OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK ULUSAL EYLEM PLANI (2016-2019)

SORUMLU VE İLGİLİ BAKANLIK/KURUMLARIN TEDBİRLERİ GERÇEKLEŞTİRME DURUM RAPORU

ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
2020/ANKARA

SUNUŞ

Yaşamın ilk yıllarında bulguları ortaya çıkan, sosyal ve iletişimsel alanda belirgin yetersizlikler ve sınırlı, tekrarlayıcı hareketler ve ilgi alanları ile karakterize, nörogelişimsel bir sorun olarak teşhis edilen otizm spektrum bozukluklarına sahip bireylerin, temel hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanmasını sağlamak amacıyla bazı tedbirlerin alınmasına ihtiyaç doğmuştur.

Bu amaçla, Mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünce "Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı (2016-2019)" hazırlanmış ve 3 Aralık 2016 tarihinde uygulamaya konulmuştur.

Bakanlığımız koordinasyonunda yasal süresi 3 Aralık 2019 tarihinde sona eren "Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı (2016-2019)"na ilişkin sorumlu kurumlarca yapılan çalışmaların izlenmesi ve değerlendirilmesi çerçevesinde durum raporu hazırlanmıştır. Hazırlanan rapor dört bölümden oluşmuş ve raporda otizm spektrum bozukluklarının kavramsal çerçevesi, mevcut durum ve uygulamaları, tedbirlere yönelik sorumlu/ilgili kurumların yaptıkları faaliyetler ile izleme ve değerlendirmeye ilişkin önerilere yer verilmiştir.

ENGELLİ VE YAŞLI HİZMETLERİ GENEL MÜDÜRLÜĞÜ
SOSYAL VE EKONOMİK HAYATA KATILIM DAİRE BAŞKANLIĞI

KISALTMALAR

ABD : Amerika Birleşik Devletleri

AÇSHB : Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

BEP : Bireyselleştirilmiş Eğitim Planı

ÇÖZGER : Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik

ÇPGD : Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme Programı

ÇSGB: Çalışma ve Sosyal Güvenlik Bakanlığı

DSM V : Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders (Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiki El Kitabı)

MEB : Millî Eğitim Bakanlığı

NRP : Yenidoğan Canlandırma Programı,

ICF : International Classification of Functioning, Disability and Health-İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması.

ICD : International Classication of Disesases-Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırması.

İŞKUR : Türkiye İş Kurumu

OSB : Otizm Spektrum Bozukluğu

ÖSYM : Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Merkezi

RTÜK : Radyo ve Televizyon Üst Kurulu

SB : Sağlık Bakanlığı

SUT : Sağlık Uygulama Tebliği

STK : Sivil Toplum Kuruluşları

TRT : Türkiye Radyo Televizyon Kurumu

YGB : Yaygın Gelişimsel Bozukluk

YÖK : Yükseköğretim Kurulu

İÇİNDEKİLER

BÖLÜM-1

1- Kavramsal Çerçeve
1.1. Temel Kavramlar
1.2. Otizm Spektrum Bozukluğu
1.2.1. Tanım
1.2.2. Sıklık
1.2.3. Klinik Özellikleri
1.2.4. Tanısal Değerlendirme
1.2.5. Klinik Özellik
1.2.6. Nedenler
1.2.7. Tedavi

BÖLÜM 2

2. Türkiye'de Mevcut Durum ve Uygulamalar

2.1. Engellilik Araştırmaları
2.2. Koruyucu ve Önleyici Sağlık Uygulamaları
2.3. Sağlık Kurulu Raporları
2.4. Tanı, Tedavi ve Takip Hizmetleri
2.5. Sosyal güvenlik ve sağlık uygulama tebliği (SUT)
2.6. Bakım Hizmetleri
2.7. Bakım Hizmet Modelleri
2.8. Sosyal Yardım Programları
2.9. Evde Bakım Aylığı
2.10. Diğer Sosyal Yardım Programları
2.11.Sosyal Destekler
2.12. Diğer Destek ve Yardım Programları
2.13. Özel Eğitim Uygulamaları
2.14. Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri
2.15. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Uygulamaları
2.16. Yükseköğretim Uygulamaları
2.17. Sosyal Güvenlik Kurumunun Sağlık Yardımı, Malullük Aylığı, Yetim Aylığı ve Erken Emeklilik Hakkı Hususlarındaki Uygulamaları

2. Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylerin Hakları

BÖLÜM 3

3 Otizm Spektrum Bozukluğu Ulusal Eylem Planı (2016-2019) İzleme ve Değerlendirme
3.1. Giriş
3.1. 1. Eksen–A- Farkındalık Çalışmaları ve Kurumlar arası İşbirliği
3.1.2. Eksen B- Erken Tanı, Tanı, Tedavi ve Müdahale Zincirinin Kurulması
3.1.3. Eksen C- Ailelere Yönelik Hizmetlerin Geliştirilmesi
3.1.4. Eksen D-Eğitsel Değerlendirme, Özel Eğitim, Destek Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Geliştirilmesi
3.1.5. Eksen E-İstihdam Süreçleri ve Çalışma Hayatı
3.1.6. Eksen F-Sosyal Hizmet, Sosyal Yardım ve Toplumsal Hayata Katılım

BÖLÜM 4

4.Değerlendirme ve Öneriler

BÖLÜM 1

1. KAVRAMSAL ÇERÇEVE

1.1. TEMEL KAVRAMLAR

1.1.1. **Özel Gereksinimi Olan Birey:** Toplumsal yaşama eşit katılabilmede olağan gelişim gösteren bireylerden farklı sağlık, eğitim, rehabilitasyon, cihaz, ortez, protez, çevresel düzenlemeler ve diğer sosyal ve ekonomik haklara ve hizmetlere gereksinim duyan birey.

1.1.2. **Mental, Davranışsal ve Nörogelişimsel Bozukluk:** Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan hastalıkların ve sağlık sorunlarının uluslararası kodlama ve sınıflama sisteminde bilişsel gelişim gerilikleri, **otizm spektrum bozukluğu**, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, özgül öğrenme bozukluğu v.b "mental, davranışsal ve nörogelişimsel bozukluklar" başlığı altında tanımlanmaktadır. Burada bahsedilen 'bozukluk'; kişinin bilişsel durumu, duygu kontrolü ve davranışlarında sorun oluşturarak psikolojik, biyolojik veya gelişimsel süreçlerini olumsuz etkileyen ve işlevselliğini bozan klinik sendromları tanımlamak için kullanılmaktadır.

1.1.3. **ICF: International Classification of Functioning, Disability and Health-İşlevsellik, Yetiyitimi ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırması.** Bu sınıflandırma sistemi 2001 yılında Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanmış; engelli bireylerin altı alanda değerlendirilmesine dayanmaktadır. Bu alanlar; sağlık durumu, işlevler, etkinlikler, yaşama katılım, kişisel etmenler ve çevresel etmenlerdir. Engellilik durumu yalnızca sağlık ve beden durumundaki değişikliklerden kaynaklanmamakta; örneğin serebral palsideki beyin hasarı ya da OSB'nin genetik altyapısı tek başına engellilik durumunu belirlememektedir. Bir bireyin bütün işlevleri (beden yapıları, dil, bilişsel, hareket ve öz bakım alanındaki gelişimsel işlevleri vs.), etkinlikleri, yaşama katılımı (arkadaşlıkları, okul, aile, toplumun içinde yaşadıkları vs.), kişisel etmenleri (mizacı, ruh sağlığı, özgüveni, hayalleri vs.) ve çevresel etmenleri (devletin sağladığı hak ve olanaklar, çevrenin fiziksel özellikleri, damgalanma vs.) gibi bütün bu etmenlerin etkileşimi engellilik durumunu şekillendirmektedir. Dünya Sağlık Örgütü, engellilik durumunda

ICD'nin tek başına yetersizliği nedeni ile ICF ile birlikte tanılamanın yapılmasını önermektedir.

1.1.4. **ICD: International Classication of Disesases-Hastalıkların Uluslararası Sınıflandırması.** Dünya Sağlık Örgütü tarafından yayınlanan hastalıkların ve sağlık sorunlarının uluslararası kodlama ve sınıflama standardıdır. Bilinen hastalık ve yaralanmaların çok ayrıntılı sınıflandırması, tanımlanması ve kodlama sistemine yerleştirilmesi ile oluşturulmuştur. Son versiyonu olan ICD-11, 2018 yılında yayınlanmıştır.

1.1.5. **DSM: Diagnostic and Statistical Manual of Mental Disorders-Ruhsal Bozuklukların Tanısal ve İstatistiksel El Kitabı.** Amerikan Psikiyatri Birliği (APA) tarafından yayınlanan bu kaynak, dünyada ICD ile birlikte otizm spektrum bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu, özgül öğrenme bozukluğu ve bilişsel gelişim sorunları dâhil olmak üzere tüm ruhsal bozuklukların tıbbi tanımlarının yapıldığı ana kaynaktır. Son güncellemesi 2013 yılında DSM 5 olarak yayınlanmış ve Türkçe'ye uyarlanmıştır. Çoğu bilimsel metinde İngilizce ismin kısaltması 'DSM' olarak kullanılmaktadır.

1.2. OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU

1.2.1. Tanım

Otizm Spektrum Bozukluğu (OSB) yaşamın ilk yıllarında bulguları ortaya çıkan, sosyal ve iletişimsel alanda belirgin yetersizlikler ve sınırlı, tekrarlayıcı hareketler ve ilgi alanları ile karakterize, nörogelişimsel bir sorundur.

Tablo 1: DSM-V Otizm Spektrum Bozukluğu Tanı Ölçütleri

A. Şimdi veya geçmişte farklı şekillerde görülen toplumsal iletişim ve toplumsal etkileşimde sürekli yetersizliğin olması.

1) Sosyal-duygusal karşılık vermede yetersizlik (örn. Sıra dışı toplumsal yakınlaşma, karşılıklı konuşmada güçlük çekme; ilgilerini, duygularını veya duygulanımını paylaşmada yetersizlik, sosyal etkileşime cevap vermeme gibi yetersizlikler.)

2) Sosyal etkileşim için kullanılan sözel olmayan iletişimsel davranışlarda yetersizlik (örn. sözel ve sözel olmayan iletişimde yetersizlikler, sıra dışı göz kontağı, beden dili veya jestleri anlamakta ve kullanmakta yetersizlik; yüz ifadesi ve beden dilinde bariz eksiklikler.)

3) İlişkileri geliştirmekte, devam ettirmekte ve anlamakta güçlük (örn. farklı toplumsal ortamlara uygun davranamamak, hayali oyunda yetersizlik, arkadaş edinememe ve arkadaşa ilgi duymama gibi.)

Şu anki şiddeti: Şiddet, sosyal iletişimsel alanda yetersizlikler ile kısıtlı ve tekrarlayıcı davranışlara göre belirlenir.

B. Aşağıdakilerden en az ikisinin varlığı ile kendini gösteren, şu an veya geçmişteki sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar, ilgiler ya da etkinlikler.

1) Basmakalıp veya tekrarlayıcı motor hareketler, nesne kullanımı veya konuşma (basit motor stereotipiler, oyuncakları dizme veya çevirme, ekolali, kendine özgü cümleler)

2) Aynılıkta ısrar etme, rutinlere sıkı sıkıya bağlı olma veya ritüelleşmiş sözel ve sözel olmayan davranışlar, (örn. önemsiz değişikliklerde aşırı kaygı, geçişlerde zorlanma, katı düşünce tarzı, selamlaşma ritüelleri, her gün aynı yolu veya aynı yemeği tercih etme gibi.)

3) Konu veya yoğunluk açısından sıra dışı sınırlı, sabit ilgiler (sıra dışı nesnelere anormal aşırı bağlılık, aşırı tekrarlayıcı veya sınırlı ilgiler.)

4) Duyusal olarak aşırı ya da az duyarlılık veya uyaranların duyusal boyutuna aşırı ilgi (acıya/sıcağa aşırı duyarsızlık, belirli ses veya dokunuşlara karşı beklenmeyen tepki, nesneleri aşırı koklama veya onlara aşırı dokunma, ışık veya hareketle görsel olarak çok meşgul olma.)

Şu anki şiddeti: Şiddet, sosyal iletişimsel alandaki yetersizlikler ve kısıtlı, tekrarlayıcı davranışlara göre belirlenir.

C. Belirtiler erken gelişim dönemlerinde mevcut olmalı (toplumsal beklenti sınırlarını aşıncaya dek fark edilmemiş veya daha sonra öğrendiği yollarla gölgelenmiş olabilir.)

D. Belirtiler sosyal, mesleki ve başka önemli alanlarda klinik olarak anlamlı düzeyde bozukluğa yol açmalıdır.

E. Bu bozukluk zihinsel yetersizlik veya genel gelişimsel gerilik sebebi ile birlikte olmamalıdır. Gerçi zihinsel yetersizlik ve OSB, sıklıkla bir arada görülür; ancak OSB ve zihinsel engellilik tanısı konması için sosyal iletişimsel düzeyin genel gelişimin altında olması gerekir.

1.2.2. Sıklık

OSB günümüzde sıklığının giderek arttığı bilinmektedir. OSB görülme oranları, 2006'da 1/150, 2008'de 1/88, 2012'de 1/68, 2014'de 1/45, 2018'de 1/44 olarak saptanmıştır. Son yıllarda meydana gelen OSB sıklığındaki artışın nedeni kesin olarak bilinmemekle birlikte, toplumdaki OSB ile ilgili bilgi ve farkındalığın artması, daha fazla olgunun kliniklere başvurması, tanılama yapan profesyonellerin sayısının artışı, tanı kriterlerinde meydana gelen değişiklikler ve ileri ebeveyn yaşı muhtemel sebepler arasında gösterilmektedir.

OSB erkeklerde kızlardan daha sık görülmektedir. Bilimsel yazında, normal zekâya sahip OSB'li bireylerde erkek/kız oranı 5,75/1; zekâ gelişim sorunlarının da eşlik ettiği olgularda ise bu oran 1,9/1 olarak tespit edilmiştir.

1.2.3. Klinik Özellikleri

DSM-V sınıflama sistemi, OSB'nin klinik özelliklerini; "sosyal-iletişimsel alanda yetersizlik" ve "sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar ve ilgi alanları" olmak üzere iki boyutta ele almıştır. Bu belirtilerin büyük çoğunluğu erken çocukluk dönemlerinde başlamasına rağmen, her zaman erken çocukluk döneminde fark edilmeyebilir.

Sosyal-iletişimsel alanda yetersizlik: Bu alandaki belirtiler; toplumsal iletişimde, insanlara duygusal ve sosyal karşılık vermede, karşılıklı diyaloğu sürdürmede, konuşma dışı iletişim becerilerinde (göz teması kurma, jest-mimik ve beden dili kullanımı, dilin pragmatik kullanımı ve empati kurma becerisi gibi), yaşına uygun insan ilişkisi kurmada ve sürdürmedeki sorunları kapsamakla birlikte OSB temel belirtilerini oluşturmaktadır. Bu sorunların görülme şekli ve şiddeti çocuğun yaşı, zekâ düzeyi ve dil becerisine göre değişmektedir. Dili kullanma becerisi

daha iyi olan OSB tanısı alan çocuklar bile, yeni sosyal ortamlara uyum sağlamada, bir konu hakkında karşılıklı görüş alışverişinde bulunmada ve ilgi alanlarını, duygularını ve başarılarını başkaları ile paylaşmada zorlanır. Erken çocukluk dönemlerinden itibaren OSB çocuklar yaş, kültür ve cinsiyet normlarına uygun insani ilişkiler geliştirmekte, sürdürmekte ve anlamakta problem yaşarlar. Yaşıtlarıyla uygun oyun oynayamama ya da onların oynadıkları oyuna ilgi duymama gibi davranışlar sergilerler. Ayrıca bu çocukların taklide dayalı becerileri yetersiz, ortak dikkat süreleri çoğunlukla kısadır. Sınırlı, tekrarlayıcı davranışlar ve ilgi alanları: Erken çocukluk döneminde normal gelişen çocuklar da görülebilen el çırpma, sallanma gibi tekrarlayıcı motor davranışlar OSB tanılı çocuklarda sıkça görülmektedir. Ancak, normal gelişen çocuklarda bu davranışlar 3-4 yaşlarında kaybolurken; OSB tanılı olgularda bu davranışların ilk 5 yılda artarak devam ettiği tespit edilmiştir. OSB tanılı çocuklarda sallanma, kendi etrafında dönme, el çırpma gibi stereotipik davranışlar, oyuncakları işlevine uygun oynamama (örn. oyuncakları sıralama, araba tekerliği çevirme), aynı kelime veya cümleyi defalarca tekrarlama (ekolali) gibi davranışlar sık görülebilmektedir. 'Aynı' işlerin tekrarında ısrarcı olabilir ve rutinleri bozulduğunda kaygılanıp, huzursuzlanabilirler. Bazen tuhaf nesnelere (kartvizit, araba markası vb.) ilgi duyabilir ve özel ilgilendikleri konular hakkında yaşıtlarından daha fazla düzeyde bilgi sahibi olabilirler. DSM-V ile birlikte, OSB tanılı olgularda görülebilen tat, koku, ses ve dokunsal uyaranlara karşı aşırı duyarlılık (hipersensitivite) veya ağrılı uyaranlara karşı az duyarlılık (hiposensitivite) tanı ölçütleri arasına girmiştir.

1.2.4. Tanısal Değerlendirme

OSB'nin klinik değerlendirmesinde en güvenilir yöntem alanında uzman olan hekimin değerlendirmesidir. Çocuk Ergen Ruh Sağlığı Uzmanı tarafından yapılacak ana tanısal değerlendirmeler, müdahale programı oluşturulurken transdisipliner ekip üyeleri tarafından kendi alanlarıyla ilgili yapacakları ek değerlendirmelerle desteklenmelidir. Kapsamlı bir klinik değerlendirme kabaca 7 adımdan oluşmalıdır.

Bu değerlendirme, aileyi karşılama ve o ana kadar yapılan tanısal girişimlerin öğrenilmesi, ebeveyn/bakım verenden öykü alma, ebeveyn/bakım veren ile olan görüşmede kullanılan tanısal araçlar, gözlem, diğer tıbbi durumların değerlendirilmesi, nörometabolik bozukluklar, aminoasit ve mitokondriyal bozukluklar için incelemeler, bilişsel değerlendirme ve uyum becerilerinin değerlendirilmesini içerir.

Küçük yaşlarda ruhsal gelişimin bir alanında sorun varsa, genelde başka alanlarda da aksama görüldüğü için bu yaş gruplarında ayırıcı tanı oldukça zordur. Çok boyutlu bir değerlendirme ile bütün gelişim alanlarında çocuğun değerlendirilip eş tanı gösteren durumların belirtilmesi gerekmektedir. Tanıda güçlük yaşansa bile çocukların yetersiz ve geri oldukları alanların belirlenip uygun eğitsel müdahalelere başlanılması gerekmektedir. Tanısal olarak OSB'de en sık karşılaşılan durumlar; dil gelişim bozuklukları, zihinsel yetersizlik, tepkisel bağlanma bozukluğu, sosyal (pragmatik) iletişim bozukluğudur.

1.2.5. Klinik Özellik

OSB tanısı alan çocukların büyük çoğunluğu bu tanıyı ömür boyu taşımaktadırlar. Son yıllarda yapılan bazı çalışmalar, küçük yaşlarda otizm tanısı alan bir grup çocuğun yoğun eğitim programları ile ilerleyen yıllarda OSB yelpazesi dışına çıktığını bildirmiştir. OSB tanısı alan çocukların yaş ile birlikte bazı belirtilerinde değişimler görülmektedir. Erken tanı alan, uygun eğitim programları ile desteklenen, aile destek sistemi iyi olan ve zihinsel yetersizliği olmayan OSB olgularının yaşla birlikte kazanımlarının artabileceği söylenmektedir. Ancak yaş ile birlikte artan toplumsal beklentiler nedeniyle OSB olguları hem sosyal etkileşim ve iletişim alanında hem de uyumsal becerileri bakımından yaşıtlarından geri veya farklı olabilirler. Erken tanı ve yoğun erken müdahale programlarının gidişatı etkilediği düşünülmektedir.

1.2.6. Nedenler

OSB sebebi henüz tam olarak açıklanamayan bir nörogelişimsel bozukluktur. Yapılan çalışmalarda, nörolojik mekanizmalar ile sistemler arası etkileşimin ve karmaşık biyolojik işlevlerin etkileri üzerine odaklanılmıştır. Genetik, nörobiyolojik (beyindeki yapısal değişimler, beyin işleyişi ile ilgili değişimler, beyindeki kimyasal değişiklikler, nöroimmunolojik değişiklikler) ve çevresel etmenler üzerinde durulmaktadır.

1.2.7. Tedavi

OSB çekirdek bulgularını tamamen ortadan kaldıran bir tedavi henüz yoktur. Ancak davranış temelli erken müdahale yöntemleriyle bulguların önemli ölçüde azaltılması ve daha hafif bulgularla seyreden bazı olgularda tanı kaybı mümkün olabilmektedir. Ayrıca eşlik eden psikiyatrik bozukluklar ve davranış sorunlarının tedavisi yaşam kalitesini önemli ölçüde arttırabilmektedir. OSB etkinliği bilinen davranışçı müdahale yöntemleri; uygulamalı davranış analizi, erken başlangıçlı denver modeli, ergoterapi, temel tepki öğretimidir. Tüm dünyada OSB olan bireylerin yaklaşık yarısı eşlik eden davranış sorunları ve psikiyatrik bozukluklar

nedeniyle ilaç tedavisi kullanmaktadır. Her ne kadar OSB pek çoğunun faydası hakkında bilimsel veri olmasa hatta zararları bilimsel verilerle ortaya konmuş olanları bulunsa da alternatif tedavi yöntemlerine ailelerin sıkça başvurduğu görülmektedir.

BÖLÜM 2

2. TÜRKİYE'DE MEVCUT DURUM VE UYGULAMALAR

OSB'li bireylerin başta sağlık, bakım, özel eğitim olmak üzere mesleki eğitim, istihdam olanaklarından yararlanabilmesi amacıyla sosyal politikalar üretilmekte mevcut uygulamalar ve yasal düzenlemelerle hizmetler yürütülmektedir.

Aşağıda ülkemizde engellilere yönelik genel düzenlemelerin içinde yer alan OSB yönelik mevcut durum ve uygulamalara yer verilmiştir. Otizm eylem planın izleme ve değerlendirme süresi göz önüne alınarak sayısal veriler son olarak 2019 verileridir.

2.1.Engellilik araştırmaları: Ülkemizde engellilere ilişkin sayısal durumun ortaya konulmasına yönelik ilk uygulama, 2002 yılında Türkiye İstatistik Kurumu (TÜİK) tarafından gerçekleştirilen Türkiye Özürlüler Araştırması olmuştur. BM, nüfus konusunda ülkeler arası karşılaştırılabilir istatistikler elde edilmesi amacıyla sonu 0 (sıfır) ile biten yıllara yakın yıllarda ülkelerin "nüfus ve konut sayımı" yapmalarını önerilmesi nedeniyle TÜİK tarafından, Avrupa Birliği üye ülkeleri ile eş zamanlı olarak idari kayıtlara dayalı geniş kapsamlı bir örneklem araştırması şeklinde planlanan Nüfus ve Konut Araştırması 2011 yılında gerçekleştirilmiştir. Dünyada değişen engellilik tanımı ve sınıflandırma sistemlerine bağlı olarak Türkiye'de de engellilerin profiline ilişkin veri toplama kriterleri dönüşüm göstermektedir. Dünya Sağlık Örgütü tarafından geliştirilen İşlevsellik, Engellilik ve Sağlığın Uluslararası Sınıflandırılması (ICF) ile de uyumludur. Engellilik tanımı ve sınıflandırmasındaki yeni yaklaşımla beraber Nüfus ve Konut Araştırmasında engellilik; tıbbi yaklaşımdan (organ kaybı, işlev bozuklukları) ziyade fonksiyonlardaki sınırlılıklara odaklanmaktadır. Ayrıca, Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının bünyesinde Sağlık Bakanlığının yetkili hastanelerinden verilen ve elektronik ortamda veri tabanına aktarılan Engelli Sağlık Kurulu Raporları ile Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının veri tabanında yer alan kayıtlar birleştirilerek Ulusal Engelli Veri Tabanı (UEVT**)** oluşturulmuştur. Sağlık Bakanlığı tarafından elektronik ortamda işlenen Engelli Sağlık Kurulu Raporlarına ait üst tanılar Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

bünyesindeki veri tabanına aktarılmakta, Sağlık Bakanlığının alt teşhislere ilişkin verileri UEVT aktarımı gerçekleştirilememektedir. Ülkemizde OSB nin yaygınlığına ilişkin bir araştırma yapılmadığından yalnızca kurumların yapmış olduğu hizmetlerden yararlanan OSB'li bireylerin sayıları verilebilmektedir. Bu sayılara hizmetlerin belirtildiği mevcut uygulamalar bölümünde yer verilmiştir.

2.2.Koruyucu ve Önleyici Sağlık Uygulamaları: Koruyucu ve önleyici sağlık hizmetleri kapsamında "Yenidoğan Canlandırma Programı (NRP); Bebek, Çocuk, Ergen İzlemleri, 0-6 Yaş Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme (ÇPGD) Programı" uygulamakta ve bu programlara OSB li çocuklarda dahil olmaktadır.

2.2.1. Yenidoğan Canlandırma Programı (NRP), 1998 yılından bu yana ülke genelinde doğumda bebeğe eli değen tüm sağlık çalışanlarını hedef alan bir hizmet içi eğitim programıdır.

2.2.2. **Bebek, Çocuk, Ergen İzlemleri:** Çocuğun biyolojik, psikososyal ve gelişimsel problemlerine; tanı, tedavi ve rehabilitasyon sürecine yönelik önemli hizmetler sunan, her çocuğu izleyen tek sistem sağlık sistemidir. Bu sistemle çocuk sağlığı izlemi tüm çocuklara verilmesi gereken ve çocuğun fiziksel, ruhsal ve sosyal yönden tam bir iyilik hali içinde olup olmadığının değerlendirilmesi yapılmakta ve birinci basamakta çocuk izlemi çocuk sağlığı ve hastalıkları hizmetlerinin temelini oluşturmaktadır. Hekimler, çocuk sağlığı hizmetlerinin temelini oluşturan ön bilgilendirme ve koruyucu hekimlik uygulama olanağını en çok rutin sağlam çocuk kontrolleri sırasında bulurlar. Birinci basamakta çocuk izlemi, her bebek kayıt altına alınarak ilk 1 yaşta en az 9 kez, 6 yaşa kadar toplam 16 kez ve 6-9 yaş aralığında yılda 1 kez yapılmakta; 10-21 yaş ergen/genç izlemi ise yılda bir kez yapılmakta ve izlem sonuçları kayıt altına alınmaktadır.

2.2.3. 0-6 Yaş Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme (ÇPGD) Programı: Sağlık Bakanlığı tarafından, 2005 yılından bugüne ülke geneline yaygınlaştırılan program kapsamında, aile sağlığı merkezlerinde, gebelerin ve 0-6 yaş grubundaki çocukların psikososyal gelişimini düzenli olarak izlemek, sağlıklı gelişimi desteklemek, anne, baba, çocuk ve sağlık personeli arasındaki iletişimi güçlendirmek, aileleri çocuk gelişimi ve temel bakımla ilgili olarak bilgilendirmek, çocuğun psikososyal gelişimi ve gelişimin desteklenmesi konularında sağlık personelinin farkındalığını artırmak hedeflenmektedir. Söz konusu programda, eğitim almış ebe ve hemşireler tarafından, yeni tespit edilen bütün gebe, anne, bebek, çocuk ve babalar görüşme formu ile izlenmekte, gerekli durumlarda hekim ile görüşme sağlanmakta, aile hekimi tarafından gerekli durumlarda olgular hastanelerin ilgili birimlerine yönlendirilmekte ve sağlık

kurumları dışında destek gerektiren durumlar için aileler, sorunlarına uygun destek alabilecekleri il içerisindeki kurumlara yönlendirilmektedir. Böylece beslenme yetersizliği düzeyinde yoksulluk, çocukluk çağı ruhsal gelişimsel bozuklukları, anne-baba ruhsal bozuklukları, anne-babada sigara, alkol, madde bağımlılığı, şiddet, ihmal-istismar gibi risk faktörleri tespit edilebilmektedir. 2014 yılında Çocuğun Psikososyal Gelişimini Destekleme (ÇPGD) görüşme formu "Gelişim Bilgileri" bölümüne 18-36 aylar arasında çocuğun OSB açısından değerlendirilmesi amacıyla 3 gözlem maddesi eklenmiştir. Eğitici eğitimi alan il sağlık müdürlüğü personeli tarafından 19 Temmuz 2019 tarihine kadar 27.707 hekim ve 29.496 aile sağlığı çalışanına eğitim verilmiştir.

2.3.Sağlık Kurulu Raporları: Engellilerin çeşitli hak ve hizmetlerden yararlanmalarında temel belirleyici niteliği taşıyan engelli sağlık kurulu raporu, sürecin iyileştirilmesi ve kalitesinin arttırılması amacıyla Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı ve Sağlık Bakanlığı iş birliğinde çocuk ve yetişkinlerin farklı ihtiyaçlarının olması gözetilerek iki ayrı yönetmelik olarak yeniden düzenlenmiştir. Çocuklar İçin Özel Gereksinim Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik (ÇÖZGER) ve Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik, 20.02.2019 tarihli ve 30692 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanarak yürürlüğe girmiştir. ÇÖZGER Yönetmeliğinin isminde ve değerlendirme sistemlerinin hiç birinde "engelli", "özürlü", "sakat" gibi ifadeler kullanılmamıştır. Yönetmelik'te "özel gereksinim"; "çocuğun toplumsal yaşama eşit katılabilmesi için bedensel ya da gelişimsel işlev kısıtlılığı olmayan bireylerden farklı sağlık, eğitim, rehabilitasyon, cihaz, ortez, protez, çevresel düzenlemeler ve diğer sosyal ve ekonomik haklar ve hizmete gereksiniminin olması" biçiminde tanımlanmıştır. Bu yaklaşım ile çocuğun engeline vurgu yapılmaması, çocuğun etiketlenmemesi, engelli ya da özürlü olarak damgalanmaması ve çocuğun ihtiyaçlarının öne çıkarılması hedeflenmiştir. Yönetmelik ile çocukların, bir rakamla ifade edilen engel oranları ile değil, özel gereksinimlerinin düzeylerine göre gruplandırılması sağlanmıştır. ÇÖZGER Yönetmeliği'nde çocukların "özel gereksinim" düzeyleri belirlenmektedir. Yönetmelik uyarınca "özel gereksinimi vardır (ÖGV), hafif düzeyde ÖGV, orta düzeyde ÖGV, ileri düzeyde ÖGV, çok ileri düzeyde ÖGV, belirgin özel gereksinimi vardır, özel koşul gereksinimi vardır" kararları alınabilmektedir. Özel gereksinim düzeyleri engel oranları ile ilişkilendirilmiş olup ÇÖZGER Ek-3'te belirlendiği üzere "özel gereksinimi vardır", (20-39); "hafif düzeyde ÖGV", (40-49); "orta düzeyde ÖGV", (50-59); "ileri düzeyde ÖGV", (60-69); "çok ileri düzeyde ÖGV", (70-79); belirgin özel gereksinimi vardır", (80-89) ve "özel koşul gereksinimi vardır", (90-99) engel oranı aralıkları ile karşılanmıştır. ÇÖZGER ile özellikle 0-3 yaş aralığında olan bebeklerin

değerlendirilmesinde yaşanan güçlükleri ortadan kaldıracak bir sistem geliştirilmiştir. Benzer şekilde özel gereksinimi olan çocukların bakım hizmetlerinden yararlanması için gerekli olan "ağır engelli" olma durumu "belirgin özel gereksinimi var" biçiminde tanımlanmış ve standart biçimde değerlendirilebilir hale getirilmiştir. Yönetmelik ile çocukların özel gereksinim raporu alma sürecinde kendi hekimleri ya da bir çocuk hekimi tarafından izlenmesi sağlanmış olup, erişkinlerden farklı olarak 23 alt alan hastalık tanı ve değerlendirme kriterleri belirlenerek özel gereksinim değerlendirme alanı genişletilmiştir. ÇÖZGER Yönetmeliği ile genel olarak; bebek ve çocukların daha ayrıntılı bilimsel biçimde değerlendirilmesine katkı sağlanması, sürecin uzman hekim eşliğinde gerçekleştirilmesi, elektronik ortamda raporun hazırlanması, verileri kaydetme olanağı sunulması ve en önemlisi de bebek ve çocukları yaşamlarının sonuna değin etiketleyecek ayrımcı bakış açısından uzaklaşarak gereksinimleri doğrultusunda derecelendirmiş olunması amaçlanmıştır. ÇÖZGER Yönetmeliği, down sendromu ve yaygın gelişimsel bozukluklarının değerlendirilmesinde de yeni düzenlemeler getirmiştir. ÇÖZGER Yönetmeliği ile hem yaygın gelişimsel bozukluklar hem de down sendromu için özel alanlar belirlendiği ve engel oranı olarak yüksek düzeyde engel oranı aralığına alındığı görülmektedir. "Özel koşul gereksinimi vardır" ifadesi % 90-99 engel oranı aralığına işaret etmekte olup söz konusu aralıktaki kişiler ve aileleri; engelli aylığı, bakım aylığı, özel tüketim vergisinden (ÖTV) muaf araç alımı gibi pek çok haktan yararlanabilir hale gelmişlerdir.

2.4.Tanı, Tedavi ve Takip Hizmetleri: Türkiye'de tanı, tedavi ve takip hizmetlerinin yürütülmekte olduğu Sağlık Bakanlığına bağlı 896, üniversitelere bağlı 68 ve 568 özel olmak üzere toplamda 1532 hastane bulunmaktadır. Sağlık Bakanlığı bünyesindeki 130 hastanede çocuk ve ergen ruh sağlığı hastalıkları birimi, birimlerde çocuk ve ergen ruh sağlığıyla ilgili tüm çocukların tanı ve tedavisinin yürütülmektedir. İstanbul Zeynep Kamil Eğitim Araştırma Hastanesinde bir OSB polikliniği bulunmakta, burada otizm spektrum bozukluğu şüphesi olan çocuklar değerlendirilmekte ve tedavileri yürütülmektedir. 36 hastanede çocuk gelişim birimleri ve bu birimlerde çocuk psikiyatri, çocuk nöroloji, çocuk endokrin ve çocuk hastalıkları uzmanlarının sevk ettiği çocuklara çocuk gelişim uzmanları tarafından gelişimsel değerlendirme ve müdahale hizmetleri sunulmaktadır. Trabzon Kanuni Eğitim Araştırma Hastanesinde pilot çalışma olarak multidisipliner bir merkez açılmış olup, söz konusu merkezde çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanı ile çocuk gelişimci, sosyal çalışmacı, konuşma terapisti, ergoterapist gibi meslek elemanları eşliğinde ilgili klinik uzmanları ve Millî Eğitim Bakanlığından görevlendirilen RAM personeli birlikte

çalışmaktadır. Bu merkezde ayrıca grup terapisi, oyun terapisi ve ergenlere yönelik bireysel terapi hizmetleri de verilmektedir.

2.5.Otizm Spektrum Bozukluğu Tarama ve Takip Programı: Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından Otizm Eylem Planı kapsamında 2017 yılında "OSB Tarama ve Takip Programı" oluşturulmuştur. Program kapsamında, il sağlık müdürlükleri bünyesinde, ruh sağlığı birim ve şubelerinde belirli personel ile kamu ve üniversite hastanelerinde görev alan çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanlarının iş birliğinde ekipler kurulmuştur. Program kapsamında, bireylerin doğduğu andan itibaren izlemlerinin yapılabildiği aile sağlığı merkezlerinde OSB riski bulunan olguları erken dönemde tespit etmek ve tanı, tedavi ve rehabilitasyon zincirinin kurulmasını sağlamak amaçlanmıştır. Birinci basamak sağlık kuruluşlarında hizmet veren personelin OSB tanıması, tipik gelişim gösteren birey ile OSB belirtileri gözlenen bireyi ayırt etmesi, erken tanı ve müdahalenin önemini kavrayarak riskli vakayı en yakın çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanına yönlendirmesi ile erken tanı ve tedavi hizmetlerine erişimin kolaylaştırılması hedeflenmiştir. 2017 yılında başlayan ve yaygınlaştırma çalışmalarına devam edilen program, personel durumuna bağlı olarak Bayburt, Hakkâri, Kastamonu ve Sinop illeri haricinde 77 ilde uygulanmaktadır. Hazırlanan eğitim modeli çerçevesinde, çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanları tarafından, aile hekimi ve aile sağlığı elemanlarına yüz yüze eğitimler verilmektedir. "OSB Tarama ve Takip Programı" kapsamında eğitici eğitimine alınan çocuk ve ergen psikiyatri uzmanları tarafından ülke genelinde toplam 29.612 aile hekimi ve 23.511 aile sağlığı elemanına yüz yüze eğitim verilmiştir. "OSB Tarama ve Takip Programı Eğitici Eğitimi" kapsamında çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanlarına, güncel uygulamalar ve değerlendirme yöntemleri konularında bilgilendirme yapılmaya devam etmektedir. Aile hekimleri tarafından nüfusa kayıtlı 1,5-6 yaş arasındaki tüm çocukların OSB risk faktörleri bakımından değerlendirilmesi yapılmakta, riskli olgular koordinasyon ekipleri aracılığıyla çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanına yönlendirilmekte ve takipleri gerçekleştirilmektedir. Aile hekimleri tarafından tespit edilen riskli olguların muayenesi için hastanelerde belirli günler ayrılmış olup, randevularının alınması koordinasyon ekiplerince sağlanmakta ve mümkün olan en kısa sürede poliklinik hizmeti sunulmaktadır. Çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanları şüpheli vakaları değerlendirip kesin tanıyı koyarak, tıbbi tedavi ve eğitsel tedavi ihtiyaçlarını planlamakta ve izlemlerini yapmaktadır. Meslek elemanları tarafından ise şüpheli ve/veya tanı konulmuş vakaların takip ve koordinasyonu sağlanmakta, ailelere yönlendirme ve danışmanlık hizmeti sunulmaktadır. Sağlık Bakanlığı tarafından, 2017 yılından 19 Temmuz 2019 tarihine kadar 6 hizmet içi eğitim yapılmış; 77 ilden 171 çocuk

ve ergen ruh sağlığı uzmanı ve 241 meslek elemanı olmak üzere toplam 412 sağlık personeline OSB Tarama ve Takip Programı Eğitimi verilmiştir. Ayrıca, çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanları tarafından, 2017 yılından 19 Temmuz 2019 tarihine kadar toplam 27.967 aile hekimi ve 21.843 aile sağlığı elemanına eğitim verilmiştir. Sağlık Bakanlığına bağlı kamu hastanelerinde faaliyet göstermekte olan Çocuk Psikiyatri kliniklerinde OSB'liler ile ilgili tanı, tedavi ve araştırmaya yönelik hizmetler sunulmakta olup, çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanı sayısı 2016 yılından bu güne %52 oranında artış göstermiştir.

Tablo: OSB tarama ve takip programına ilişkin veriler

Tarama ve Takip Programı	**2018**	**2019**	**2020**	**TOPLAM**
Tarama yapılan çocuk sayısı	667.323	733.898	461.875	1.863.096
Yönlendirme sonucunda OSB tanısı alan çocuk sayısı	805	1.484	937	3226

Kaynak: Sağlık Bakanlığı

2.6.Sosyal güvenlik ve sağlık uygulama tebliği (SUT): Genel sağlık sigortası kişilerin öncelikle sağlığının korunması ve sağlık riskleriyle karşılaşmaları durumunda oluşacak harcamaların finansmanını sağlayan bir sigorta sistemi olup; genel sağlık sigortasının tüm vatandaşları kapsam altına alması, zorunlu olması, sağlık hizmetlerinin eşit, adil ve ulaşılabilir olmasının temini ve kaynakların etkin ve verimli kullanımının sağlanması ilkeleri çerçevesinde uygulanmaktadır. Genel sağlık sigortası belirli bir prim ödeme sistemine göre yürütülmekte, prim borçlusu olanlarda kimi zaman sağlık hizmetine erişimde sorunlar yaşanabilmekle birlikte genel sağlık sigortasından yararlanma koşullarında birçok

muafiyetlerin bulunmaktadır. Bu kapsamda 18 yaşını doldurmamış olan kişiler, tıbben başkasının bakımına muhtaç kişiler, acil haller, trafik kazaları, bildirimi zorunlu bulaşıcı hastalıklar, iş kazaları ve meslek hastalıkları, kişiye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri, insan sağlığına zararlı maddelere bağımlılığı önlemeye yönelik koruyucu sağlık hizmetleri, analık hâli, afet, savaş, grev ve lokavt ile madde bağımlılığı tedavisine yönelik sağlık hizmetlerinde, kişilerin prim borçlusu olsalar dahi bu hizmetlere ulaşmakta bir sorun yaşanmamakta ve genel sağlık sigortasından faydalanmaya devam edilmektedir. SGK tarafından, sağlık hizmetlerinin temini için usul ve esasları belirlemek amacıyla **Sağlık Uygulama Tebliği (SUT)** yayımlanmaktadır. Sağlık hizmetlerine ödenecek bedeller 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu gereğince Sağlık Hizmetleri Fiyatlandırma Komisyonu tarafından belirlenmektedir. Gelişimsel bozukluklar bağlamında; down sendromu, serebral palsi, otizm spektrum bozukluğu, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu ve diğer gelişim bozukluklarında ayaktan ve yatarak çeşitli branşlarda tanı ve tedavi amaçlı yapılan işlemler ve ameliyatlar SUT'ta belirlenen esaslara göre SGK tarafından karşılanmakta, ayrıca cerrahi işlemler gerekli olduğunda bu işlemler yapılabilmekte ve fizik tedavi uygulamaları karşılanabilmektedir. Down sendromu, OSB, serebral palsi ve diğer gelişim bozuklukları olan bireylerin tıbbi malzeme, ilaç ve sağlık hizmetlerine ilişkin 2016-2019 (Ekim) dönemi arasında SGK tarafından toplam 2.435.909.710,35 TL ödeme yapıldığı görülmektedir. OSB için yapılan toplam harcama 53.721.614,82 TL olup tüm harcamaların yaklaşık % 2,2'sini oluşturmaktadır.

2.7.Bakım Hizmetleri: Engelli bireylerin sayısının dünya nüfusu içinde her geçen yıl arttığı bilinen bir gerçektir. Dünya Sağlık Örgütünün 2011 yılında yayınladığı Dünya Engellilik Raporu'na göre, dünyada bir milyardan fazla engelli insan bulunmaktadır. Demografik eğilimler her yaştan bireyin herhangi bir engelden dolayı bakıma ihtiyaç duyabileceğini göstermektedir. Bu nedenle bakım hizmetleri, genel olarak bakıma muhtaç bireylere evde veya kurumda sunulan, kısa ve/veya uzun dönemli, geniş kapsamlı sağlık, sosyal ve destek hizmetler bütünü olarak ifade edilebilir. Bakım hizmetleri ile hastalık ve yetersizliğin etkilerini azaltarak bağımsızlık düzeyini artırmak; sağlığı korumak, sürdürmek ve geliştirmek; bireyleri rehabilite etmek ve günlük yaşam aktivitelerinin mümkün olan en az bağımlılık ile yerine getirilmesini sağlamak amaçlanmaktadır. Ülkemizde de bakıma muhtaç bireylere yönelik bakım hizmetlerindeki gelişmeler 1980'lerden itibaren hız kazanmıştır. 24.05.1983 tarihli ve 2828 sayılı Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu Kanunu ile farklı kuruluşların sorumluluğunda bulunan sosyal hizmetler bir çatı altında toplanmış ve bakıma muhtaç engelli ve yaşlı bireylere sunulacak bakım

hizmetlerinden Sosyal Hizmetler ve Çocuk Esirgeme Kurumu (SHÇEK) yetkili kılınmıştır. Söz konusu Kanun'un adı, 03.06.2011 tarihli ve 633 sayılı Kanun Hükmünde Kararname'nin 35'inci maddesiyle Sosyal Hizmetler Kanunu şeklinde değiştirilmiştir. Aynı Kararname ile Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı (mülga) kurulmuş ve bakıma muhtaç engelli ve yaşlılara yönelik bakım hizmetlerinden, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü yetkili kılınmıştır. Genel Müdürlük 2018 yılından itibaren faaliyetlerini 10.07.2018 tarihli ve 30474 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan 1 No'lu Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı çatısı altında yürütmektedir.

2.8.Bakım Hizmet Modelleri: Son yıllarda değişen eğilime paralel olarak diğer gelişmiş ülkelerde olduğu gibi ülkemizde de sosyal bakım anlayışı doğrultusunda kurumsal bakım yerine toplum temelli bakım anlayışı hâkim olmaya başlamıştır. Ülkemizde bakım hizmetleri, erken ve geç dönemde, süreli veya sürekli olarak kurumsal bakım, evde bakım ve yatılı-gündüzlü bakım şeklinde sağlanmaktadır. Son yıllarda daha çok toplum temelli bakım anlayışının benimsenmesiyle, bakım hizmeti verilen yatılı ve gündüzlü merkezlerin yanı sıra 5378 sayılı Kanun kapsamında "evde bakım modeli" ile "engelsiz yaşam merkezi", "umut evi" gibi yeni modeller de hayata geçirilmiştir. Önceki yıllarda, inşa edilen çok katlı binalarda bakım hizmetlerinin verilmeye çalışıldığı dikkate alındığında, bu modellerin engelli bireylere sunulan hizmetlerin kalitesini önemli ölçüde artıracağı öngörülmektedir.

2.8.1. Evde Bakıma Destek Hizmeti: 2010 yılında yapılan yasal düzenleme neticesinde, engelli bakım hizmetleri alanında yeni bir hizmet modeli olan "evde bakıma destek hizmeti" için gerekli düzenlemeler yapılmıştır. Bu hizmet modeli ile evinde bakılan ancak evde bakım ücreti veya kurumsal bakım hizmeti gibi hizmetlerden yararlanmayan bakıma muhtaç engellinin, talep edilmesi hâlinde Bakanlığa bağlı kuruluşlardan görevlendirilecek bakıcı personel tarafından evinde bakımı sağlanabilmektedir. 2019 Kasım ayı verilerine göre bu hizmetten 99 engelli birey yararlanmaktadır.

2.8.2. Kurumsal Bakım ve Rehabilitasyon Hizmetleri: Ailesi olmayan veya ailesi yanında bakımı sağlanamayan engelli bireylere, yatılı resmi ve özel bakım merkezlerinde bakım ve rehabilitasyon hizmeti verilmektedir.

2.8.3. Resmi Yatılı Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri: Bedensel, zihinsel ve ruhsal engelleri nedeni ile yaşam gerekliliklerine uyamama durumunda olan engelli bireyler, herhangi bir gelirinin olup olmamasına bakılmaksızın bu merkezlerden ücretsiz olarak bakım hizmeti almaktadır. Merkezlerde, bakım hizmetinin yanında rehabilitasyon hizmetleri de sunulmaktadır.

2.8.4. Engelsiz Yaşam Merkezleri: Engelli bireylere hizmet sunan resmi bakım ve rehabilitasyon merkezlerinin fiziki şartlarının iyileştirilmesi hedeflenerek, 2006 yılından itibaren bakıma muhtaç engelli bireylerin ihtiyaç duyduğu bakım hizmetlerinin kalitesinin arttırılmasına ilişkin esasları ve standartları belirleme ve uygulama konusunda çalışmalar yoğunlaştırılmıştır. Bu hedef doğrultusunda "Engelsiz Yaşam Merkezi Projesi" geliştirilmiş ve yaygınlaştırılması planlanmıştır. Bu projeye göre inşa edilen bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde; 4 yatak odası, oturma odası, mutfak, yemekhane, banyo, tuvalet ve personel odası bölümlerinden oluşan ve her odada üçer kişi olmak üzere toplam 9 engelli bireyin kaldığı, 280 m2lik, müstakil, tek katlı ve bahçeli evlerde engelli bireylerin bakımları sağlanmaktadır. Ayrıca Engelsiz Yaşam Merkezi Projesi dâhilinde inşa edilen idare binasında, engelli bireylerin rehabilitasyonu için gerekli olan bireysel ve grup çalışması odaları, iş ve uğraşı odaları, fizik tedavi salonu, hidroterapi havuzu gibi birimler bulunmaktadır. Bu birimler aracılığı ile engelli bireylerin var olan yeteneklerinin geliştirilmesine ve sosyal hayata uyumuna yönelik çalışmalar yürütülmektedir. 2019 Kasım ayı verilerine göre 103 resmi bakım ve rehabilitasyon merkezinde 7.335 engelli birey hizmet almaktadır.

2.8.5. Umut Evleri: Ailesi yanında bakımı mümkün olmayan engelli bireylere sürekli bakım hizmetlerinin sunulduğu bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde toplu yaşamın getirdiği olumsuzluklar olabilmektedir. Bu olumsuzlukların en önemlisi çok sayıda engelli bireyin bir arada bulunmasından dolayı toplumsal hayata katılımda yaşanan zorluktur. Bu nedenlerle engelli bireylerin küçük gruplar hâlinde bir apartman dairesinde veya müstakil bir evde diğer komşuları ile birlikte yaşamlarını sürdürmelerinin daha yararlı olacağı öngörüsü ile bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde bakılmakta olan engelli bireylerden durumları uygun olanların, kuruluşların ek ünitesi konumunda olan "umut evi" olarak isimlendirilen evlerde, toplum yaşamına aktif katılımlarının sağlanarak, bakımlarının gerçekleştirilmesi hedeflenmiştir. 2008 yılında ilk umut evi İzmir'de açılmıştır. 2019 Kasım ayı verilerine göre 150 umut evinde 909 engelli bireye ev ortamında hizmet verilmektedir.

2.8.6. Geçici ve Misafir Olarak Bakım Hizmeti: Engellilerin Bakımı Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Hizmetlerine Dair Yönetmelik kapsamında, ailesinin yanında bakılan engelli bireylerin ihtiyaç duyulması halinde, Bakanlık kurumlarına bağlı resmi bakım merkezlerinde geçici ve misafir olarak bakımları sağlanabilmektedir. Buna göre, bir engelli bir yıl içinde en fazla kırk beş gün geçici ve misafir olarak merkezlerde kalabilmektedirler. Bu hizmetten 244 engelli birey yararlanmaktadır.

2.8.7. Özel Bakım Merkezleri: Bakıma Muhtaç Engellilerin Tespiti ve Bakım Hizmeti Esaslarının Belirlenmesine İlişkin Yönetmeliğin "Bakım türleri ve ücret ödeme şekilleri"ni düzenleyen 12'nci maddesine göre; bakıma muhtaç engellinin veya yasal temsilcisinin talep etmesi ve özel bakım merkezinin kabul etmesi hâlinde, bakım hizmeti Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün izni ile açılmış olan özel bakım merkezlerinden alınabilmektedir. Bu durumda bakıma muhtaç engellilere sunulan bakım hizmeti karşılığında bakım ücreti, merkeze, anılan Yönetmeliğin ilgili maddesi uyarınca il müdürlüğü tarafından aylık olarak ödenmektedir**.** Bu hizmet için özel bakım merkezlerine 24 saatlik yatılı bakım hizmeti için aylık 2.990,71 TL + 785,25 TL teşvik olmak üzere toplam 3.775,96 TL ödeme yapılmaktadır. 2019 Kasım ayı verilerine göre 255 özel bakım merkezinde 19.758 engelli birey yatılı bakım hizmeti almaktadır. 2018 yılında bu kurumlara ödenen bakım hizmeti tutarı 544 Milyon TL'dir.

2.8.8. Gündüz Bakım ve Rehabilitasyon Merkezleri: Gündüz hizmet veren resmî kuruluşlarda sunulan bakım hizmeti ile engelli bireye sahip ailelerin rahatlatılması hedeflenmiştir. Kuruluşlarda hafta içi mesai saatlerinde, yarım veya tam gün bakım hizmeti sunulmaktadır. Bu hizmetin sunumu ile engelli bireye sahip ailelerin ve özellikle engellilerin annelerinin rahatlatılması, kendilerine zaman ayırabilmelerinin sağlanması ve engelli bireyin daha uzun süre kuruluş hizmetlerinden yararlandırılması amaçlanmaktadır. 2019 Kasım ayı verilerine göre 67 merkezde 609 engelliye gündüz bakım ve rehabilitasyon hizmeti verilmektedir.336 Ailesinin yanında kalan engelli çocuklar sabah saatlerinde evlerinden Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığına ait servislerle alınmakta ve Aktif Yaşam Merkezlerine getirilmektedir. Merkeze gelen engelli çocuklar; engel gruplarına, cinsiyetlerine ve yaş gruplarına göre oluşturulmuş olan etkinlik salonlarında, merkezde bulunan ek ders ücreti karşılığında çalışan usta öğreticiler, merkezde bulunan meslek elemanları ve sağlık personellerinin refakatinde çeşitli aktivitelerle günlük yaşam programlarına katılmaktadır. Ayrıca, el becerilerinin geliştirilmesi amacıyla halk eğitim müdürlükleri tarafından görevlendirilen usta öğreticiler yardımı ile çalışmalar yürütülmektedir. Yine merkeze gelen engelli çocuklarla sportif faaliyetlere yönelik aktivitelerde bulunmak üzere beden eğitimi öğretmenleri marifeti ile çalışmalar yürütülmektedir. Merkezde bulunan çocuk gelişimcileri aracılığı ile engelli çocukların öz bakım becerisi ve akademik becerilerinin geliştirilmesi amacıyla çalışmalar yürütülmektedir. Merkezde ayrıca tarımsal rehabilitasyon, iş uğraşı atölyesi, müzik atölyesi, resim atölyesi çalışmaları da yapılmaktadır. Gün içerisinde bu faaliyetlerin yanı sıra engelliler; tiyatro, müzik, halk

oyunları, drama, ebru gibi çalışmalar ile fiziksel rehabilitasyon amacıyla hidroterapi imkanlarından da faydalanabilmektedir. Gündüz bakım ve rehabilitasyon merkezimizden haftada 16 saat yararlanan OSB bireylerin yararlanma süreleri 40 saate çıkarılmıştır. Afyonkarahisar Otizm Birimi İstanbul Bakım ve Aile Danışma Merkezi, Samsun Yaşar Doğu Bakım ve Aile Danışma merkezi, Aydın Otizm Bakım ve Aile Yaşam merkezi, Mersin Otizm Bakım ve Aile Yaşam Merkezi olan resmi kuruluşlarımızda gündüzlü/yatılı bakım hizmeti verilmektedir. Ayrıca İstanbul da Özel Mavi, Özel Çarem 3 adlı özel kuruluşlarda OSB bireylere hizmet verilmeye başlanmıştır.

2.9. Sosyal Yardım Programları: OSB li ve diğer gelişim bozuklukları bulunan bireylere özel olarak uygulanan bir sosyal yardım programı bulunmamaktadır. Bununla birlikte durumlarının engelli raporu ile tespit edilmesi halinde bu kişiler, engellilere yönelik yardım programlarından faydalanabilmektedir. 01.07.1976 tarihli ve 2022 sayılı 65 Yaşını Doldurmuş Muhtaç, Güçsüz ve Kimsesiz Türk Vatandaşlarına Aylık Bağlanması Hakkında Kanun kapsamında engelli vatandaşlara; % 40-69 arası engelli aylığı, % 70 ve üzeri engelli aylığı ve engelli yakını aylığı olmak üzere üç çeşit yardım sunulmaktadır. Bununla birlikte 2828 sayılı Sosyal Hizmetler Kanunu'nun ek 7'nci maddesi uyarınca bakıma ihtiyacı olan engellilere evde bakım aylığı verilmektedir. Diğer taraftan engelli bireyler ve aileleri, 3294 sayılı Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışmayı Teşvik Kanunu kapsamındaki düzenli ve süreli sosyal yardım programlarından da faydalanabilmektedir. 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylıklara ilişkin başvurular, kişinin ikametgâhının bulunduğu il ya da ilçedeki Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakfına (SYDV) yapılmaktadır. Başvurularda engelliler için sağlık kurulu raporu dışında belge talep edilmemesi esastır. Başvuruda bulunan kişiler ve aynı hanede birlikte yaşadığı kişilerin gelir, servet ve harcama durumu Bütünleşik Sosyal Yardım Bilgi Sistemi üzerinden sorgulanmakta ve hane ziyareti yapılmak suretiyle sosyal yardım incelemesi yapılmaktadır. Başvurular, bu veriler ile mevzuat hükümleri doğrultusunda vakıf mütevelli heyetlerince değerlendirilerek karara bağlanmaktadır. 2022 sayılı Kanun kapsamındaki aylıklar her ay peşin olarak ödenmektedir. Aylık türlerine göre 01.07.2019-31.12.2019 dönemi için yapılan yardım tutarları % 40-% 69 Engelli Aylığı 509,13, % 70 ve Üzeri Engelli Aylığı 763,69 TL, Engelli Yakını Aylığı 509,13 TL dir. 2022 sayılı Kanun kapsamında aylık alan kişi ve bu kişilerin bakmakla yükümlü olduğu kişiler ile 18 yaş altı engelli yakını aylığından faydalanan kişiler genel sağlık sigortalısı sayılmaktadır. Bu vatandaşların genel sağlık sigortası primleri Aile, Çalışma ve Sosyal

Hizmetler Bakanlığı tarafından karşılanmaktadır. 2022 sayılı Kanun uyarınca bağlanan aylıklar kişinin rızası olsa bile haczedilemez, başkasına devir ve temlik edilemez

2.10. Evde Bakım Aylığı: 2828 sayılı Kanun'un ek 7'nci maddesi hükmü ve ilgili mevzuat gereği yürütülen evde bakım aylığına ilişkin iş ve işlemler Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri tarafından yerine getirilmektedir. Evde bakım aylığından;

- Engelli sağlık kurulu raporunda yer alan "ağır engelli" bölümünde "evet" ibareli olan veya Erişkinler için Sağlık Kurulu Raporunda yer alan bağımlılık değerlendirmesi bölümünde "tam bağımlı" ibareli olan, 18 yaş altındakiler için Çocuklar İçin Özel Gereksinim Raporunda yer alan özel gereksinim düzeyi bölümünde "Çok ileri düzeyde ÖGV", "Belirgin ÖGV" ve "Özel koşul gereksinimi var (ÖKGV)" ibareleri olan,
- İl müdürlükleri bünyesinde görev alan Bakım Hizmetleri Değerlendirme Heyetince bakıma ihtiyacı olan engelli olduğu tespit edilen,
- Hane içindeki kişi başına düşen ortalama aylık geliri asgari ücretin aylık net tutarının 2/3'ünden daha az olan (2019 yılı için 1.219,35-TL) kişiler faydalanabilmektedir. 01.07.2019-31.12.2019 tarihleri arasında kişi başı ödenen aylık tutar, 1.384,59-TL olmuştur.

2.11. Diğer Sosyal Yardım Programları: 3294 sayılı Kanun kapsamında yürütülen süreli yardım programlarından, şartları sağlayan engelli vatandaşlar faydalanabilmekte olup bu yardımların başında gıda, yakacak, barınma vb. yardımlar gelmektedir. Bu yardımlar; hanesinde sosyal güvenceli birey bulunmayan ve SYDV Mütevelli Heyetleri tarafından muhtaç olarak değerlendirilen kişilere veya hane içinde sosyal güvenceli birey bulunmakla birlikte hane içindeki kişi başına düşen geliri asgarî ücretin aylık net tutarının 1/3'ünden az olan (2019 yılı için 609,67-TL) kişilere yapılabilmektedir.

- **Kronik Hastalara Yönelik Yardım Programı**: SYDV Mütevelli Heyeti tarafından yardımı onaylanan ve Halk Sağlığı Yönetim Sisteminden hastalık bilgileri alınan kişiler bu yardımdan faydalanmaktadır. Bu yardım programından yararlananlara aylık 1.384,59-TL ödenmektedir.
- **Kronik Hastalığı Nedeniyle Cihaza Bağımlı Olan Hastalara Elektrik Fatura Bedeli ve Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği**: 3294 sayılı Kanun kapsamında muhtaç olduğu tespit edilen, 2828 sayılı Kanun kapsamında evde bakım aylığı almayan, kronik hastalığı nedeniyle cihaza bağımlı olan hastaların yaşadığı haneleri kapsamaktadır. Kronik hastalığı nedeniyle cihaza bağımlı şekilde hayatını sürdürmek durumunda kalan kişiler bu destekten faydalanmaktadır. Bu yardım programı üç bileşenden oluşmaktadır:

- **Kullanılan Cihaz için Elektrik Tüketim Desteği:** Hak sahiplerinin konutlarına ait elektrik faturalarına destek olmak için kullanılan cihazın elektrik tüketim düzeyine göre aylık 200 TL'ye kadar yardım yapılmaktadır.
- **Kesintisiz Güç Kaynağı Desteği:** Hak sahiplerine kesintisiz güç kaynağı sağlanabilmektedir.
- **Birikmiş Elektrik Borcu Desteği**: Yardımın başladığı ilk ay tek sefere mahsus olmak üzere hak sahibi hanelerin cihaza bağlanma tarihinden sonraki birikmiş elektrik borçları ödenebilmektedir. Birikmiş elektrik borcu desteği tek seferlik yapılmakta iken aşağıda ayrıntılarına yer verilen elektrik tüketim desteği ise aylık olarak yapılmaktadır.
- **Elektrik Tüketim Desteği:** Destekten, 3294 sayılı Kanun ile 2022 sayılı Kanun kapsamında düzenli sosyal yardım almaya ilişkin verilmiş hak sahipliği kararı devam eden haneler faydalanmaktadır. Başvuruda bulunan;

  1-2 kişilik hanelere aylık 75 kWh karşılığı 46,36-TL,

  3 kişilik hanelere aylık 100 kWh karşılığı 61,81-TL,

  4 kişilik hanelere aylık 125 kWh karşılığı 77,27-TL,

  5 ve daha fazla kişilik hanelere aylık 150 kWh karşılığı 92,72-TL tutarında ödeme yapılmaktadır.
- **Engelli Öğrencilerin Taşınması:** Özel eğitime gereksinim duyan engelli öğrencilerin resmi özel eğitim okulları ile özel eğitim sınıflarına erişiminin sağlanması amacıyla yapılan yardım programıdır. Bu yardım programı uygulamada okul servis ücretleri için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından Milli Eğitim Bakanlığına kaynak transferi yapılması yoluyla yürütülmektedir. Bu program ile özel eğitime gereksinim duyan engelli öğrencilerin(OSB dahil) okullarına ücretsiz olarak ulaşımları sağlanarak okula gitme oranlarının artırılması, eğitim ve öğretimin teşvik edilmesi, öğrencilerin ulaşımda yaşadıkları sorunların giderilmesi hedeflenmektedir. Projenin hayata geçtiği 2004-2005 ilköğretim yılında taşıma uygulamasından yararlanan öğrenci sayısı 6.901 iken bu sayı 2018-2019 öğretim yılında yaklaşık 15,4 kat artarak 106.379 olmuştur. Gerçekleşen ödenek ise 2019 yılı için 569.984.163,00 TLTL'dir.

Yıllar	Ögrenci Sayısı	Taşıma Gideri
2015-2016	81.121	240.653.349,44 TL
2016-2017	86.836	306.747.446,30 TL
2017-2018	95.886	408.919.541,10 TL
2018-2019	106.379	569.984.163,00 TL

Kaynak: Meclis Raporu

Ücretsiz taşımadan yararlanan OSB'li öğrenci sayısı

Yıllar	Öğrenci Sayısı
2013-2014	1953
2014-2015	1874
2015-2016	2740
2016-2017	3313
2017-2018	2761
2018-2019	4989
2019-2020	5980

Kaynak: Milli Eğitim Bakanlığı

- **Engelli ve Yaşlı Bakım Projeleri:** Muhtaç durumda bulunan yaşlı ve engelli vatandaşların ev temizliği, kişisel bakımları, temel ve zaruri ihtiyaçlarının karşılanması amacıyla Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Vakıfları tarafından "Yaşlı ve Engellilerin Evde Bakımı Projesi" uygulanmaktadır. Projeden, 2828 sayılı Kanun'un ek 7'nci maddesi uyarınca engelli evde bakım desteğinden yararlanmayan ve muhtaç durumda olup kişisel bakımlarıyla temel ve zaruri ihtiyaçlarını karşılayamayan yaşlı ve engelli vatandaşlar, ağır kronik hastalığı nedeniyle kendi öz bakımını gerçekleştiremeyen vatandaşlar ve 65 yaş üstü vatandaşlar faydalandırılmaktadır.

2.11.Sosyal Destekler:

- **Ücretsiz Seyahat Desteği:** Engel oranı % 40 ve üzeri olan engelliler ile onlara refakat eden yakınları demiryolları ve denizyollarının şehir içi ve şehirlerarası hatlarından; belediyelere, belediyeler tarafından kurulan şirketlere, birlik, müessese ve işletmelere veya belediyeler tarafından yetki verilen özel şahıs ya da şirketlere ait şehir içi toplu taşıma hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaktadır. Bu hizmet Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından yürütülmektedir.
- **Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmeti:** Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, son yıllarda hizmet sunumunda yapmış olduğu değişiklik ile kuruluş bakım odaklı hizmetler yerine aile yanında bakım odaklı hizmetlere ağırlık ve öncelik vermektedir. 03.03.2015 tarihli ve 29284 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Sosyal ve Ekonomik Destek Hizmetleri Hakkında Yönetmelik gereği çocukların kurum bakımına

alınmaksızın desteklenmesi kapsamında sosyal ve ekonomik destek hizmetleri yürütülmektedir. Bu hizmetler Bakanlığın il müdürlüklerince ülke düzeyinde korunmaya, yardıma ve bakıma muhtaç çocuklara kurum bakımına alternatif hizmet olarak sunulmakta, böylece ekonomik yetersizlikten kaynaklanan nedenlerden dolayı kurum bakımı hizmeti almak isteyen çocuklar aile yanında sosyal yardımlarla desteklenerek aile bütünlüğü korunmuş olmaktadır. Çocuk Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yürütülmekte olan bu hizmetten yararlanabilmek için il müdürlüklerine veya sosyal hizmet merkezlerine başvurulması gerekmektedir. 2019 yılı haziran ayında 1.206 çocuk sosyal ekonomik destek kapsamında desteklenmiştir. 2019 Haziran ayı itibariyle toplam 128.988 çocuk ve genç anılan hizmetten yararlandırılmıştır. OSB özelinde ayrıştırılmış veri bulunamamaktadır.

2.12. Diğer Destek ve Yardım Programları:

- **Bilgilendirme ve Danışmanlık Desteği:** Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerinin ilgili birimlerinde ve sosyal hizmet merkezlerinde, engelli başvurularının değerlendirilmesinde, engellinin yaşam koşulları, yaşadığı konutun fiziksel yeterliliği, ailenin engelliye bakabilme yeterliliği vb. unsurlar göz önüne alınarak engellinin ev ortamında yaşamını sürdürmesi ya da kurum bakımından yararlandırılmasına yönelik kararlar verilmekte ve uygulanmaktadır. Ayrıca, ailelere yönelik evde bakım ve kurum bakımı hizmetlerine ilişkin rehberlik ve danışmanlık hizmetleri ile engelli çocukların eğitime başlatılması ve devamının sağlanmasına yönelik çalışmalar da yürütülmektedir. Engelli bireyin okula ulaşımını kolaylaştırıcı araçların ve olanakların temini, okulda uyum sorununa yönelik bilgilendirme çalışmaları vb. gerçekleştirilmektedir. Aynı zamanda sağlık sorunları nedeniyle sağlık hizmetine ihtiyaç duyan ancak çeşitli nedenlerle (sosyal güvenliğin olmaması, ekonomik yetersizlikler, sağlık merkezlerine ulaşım vb.) sağlık hizmetinden yararlanmakta güçlük çeken engellilerin sorunlarının çözümü konusunda destek olunmaktadır.
- **Engelli Kimlik Kartı:** Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı İl Müdürlüklerine yapılan başvuru sonucunda düzenlenen engelli kimlik kartı ile engelliler için çeşitli ayrıcalıklar sunulmakta ve engelliler, çeşitli hizmetlerden (seyahat, sinema, tiyatro gibi sanatsal faaliyetler ile müze girişi vb.) indirimli olarak yararlanmaktadır.
- **Engelliler Destek Programı:** Engellilik alanında gerçekleştirilen büyük bütçeli ilk destek programı olan "Engelliler Destek Programı" (EDES), yerel dinamikleri harekete geçirerek engellilik konusunda farkındalık oluşturmayı, engellilerin psikososyal ve tıbbi

rehabilitasyonuna ve engelliliğin önlenmesine katkıda bulunmayı amaçlayan proje bazlı destek programıdır. EDES, valiliklerin yetki ve sorumluluğunda; yerel düzeydeki kamu kurumları, il özel idareleri, belediyeler, üniversiteler ve kamu kurumu niteliğindeki meslek kuruluşları tarafından hazırlanmış ve uygulanmıştır. Bu yönüyle EDES; projelerin hazırlanması ve uygulanması sürecinde, yerele özgü ihtiyaçların karşılanmasını ve engellilik konusunda yerel sahiplenmeyi ve proje yürütücülerinin kurumsal kapasitesinin geliştirilmesini sağlayan bir programdır. Engelli ailelerine yönelik psikososyal ve tıbbi rehabilitasyon bileşeni doğrultusunda hazırlanan aile eğitim programları ve sosyokültürel faaliyetlere yönelik hazırlanan projeler desteklenmiştir. Uygulandığı illerde, engelli bireylerin ve ailelerinin görünür kılınmasını amaçlayan EDES, 2011 yılında başlamış olup 2019 yılı sonunda tamamlanmıştır.

2.13. **MEB Özel Eğitim Uygulamaları:** Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nde özel eğitim; bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren bireylerin, eğitim ve sosyal ihtiyaçlarını karşılamak üzere geliştirilmiş eğitim programları ve özel olarak yetiştirilmiş personel ile uygun ortamlarda sürdürülen eğitim olarak tanımlanmıştır. Özel eğitim ihtiyacı olan birey ise bireysel ve gelişim özellikleri ile eğitim yeterlilikleri açısından akranlarından anlamlı düzeyde farklılık gösteren birey olarak ifade edilmiştir. Özel eğitim hizmetleri, bireylerin farklı eğitim gereksinimlerinin her bireye özgü olarak bireysel olarak planlanmasını içermektedir. Özel eğitim ile genel eğitim iç içe geçmiş, birbirinden ayrılmaz ve birbirinden yararlanan bir çalışmalar bütünüdür. Milli Eğitim Bakanlığının örgün ve yaygın eğitim sistemi içerisinde özel eğitim ihtiyacı olan bireylere, olağan gelişim gösteren bireylerle birlikte veya ayrı eğitim ortamlarında eğitim olanakları sağlanmaktadır. Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin eğitiminde çeşitli sistemler kullanılmakta olup bu sistemler; Bütünleştirme Eğitimi (Kapsayıcı Eğitim), Ayrıştırıcı Eğitim, Karma Sistemler dir. Türkiye'de özel eğitim alanında benimsenen ilke "en az sınırlandırılmış ortam" ve "kaynaştırma" düzenlemesi olup, bütünleştirme yaklaşımıyla eğitime geçilememiştir. Özel eğitimde hak temelli bir model olan en az sınırlandırılmış ortam; kaynaştırmanın merkezde olduğu, bunun yanında özel eğitim sınıfları ile özel eğitim okul ve/veya kurumlarının da yer aldığı karma eğitim sisteminden oluşmaktadır. Ülkemizdeki özel eğitim uygulamalarının yürütülmesinde; 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun, 573 sayılı Özel Eğitim Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, 652 sayılı Özel Barınma Hizmeti Veren Kurumlar ve Bazı Düzenlemeler Hakkında Kanun Hükmünde Kararname, - 07.07.2018 tarihli ve 30471 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği, 14.07.2009 tarihli ve 27288

sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme, 27.01.1995 tarihli ve 22184 sayılı Resmî Gazete'de yayımlanan Çocuk Haklarına dair Sözleşme hükümleri esas alınmaktadır. Bu bağlamda 5378 sayılı Kanun'un 16'ncı maddesinin amir hükmü gereğince eğitsel değerlendirme ve tanılama ile ilgili iş ve işlemlerin yürütülmesi ile ilgili yetki, rehberlik ve araştırma merkezlerindeki özel eğitim değerlendirme kurullarına verilmiştir. Söz konusu kurulun oluşturulması, görevleri, çalışma usul ve esasları ile bu kurula yapılacak itirazlar ise Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği ile düzenlenmiştir. Söz konusu Yönetmelik hükümlerine göre eğitsel değerlendirme ve tanılama amacıyla rehberlik ve araştırma merkezlerine yapılacak müracaatların; bireyin kendisi, velisi ya da bir eğitim kurumuna kayıtlı olanlar için ilgili kurum müdürlüğü tarafından yapılması gerekmektedir. Eğitsel değerlendirme ve tanılama sürecinde bireyin varsa tıbbi tanı raporu, gelişim alanlarına ilişkin öyküsü ve özellikleri, akademik disiplin alanlarındaki yeterlilikleri ile bireylere uygulanan nesnel ve standart test sonuçları dikkate alınarak özel eğitim ihtiyacı olup olmadığına karar verilmektedir. Ayrıca eğitsel değerlendirme ve tanılama ile ilgili işlemlerin uygun ortamda, bireyin özelliklerine uygun ölçme araçlarıyla yapılması esas olmakla birlikte sağlık sorunları nedeniyle rehberlik ve araştırma merkezlerine gelemeyecek durumda olanlar ile ilgili işlemlerin bu bireylerin bulunduğu ortamlarda yapılmasına ilişkin düzenleme bulunmaktadır. Eğitsel değerlendirme ve tanılama sonucunda özel eğitim ihtiyacı olduğu tespit edilen bireyler için Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu düzenlenerek uygun eğitim ortamına ve özel eğitim hizmetlerine yönlendirilmeleri sağlanmaktadır. Resmî özel eğitim okuluna, özel eğitim sınıfına ya da tam zamanlı kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitime yönlendirilenler için Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu (yönlendirme için) ve/veya 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında hizmet sunan özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde destek eğitim almasına karar verilenler için Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu (destek eğitim için) düzenlenmektedir. Bireyler için yönlendirme raporu düzenlenmesi akabinde eğitim kurumlarına kayıtlarda esas olan yerleştirme kararının alınması gerekmektedir. Bu süreçte il/ilçe özel eğitim hizmetleri kurulu tarafından velinin yazılı talebi de dikkate alınarak özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin resmî okullara yerleştirilmesine yönelik kararlar alınmaktadır. Veli talepleri doğrultusunda özel okullara kayıt yaptıran öğrenciler için il/ilçe özel eğitim hizmetleri kurulunca yerleştirme kararı alınmamakta ancak öğrencilerin kayıtlı bulundukları okullarda özel eğitim kapsamında sunulan hizmetlerden yararlanabilmeleri için karar düzenlenebilmektedir. Zorunlu eğitim çağındaki özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerden sağlık problemi nedeniyle en az on iki

hafta süreyle örgün eğitim kurumlarından yararlanamayacağı ya da yararlanması durumunda sağlığı açısından risk oluşturacağı Durum Bildirir Sağlık Kurulu Raporu'nda belirtilen öğrencilere velinin yazılı talebi ve Özel Eğitim Değerlendirme Kurulu Raporu ile il veya ilçe özel eğitim hizmetleri kurulunun planlaması doğrultusunda ders yılı içinde evde eğitim hizmeti de verilmektedir. Ayrıca mevcut Yönetmeliğe göre zorunlu eğitim çağındaki özel eğitim ihtiyacı olan ve sağlık kuruluşlarında yatarak tedavi gören öğrencilerin eğitimlerini sürdürmeleri için hastaneler bünyesinde İl/İlçe Özel Eğitim Hizmetleri Kurulunun teklifi ve Sağlık Bakanlığının uygun görüşü üzerine valilik oluru ile hastane sınıfları açılmaktadır. Özel eğitim ihtiyacı olan çocuklardan 36 ayını tamamlayanlar için okul öncesi eğitim zorunlu olup çocukların gelişimi ve özellikleri dikkate alınarak okul öncesi dönemin eğitim süresi uzatılabilmektedir. Çocukların bu dönem eğitimlerini kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla sürdürmeleri esas olmakla birlikte bazı çocuklar için özel eğitim anaokulu ya da özel eğitim ana sınıfları da açılabilmektedir. Açılan sınıflarda etkinlikler özel eğitim öğretmeni ile okul öncesi öğretmeni tarafından birlikte yürütülmekte olup aynı yetersizlik türüne sahip 5 öğrenci birlikte eğitim almaktadır. Yine, zorunlu eğitim kapsamında olmayan 0-36 ay arasındaki özel eğitim ihtiyacı olan çocuklar için erken çocukluk dönemi hizmetleri, ailenin bilgilendirilmesini ve desteklenmesini de içerecek şekilde eğitim kurumlarında ya da çocuk ve ailenin ihtiyaçları doğrultusunda evlerde de her bir çocuk için haftada iki gün, ikişer eğitim saati olacak şekilde yürütülebilmektedir. Özel Eğitim Hizmetleri Yönetmeliği'nin hükmü gereği ailenin de katılımının sağlandığı BEP geliştirme birimi tarafından BEP hazırlanması zorunludur. Bu programda; eğitim planında yer alan yıllık ve kısa dönemli amaçlara, sunulacak destek eğitim hizmetinin türüne, süresine ve hizmetin kimler tarafından nasıl sağlanacağına, öğretim ve değerlendirmede kullanılacak yöntem ve teknikler ile öğretim materyallerine, eğitim ortamına ilişkin düzenlemelere, davranış problemlerini önlemeye ya da azaltmaya yönelik tedbirler ile olumlu davranış kazandırmaya yönelik uygulanacak yöntem ve tekniklere ve öğrencinin kişisel bilgilerine yer verilmesi gerekmektedir. Resmî özel eğitim okullarında öğrenim gören özel eğitim ihtiyacı olan öğrenci velilerinin okul yönetimine yazılı başvuru yapması halinde okulun örgün eğitim saatleri dışındaki zamanlarda her bir öğrenci için haftalık 2 ders saati olacak şekilde tamamlayıcı eğitim faaliyetleri düzenlenebilmektedir. Özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin mesleki, teknik, sosyal veya kültürel alanlarda bilgi ve becerilerle donatılması, hayata kazandırılması ve üretken bireyler hâline getirilmesi amacıyla bu bireylere halk eğitim merkezleri bünyesinde yaygın eğitim hizmetleri verilmektedir. Örgün eğitim hizmetinden doğrudan yararlanamayacak öğrencilerin uzaktan eğitim yoluyla

derslerini takip edebilmelerini sağlamak amacıyla bu öğrencilere teknolojik destek de dâhil olmak üzere gerekli hizmetler sunulmaktadır. Milli Eğitim Bakanlığı tarafından düzenlenen merkezî sınavlar ile protokolle yapılan sınavlarda özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için gerekli tedbirler alınmakta olup bu kapsamda yapılacak düzenlemeler her yıl yayımlanan kılavuzlarda açıklanmaktadır. Bu kapsamda tek kişilik salonda sınava alınma, ek süre verilmesi, okuyucu ve kodlayıcı eşliğinde sınava alınma gibi sınav tedbir hizmetleri sağlanmaktadır. Özel eğitim sınıflarının materyal ve donatım malzemesinin teminini sağlamak üzere Milli Eğitim Bakanlığı bütçesine ayrı bir ödenek kalemi konulmuş olup, MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından İl müdürlüklerine 2019 yılı itibariyle 90.000 TL ödenek gönderilmiştir. Özel eğitim meslek ve uygulama okullarındaki sınıf ve meslek atölyeleri yenilenerek öğrencilere iş ve meslek becerilerinin kazandırıldığı eğitim ortamlarının niteliği geliştirilmiştir. Aynı zamanda uygulama evleri Milli Eğitim Bakanlığı tarafından belirlenen standartlar doğrultusunda yenilenerek öğrencilerin gerçek bir ev ortamında bağımsız yaşam becerilerini kazanmalarına yönelik uygun ortam sağlamıştır. Mesleki Yeterlilik Kurumu ile Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü arasındaki protokol çerçevesinde özel eğitim ihtiyacı olan bireylerin istihdam edilebilirliklerinin sağlanması amacıyla altı meslek dalına ilişkin standart onaylanmıştır. Mevcut okul binalarının erişilebilir hale getirilmesi için Milli Eğitim Bakanlığı tarafından tadilat ve onarımlar için okullara bütçe gönderilmektedir. Ayrıca yeni yapılacak eğitim kurumlarına ait Bina Tip Projeleri, erişilebilirlik standartları ile TSE standartlarına uygun olarak tasarlanmakta ve yapılmaktadır. Özel eğitim okulları; özel eğitim sınıfları öğrencileri ile yaygın kursiyerleri, evlerinden kayıtlı oldukları eğitim kurumlarına, eğitim kurumlarından evlerine ücretsiz olarak taşınmaktadır. MEB Destek Hizmetleri Genel Müdürlüğünden alınan bilgiye göre 2018-2019 eğitim ve öğretim yılında 106.379 öğrenci ücretsiz taşıma hizmetinden faydalanmış olup bu kapsamda toplam 569.984.163.00 TL ödenek taşıma gideri olarak harcanmıştır. Ayrıca özel eğitim okullarına devam eden öğrenciler için ücretsiz öğle yemeği hizmeti verilmekte olup MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından illere 2019 yılı için 31.000.000.00 TL yemek bedeli olarak ödenek gönderilmiştir. Özel eğitim sınıfları ile özel eğitim okullarında eğitim alan öğrenciler için materyaller hazırlanmıştır. Üretilen bu materyaller 6.000 özel eğitim sınıfının ve okulunun ihtiyacını karşılayacak şekilde tüm illere gönderilmiştir.

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler için mevzuatta pozitif ayrımcılık içeren düzenlemeler yer almaktadır. Bunlara; bu öğrencilerin durumları nedeniyle devamsızlık sürelerinin daha uzun tutulması, beceri/yetenek sınavıyla öğrenci alan liselerde öğrencilerin kendi aralarında

yapılan beceri/yetenek sınavı sonucuna göre okullara kayıtlarının yapılması, evde veya hastane sınıfında eğitim alan öğrencilerin başarılarının değerlendirilmesi ve sınıf geçme işlemlerindeki düzenlemeler örnek olarak verilebilir.

Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilere, öğrenci velilerine ve öğretmenlere rehberlik hizmetleri verilmektedir. Bu kapsamda, öğrencilerle olumlu davranış geliştirme ve öz bakım becerileri kazandırma konuları davranışçı yöntemlerle çalışılabilmekte; aileler ve öğretmenlere olumlu davranış geliştirme, öz bakım becerileri kazandırma, okula ve çevreye uyum, gelişim özellikleri ve tanı özelliklerine ilişkin rehberlik hizmetleri sunulmaktadır. Rehberlik hizmetlerinin önemli bir unsurunu oluşturan ölçme araçlarının yaygın ve etkin bir şekilde kullanılmasını sağlamak amacıyla okul rehberlik servisleri ile rehberlik ve araştırma merkezlerinde kullanılan ölçme araçlarının standartlaştırılması ve ihtiyaç temelli bir yapı içerisinde kültürümüze özgü hale getirilmesi çalışmaları kapsamında; Milli Eğitim Bakanlığı ile Anadolu Üniversitesi arasında yapılan protokol çerçevesinde 4-12 yaş arasındaki öğrenciler için ilk ulusal zekâ ölçeği olan "Anadolu-SAK Zekâ Ölçeği (ASİS)" geliştirilmiştir. Orta veya ağır düzeyde zihinsel yetersizliği veya OSB olan öğrencilerin eğitim gördüğü okullarda güncel ve işlevsel öğretim programlarına duyulan ihtiyaç doğrultusunda bu çocukların devam ettiği ilkokul (I. kademe) ve ortaokul (II. kademe) için 10, lise (III. kademe) için 9 derse yönelik öğretim programı hazırlanmıştır. Özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerle çalışan personelin özel eğitim alanına ilişkin mesleki bilgi ve beceri donanımlarının artırılması amacı ile mahalli ve merkezi hizmet içi eğitim faaliyetleri yürütülmektedir.

2.13.1. Milli Eğitim Bakanlığı sayısal veriler

Milli Eğitim Bakanlığı resmi ilköğretim kurumlarında öğrenim gören OSB öğrenci sayıları

Yıllar	ilkokul	ortaokul
2013-2014	1263	661
2014-2015	1295	758
2015-2016	1379	853
2016-2017	1735	967
2017-2018	2194	913
2018-2019	1614	708
2019-2020	963	474

Milli Eğitim Bakanlığı resmi ilköğretim kurumlarında (İlkokul kademesinde) özel eğitim okullarında eğitim gören OSB öğrenci sayıları

Yıllar	ilkokul
2013-2014	151
2014-2015	167
2015-2016	120
2016-2017	147
2017-2018	242
2018-2019	351
2019-2020	352

Milli Eğitim Bakanlığı resmi ilköğretimde özel eğitim sınıflarında eğitim gören OSB li öğrenci sayıları

Yıllar	ilkokul	ortaokul
2013-2014	1520	830
2014-2015	1650	871
2015-2016	1900	1128
2016-2017	3064	1376
2017-2018	4232	1543
2018-2019	5732	1816
2019-2020	6866	2188

2019-2020 eğitim öğretim dönemi ortaöğretimde özel eğitim okulunda eğitim alan OSB li öğrenci sayıları: 3932

2019-2020 eğitim-öğretim dönemi ortaöğretimde kaynaştırma eğitimi alan OSB li öğrenci sayıları:78

2019-2020: 59.314 Destek eğitim odasından 124.473 özel eğitime gereksinimi olan öğrenci yararlanmıştır. OSB özel ayrıştırılmış veri bulunmamaktadır.

2019-2020 : Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik, Dağıtımı yapılan ders araç gereçlerinin türü(ders kitapları) ve yararlananların sayısı:283

Ücretsiz Taşıma Hizmetinden yararlanan OSB li öğrenci sayısı

Yıllar	Toplam Taşınan öğrenci sayısı
2013-2014	1953
2014-2015	1874
2015-2016	2740
2016-2017	3313
2017-2018	2761
2018-2019	4989
2019-2020	5980

Otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilere yönelik "Hizmet İçi Eğitime Alınan Öğretmen ve İdari Personele İlişkin Sayısal Veriler”

Yıllar	Faaliyet sayısı	Faaliyete katılan Öğretmen sayısı
2017	8	141
2018	709	21.075
2019	5	534
2020	2	96
Toplam	724	21846

2.13.2. MEB Özel Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetleri: Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezleri 5580 sayılı Özel Öğretim Kurumları Kanunu kapsamında faaliyet göstermekte olup, özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin açılış, kapanış, devir, nakil, program ilavesi, personel işlemleri ve ödeneklerine ilişkin işlemler Milli Eğitim Bakanlığı Özel Öğretim Kurumları Yönetmeliği ve Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim Kurumları Yönetmeliği kapsamında MEB Özel Eğitim Kurumları Genel Müdürlüğünce yürütülmektedir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinin 2006 yılı itibarıyla Milli Eğitim Bakanlığına devredilmesi ile bu merkezlerden yararlanması öngörülen bireyler için sosyal güvenlik kaydı aranmadan hizmete erişimleri sağlanmıştır. Halihazırda 652 sayılı KHK’nin ilgili hükümleri doğrultusunda sağlık kurulu raporu ile en az % 20 oranında engeli olduğu tespit edilen ve rehberlik ve araştırma merkezi bünyelerindeki özel eğitim değerlendirme kurullarınca destek eğitim almasına karar verilen bireylerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden aldığı destek eğitim hizmetinin ücreti Milli Eğitim Bakanlığı bütçesinden ayrılan ödenek ile karşılanmaktadır. Özel eğitim ihtiyacı olan bireyler, Özel Eğitim Değerlendirme Kurul Raporu doğrultusunda 8 saat bireysel ve/veya 4 saat grup eğitimi alabilmektedir. Sunulan bu destek eğitim hizmeti karşılığında Hazine ve Maliye Bakanlığınca yayımlanan 2019 Yılı Özel Eğitime İhtiyaç Duyan Bireylere Verilecek Eğitim Desteği Tutarlarına İlişkin Tebliğ kapsamında, bireysel eğitimler için aylık KDV hariç 632 TL, grup eğitimleri için ise KDV hariç 177 TL ödenmektedir. Söz konusu tutarlar 2020 yılı itibariyle bireysel eğitim için aylık KDV hariç 790 TL, grup eğitimi için aylık KDV hariç 221 TL olarak belirlenmiştir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde engel grupları, dereceleri ve engel niteliği ile bireysel gelişim yeterlilikleri dikkate alınarak Milli Eğitim Bakanlığı tarafından hazırlanmış eğitim programları (Bedensel Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı, Dil ve Konuşma Güçlüğü Destek Eğitim

Programı, Görme Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı, İşitme Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı, Özel Öğrenme Güçlüğü Destek Eğitim Programı, Yaygın Gelişimsel Bozukluklar Destek Eğitim Programı, Zihinsel Engelli Bireyler Destek Eğitim Programı) doğrultusunda destek eğitim hizmetleri verilmektedir. Söz konusu eğitim programlarının, uygulamadan geri alınan bildirimler ve bilimsel gelişmeler doğrultusunda revize edilmesi ihtiyacı ortaya çıkmış olup söz konusu programlar MEB Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinesi ile güncellenmektedir. Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine yapılan ödemelerde ders devam takibi amacıyla 652 sayılı KHK'ye göre 1 Eylül 2018 tarihinden itibaren kameralı görüntüleme sistemi kullanılmaktadır. TÜBİTAK tarafından devam ettirilmekte olan biyometrik yüz tanıma sisteminin ilerleyen dönemlerde kurumlarda kullanılması planlanmaktadır. Biyometrik yüz tanıma sistemine geçilmesi ile birlikte iller arasındaki uygulama farklılıklarının sona ereceği düşünülmektedir. Sistemle; ödenek kaybına uğramak istemeyen kurumların öğrencilerin devamını sağlamak için önlem alacağı, imza yetkisi olan ancak fiiliyatta kurumda bulunmayan eğitim personelinin derslere devamının sağlanacağı ve kuruma devam etmediği halde etmiş gibi gösterilen bireyler üzerinden elde edilen ödemelerin önlenmesi suretiyle kamu zararının azaltılacağı düşünülmektedir.

2.14. Ölçme, Seçme ve Yerleştirme Uygulamaları (ÖSYM): ÖSYM Başkanlığı tarafından gerçekleştirilen sınavlarda engelli veya sağlık sorunu olan adaylar için çeşitli sınav uygulamaları yürütülmekte olup ilgili sınav kılavuzlarında "engelli/sağlık sorunu olan adaylar ve sağlık durumu/engel bilgi formunun doldurulması" maddesinde açıklamalara yer verilmektedir. Bu bağlamda söz konusu adayların "engelli salonlarında" sınava alınabilmeleri için bir üniversite veya devlet hastanesinden alacakları engelli sağlık kurulu raporu/sağlık kurulu raporlarının onaylı bir örneğini, sağlık/engel bilgi formunu, sağlık/engel durumlarını belirten dilekçelerini, aday başvuru kayıt bilgilerinin bir fotokopisini başvuru süresi içerisinde ÖSYM'ye ulaştırmaları gerekmektedir. Yükseköğretim Kurumları Sınavına (YKS) yönelik ilkeler, kurallar ve kontenjanlar Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı tarafından belirlenmekte ve YÖK Genel Kurulu kararları doğrultusunda ÖSYM Başkanlığınca kılavuz haline getirilerek yayımlanmakta ve uygulanmaktadır. Bu doğrultuda, engelli sağlık kurulu raporlarında; sınıflanamayan grupta yer alan yaygın gelişimsel bozukluğu (OSB, özel öğrenme güçlüğü, dikkat eksikliği ve hiperaktivite bozukluğu vb.) olan adaylara ek süre ve talepleri doğrultusunda okuyucu ve/veya işaretleyici yardımı verilmekte ve adaylar tüm sorulardan sorumlu tutulmaktadır. Okuyucu yardımı alan adayların istedikleri takdirde sınav esnasında soruları kendilerinin

de okumalarına izin verilmekte, okuyucu ve/veya işaretleyici yardımı talep etmeyenler istedikleri takdirde tekli salonlarda sınava alınmaktadır. Sınav uygulaması sırasında, soru kitapçığındaki sorular, doğal bir konuşma akıcılığı ile yavaş yavaş ve kolay işitilir bir biçimde okunmakta, soru metnine hiçbir ekleme veya bu metinden hiçbir çıkarma yapılmamaktadır. Adayın tekrar dinlemek istediği sorular olursa bunlar, aynı biçimde ve adayın istediği sayıda tekrarlanmakta ve adayın cevaplama süresi içinde kendisine sorulacak tüm soruları cevaplama fırsatı bulması için özen gösterilmektedir. Ayrıca sınav kurallarına uymak koşuluyla, adayın ihtiyaçlarının karşılanmasında yardımcı olunmaktadır.

- **Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı (EKPSS):** 07.02.2019 tarihli ve 28906 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Engelli Kamu Personel Seçme Sınavı ve Engellilerin Devlet Memurluğuna Alınmaları Hakkında Yönetmelik ile buna bağlı olarak Aile, Çalışma ve Sosyal Politikalar Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Devlet Personel Başkanlığı ile ÖSYM Başkanlığı arasında yapılan "Protokol" hükümlerine göre ÖSYM tarafından yapılmaktadır. ÖSYM Başkanlığınca, anılan Yönetmelik gereği; engel gruplarına, öğrenim düzeylerine, engellilerin algılama ve öğrenme yeteneklerine göre yapılacak sınavı belirlemek üzere akademisyenlerden oluşturulan Bilim Kurulu; bilimsel bulguları değerlendirerek, ilgili kamu kurum ve kuruluşlarındaki uzmanların görüşlerini alarak ayrıca, engellilerin temsilcileri ile çalışmalar yaparak sınav ile ilgili bir rapor oluşturmuştur. Bilim Kurulunca; Millî Eğitim Bakanlığının ortaöğretim kurumlarında engellilere yönelik eğitim programlarının ve içeriklerinin, görme, işitme, dil ve konuşma ile genel engelli grupları için aynı olduğuna yönelik görüşü de dikkate alınarak, sınavda sorulacak soruların içerik olarak aynı olmasının sınava girenler arasında bir haksızlık oluşturmayacağı, sınav uygulamasının; Bilim Kurulunun adayların engel durumlarına uygun görüş ve önerileri göz önünde bulundurularak yapılabileceği görüşüne varılmıştır. Bu kurallar çerçevesinde 2012 yılından itibaren EKPSS uygulanmaktadır. ÖSYM Başkanlığınca; yapılan sınavlarda engelli adaylar için uygun fiziki ortam ve farklı engel grubunda yer alan adaylarla ilgili makul düzenlemeler bulunduğu, ilgili Bakanlıklar, kurumlar ve sivil toplum kuruluşları ile görüşmeler yapıldığı, konuyla ilgili yeniliklerin takip edildiği, daha sağlıklı ve konforlu sınav ortamları sağlanmaya ve oluşturulmaya çalışıldığı ifade edilmiştir. ÖSYM Başkanlığının 2019 verilerine göre Yükseköğretim Kurumları Sınavına

(YKS) Yaygın Gelişimsel Bozukluk kategorisinde 144 Aday katılmış, 17 öğrenci bir yükseköğretim kurumuna yerleşmiştir.

2.15. **Yükseköğretim Uygulamaları (YÖK):** Yükseköğrenim gören engelli öğrencilerin, öğrenim hayatlarını kolaylaştırabilmek için gerekli tedbirleri almak ve bu yönde düzenlemeler yapmak üzere, 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 15'inci maddesinde yer alan hüküm doğrultusunda yürürlüğe konulan Yükseköğretim Kurumları Engelliler Danışma ve Koordinasyon Yönetmeliği gereğince, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığınca Engelli Öğrenci Komisyonu kurulmuş olup; söz konusu Komisyon 2006 yılından itibaren çalışmalarına devam etmektedir. Başkanlıkça, engelli adaylar ve öğrencilere ilişkin çeşitli kararlar alınarak eğitim öğretim süreçlerinin iyileştirilmesine ilişkin çalışmalar yürütülmektedir.

Yükseköğretim Kurulu Başkanlığınca Engelli Adaylar ve Öğrencilere İlişkin Alınan Kararlar;

- **Ders Muafiyeti** - 8 Ekim 2009 tarihli YÖK Genel Kurul Kararı Yükseköğretim programlarında verilen mesleki yeterliklerin tam olarak kazanılabilmesi için 21.07.2006 tarihli YÖK Genel Kurul Kararı'nın iptal edilmesine, engelli öğrencilerin başvurmaları halinde öğrenciye, varsa başvurdukları dersin eş değerinin verilmesinin sağlanmasına, bunun sağlanamaması durumunda ise ders programının bu konuda gelişen program ve teknik kullanılarak öğrenciye uyarlanmasına karar verilmiştir.
- **Sınavların Yapılış Şekli ve Erişilebilir Sınavlar** - 25 Ağustos 2011 tarihli YÖK Genel Kurul Kararı Söz konusu kararlar arasında; sınav görevlilerinin dağıtılması sırasında, sınava katılacak engelli öğrencinin olup olmadığının göz önüne alınması; sınav yerlerinin belirlenmesi sırasında, bedensel engelli öğrencilerin bulunduğu derslerin sınavlarının mutlaka erişilebilir ortamlarda yapılması; araştırma görevlisinin bulunmadığı durumlarda sınavın, dersi veren öğretim elemanı tarafından veya o bölümün başka bir öğretim elemanı tarafından uygulanması; seçilen ayrı ortamın, öğrencinin sınavla ilgili değişiklikleri öğrenebilmesi ve gerektiğinde soru sorabilmesi için diğer öğrencilerin sınav oldukları sınav salonuna yakın bir yerde bulundurulması; raporla belgelenmiş engellilik durumlarında öğrenciler talep ederse üniversite engelli öğrenci birimleriyle iş birliği ile öğrencilerin gerekirse ayrı ortamda sınava alınması ve raporla belirlenmiş engellilik durumlarında üniversite engelli öğrenci birimleriyle iş birliği ile öğrencilere engel durumlarına göre ek süre verilmesi gibi düzenlemeler yer almaktadır.

- **Herkes İçin Tasarım** - 22 Eylül 2011 tarihli YÖK Genel Kurul Kararı "Herkes için Tasarım" konusu Mimarlık, İç Mimarlık, Peyzaj Mimarlığı, Endüstri Ürünleri Tasarımı ile Şehir ve Bölge Planlama Programlarının müfredatına dâhil edilmiştir.
- **OSB Olan Bireyler Özel Yetenek Sınavı** -19 Aralık 2013 ve 25 Eylül 2014 tarihli Genel Kurul Kararları 19.12.2013 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul toplantısında, özel yetenek sınavı ile öğrenci alan programlarda engelli öğrenciler için (bedensel engelli, görme engelli, işitme engelli, otizm spektrum bozukluğu), engelli olduklarını belgelemeleri kaydıyla ilgili yıldaki TYT puanlarından biri 100 ve üzerinde olanların, özel yetenek sınavlarına kabul edilmesi ve 25.09.2014 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul toplantısında, engelli öğrencilerin (bedensel engelli, görme engelli, işitme engelli, otizm spektrum bozukluğu) özel yetenek sınavı ile öğrenci alan programlara, YGS puanları değerlendirmeye katılmadan (ÖSYS kılavuzlarında yer alan formül kullanılmadan), yetenek sınavı sonucuna göre değerlendirilerek, yetenek sınavını kazanan öğrencilerin kayıtlarının yapılması kararı alınmıştır.
- **Zihinsel Engelliler İçin Özel Yetenek Sınavı** - 30 Mart 2017 tarihli YÖK Genel Kurul Kararı 30.03.2017 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul toplantısında, 19.12.2013 ve 25.09.2014 tarihli Yükseköğretim Genel Kurulu Kararları'nın; "Özel yetenek sınavı ile öğrenci alan programlarda engelli öğrenciler için (bedensel engelli, görme engelli, işitme engelli, MR (mental retardasyon) ile "yaygın gelişimsel bozukluklar" (otizm spektrum bozuklukları, asperger sendromu, rett sendromu, dezintegratif bozukluklar, sınıflanamayan grupta yer alan yaygın gelişimsel bozukluklar), durumlarını "engelli sağlık kurulu raporu" ile belgelemeleri kaydıyla ilgili yıldaki TYT puanlarından biri 100 ve üzerinde olanların, özel yetenek sınavlarına kabul edilmesi" ve "başvuruları kabul edilen adayların YGS puanları değerlendirmeye katılmadan (ÖSYS kılavuzlarında yer alan formül kullanılmadan) kendi aralarında yapılacak ayrı bir yetenek sınavı sonucuna göre değerlendirilerek, yetenek sınavını kazanan öğrencilerin kayıtlarının yapılması" şeklinde değiştirilmesi uygun görülmüştür.
- **Engelli Öğrenciler İçin TYT Puanının, Sınavın Yapıldığı Yıl Dâhil 2 Yıl Süreyle Geçerli Olması** - 20 Temmuz 2017 tarihli Genel Kurul Kararı Özel yetenek sınavı ile öğrenci kabul eden programlara öğrenci seçme ve yerleştirme işlemlerinde engelli öğrencilerin TYT puanının, özel yetenek sınavlarında puan hesaplamasına katılmadığı, sadece sınava başvurabilmek için TYT 100 puanının bir baraj olduğu dikkate alınarak; sadece bu öğrencilere mahsus özel yetenek sınavlarında YGS puanının 2017 ÖSYS'den

itibaren uygulanmak üzere 2 yıl süreyle geçerli olması konusu 20/07/2017 tarihli Yükseköğretim Genel Kurulu toplantısında görüşülmüş ve Engelli Öğrenci Çalışma Grubunun görüşü de dikkate alınarak, 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nun 7'nci maddesi uyarınca "Engelli öğrencilerin (bedensel engelli, görme engelli, işitme engelli, MR (mental retardasyon) ile "yaygın gelişimsel bozukluklar" (otizm spektrum bozuklukları, asperger sendromu, rett sendromu, dezintegratif bozukluklar, sınıflanamayan grupta yer alan yaygın gelişimsel bozukluklar), durumlarını ilgili yılda ÖSYM'ye başvuruda "engelli sağlık kurulu raporu" ile belgelemeleri ve özel yetenek sınavı başvurularında ilgili yıla ilişkin engelli sağlık kurulu raporunu başvuru yapacakları yükseköğretim kurumuna sunmaları kaydıyla TYT puanlarının sınavın yapıldığı yıl dâhil 2 yıl süreyle geçerli olmasına karar verilmiştir.

- **Özel Yetenek Sınavlarında Engelli Öğrenci Kontenjanı Ayrılması** - 8 Şubat 2018 tarihli Genel Kurul Kararı Sadece özel yetenek sınavı ile öğrenci alan programlar için geçerli olmak üzere, Yükseköğretim Kurulu tarafından uygun görülerek ilgili yılın ÖSYS kılavuzunda yayımlanan her bir programın kontenjanının:
  - % 10'unun engelli öğrenciler için ayrılmasına,
  - Kontenjanı 10'un altında olan programlar için başvuru olması durumunda kılavuzda yayımlanan kontenjana ek olarak 1 engelli öğrenci kontenjanı ayrılabilmesine,
  - Özel yetenek sınavını kazanan ancak engelli öğrenciler için ayrılan kontenjana yerleşemeyen adayların, engelli kontenjanı için yedek öğrenci olarak belirlenmesine,
  - İlgili programa başvuran engelli öğrenci kontenjanının, ayrılan kontenjandan fazla olması durumunda, özel yetenek sınavını kazanan ancak ayrılan kontenjana yerleşemeyen adayların, ÖSYS puanının, değerlendirmeye katılan diğer öğrenciler ile birlikte ÖSYS puanlamasına dâhil edilerek değerlendirmeye tabi tutulmasına,
  - İlgili programda engelliler için ayrılan kontenjanın dolmaması halinde, bu kontenjanın diğer öğrenciler için ayrılan kontenjana eklenebilmesine, karar verilmiştir.
- **Engelsiz çalıştaylar:** Yükseköğretim Kurulu Başkanlığınca 2017 yılından bu yana çalıştaylar yapılmakta olup 2 Mayıs 2017 tarihinde yükseköğretim kurumlarında engelli bireylerin bütün mekânlara ve eğitsel imkânlara erişimleri konusunda farkındalık oluşturmak ve iyi uygulamaları yaygınlaştırmak amacıyla "Engelsiz Erişim Çalıştayı";

15 Mayıs 2018 tarihinde yükseköğretimde kaliteli erişilebilirlik bağlamında engelli öğrencilere yönelik sunulan hizmetlerin var olan durumu ve iyi uygulama örnekleri ortaya konularak geleceğe dönük neler yapılabileceğinin tartışıldığı "Engelsiz Eğitim Çalıştayı" ve 15 Mayıs 2019 tarihinde yükseköğretimde engelli bireyler için açılabilecek önlisans, lisans ve lisansüstü programların değerlendirildiği "Yükseköğretimde Engelsiz Ufuklar Çalıştayı" düzenlenmiştir.

- **Engelsiz Üniversite Ödülleri:** Üniversitelerin engelli öğrencilere yönelik yapacağı çalışmalar da teşvik edilmektedir. Bu kapsamda;
    - Engelsiz Üniversite Bayrakları (Mekânda Erişim-Turuncu Bayrak, Eğitimde Erişim-Yeşil Bayrak, - Sosyokültürel Faaliyetlere Erişim-Mavi Bayrak),
    - Engelsiz Program Nişanları,
    - Engelli Dostu Ödülleri, verilmektedir.

- **Diğer:** Yükseköğretimde otizm spektrum bozukluğu ve asperger sendromu olan 21 öğrenci eğitim görmektedir. Ayrıca; 1 Temmuz 2017 tarihli 7033 sayılı Sanayinin Geliştirilmesi ve Üretimin Desteklenmesi Amacıyla Bazı Kanun ve Kanun Hükümlünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılmasına Dair Kanun'un ek 36'ncı maddesi uyarınca Yükseköğretim Eğitim Programları Danışma Kurulu kurulmuştur. Söz konusu Kurul yükseköğretim alanındaki istihdam odaklı politikaların oluşturulması ve geliştirilmesi ile buna bağlı yeni açılacak eğitim programları ve kontenjanların planlanmasına yönelik süreçlerde görüş ve öneride bulunmak üzere Yükseköğretim Kurulu Başkanı başkanlığında, Bilim, Sanayi ve Teknoloji Bakanlığı, Kalkınma Bakanlığı, Maliye Bakanlığı, Millî Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığı, Sosyal Güvenlik Kurumu Başkanlığı ve Türkiye Odalar ve Borsalar Birliği temsilcilerinden oluşmaktadır. Kurulun 10 Nisan 2019 tarihli toplantısında "Sağlık programlarında tıp, ebelik, hemşirelik alanlarında kontenjanın mevcut haliyle devam etmesi, diğer sağlık programlarında ise kontenjanın kademeli olarak azaltılmasına" karar verilmiştir. Milli Eğitim Bakanlığının 2019 yılı kontenjan önerilerine ilişkin sunulan bilgilere göre özel eğitim öğretmenliği alanındaki öğretmen mevcudu 15.879, öğretmen normu 36.351'dir. Son 5 yılda atanan öğretmen sayısı 6.123 olup; bu sayı yılda ortalama 1.225 öğretmene tekabül etmektedir. Özel eğitim öğretmenliği programı için 2019 yılı kontenjanı 5.204 olarak belirlenmiş olup; 2019 Haziran ayı itibariyle toplam 6.805 öğrenci bu programda öğrenim görmektedir. Ülkemizin ihtiyaç duyduğu alanlarda akademisyen açığını

gidermek üzere Mart 2017'de YÖK Başkanlığınca başlatılan "100/2000 Doktora Projesi"nde özel eğitim öncelikli alanlar kapsamında yer almaktadır. Hâlihazırda 24 doktora öğrencisi bu burs imkânından yararlanmaktadır. Öğretmen yetiştiren lisans programları 12 Nisan 2018 tarihli Yükseköğretim Genel Kurul Kararı ile güncellenmiş olup; 2018-2019 eğitim-öğretim döneminden itibaren uygulanmak üzere yükseköğretim kurumlarına bildirilmiştir. 25 öğretmenlik programının hepsinde "Özel Eğitim ve Kaynaştırma" zorunlu ders olarak yer almaktadır. Ayrıca tüm öğretmenlik programlarında "Kapsayıcı Eğitim" dersi meslek bilgisi seçmeli ders havuzunda yer almaktadır.

2.16. **Sosyal Güvenlik Kurumunun Sağlık Yardımı, Malullük Aylığı, Yetim Aylığı ve Erken Emeklilik Hakkı Hususlarındaki Uygulamaları**:

2.16.1. **Malullük Aylığı**: Down sendromlu, OSB li ve diğer gelişim bozukluğu bulunan ve 5510 sayılı Sosyal Sigortalar ve Genel Sağlık Sigortası Kanunu'na göre sigortalı olanlar ile hak sahiplerine Kanun'da sayılan kısa vadeli sigorta, uzun vadeli sigorta ve genel sağlık sigortası kapsamında sağlanan haklar, bu haklara ilişkin şartları yerine getirmeleri halinde engellilik durumlarına bakılmaksızın sağlanmaktadır. Öte yandan, 5510 sayılı Kanun'un malullük aylığına ilişkin hükümleri sigortalı işe başladığı tarihten sonra oluşan hastalık ve engellilik durumlarına ilişkin olduğundan down sendromu, otizm ve diğer gelişim bozuklukları da doğuştan kaynaklı hastalıklar olarak değerlendirildiğinden 01.10.2008 tarihinden sonra işe giren bu gibi kimseler hakkında 28'inci maddenin dördüncü ve beşinci fıkrası hükümleri uygulanmaktadır. Kanun'un 28'inci maddesinin dördüncü fıkrasına göre çalışma gücünün % 60'ını veya vazifesini yapamayacak derecede meslekte kazanma gücünü kaybettiği tespit edilen sigortalılara yaş şartı aranmaksızın en az 15 yıldan beri sigortalı olup, en az 3.960 gün; 28'inci maddenin beşinci fıkrasına göre de Kurum Sağlık Kurulunca çalışma gücündeki kayıp oranı % 50-% 59 arasında olanlardan, en az 16 yıldan beri sigortalı olup 4.320 gün; % 40-% 49 arasında olanlardan, en az 18 yıldan beri sigortalı olup, 4.680 gün malullük, yaşlılık ve ölüm sigortaları primi bildirilmiş olması halinde yaşlılık aylığı bağlanmaktadır. Kanun'un geçici 10'uncu maddesinin birinci fıkrası ile 2008 yılı Ekim ayından önce sigortalı olup, malul sayılmayı gerektirecek derecede hastalık veya arızası bulunan ve bu nedenle malullük aylığından yararlanamayan sigortalılara yaşları ne olursa olsun en az 15 yıldan beri sigortalı bulunması ve en az 3.600 gün prim ödenmiş olması halinde; geçici 10'uncu maddenin ikinci fıkrası gereğince de 2008 yılı Ekim ayından önce sigortalı olup, bu tarihten önce veya sonra engelliliği nedeniyle vergi

indiriminden yararlanmaya hak kazanmış durumda olan sigortalılara, 17.07.1964 tarihli ve 506 sayılı Sosyal Sigortalar Kanunu'nun mülga 60'ıncı maddesinin (c) bendinin (b) alt bendi ve geçici 87'nci maddesine göre yaşlılık aylığı bağlanmaktadır. 5510 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (b) bendine tabi sigortalılar açısından 02.09.1971 tarihli ve 1479 sayılı Esnaf ve Sanatkarlar ve Diğer Bağımsız Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kurumu Kanunu ve 17.10.1983 tarihli ve 2926 sayılı Tarımda Kendi Adına ve Hesabına Çalışanlar Sosyal Sigortalar Kanunu'nda ilk işe giriş tarihinden önce engelli durumda olanlara ilişkin hüküm bulunmazken, 5510 sayılı Kanunun 28'inci maddesinin dördüncü ve beşinci fıkraları hükmüyle 2008 yılı Ekim ayından sonra tahsis talebinde bulunanlar açısından hemen uygulanmaya başlandığından bu sigortalıların daha kolay şartlarla yaşlılık aylığına hak kazanmaları sağlanmıştır. Öte yandan, 5510 sayılı Kanun'un geçici 10'uncu maddesinin dördüncü fıkrası ile engelliliği nedeniyle yaşlılık aylığı bağlanacak olanların aylık bağlama oranının 5.400 gün üzerinden hesaplanan orandan az olamayacağı hüküm altına alınarak engelli sigortalılar, kanuni koruma altına alınmıştır. Engelli sigortalılara yukarıda belirtilen hükümlere göre daha kolay şartlarla yaşlılık aylığı bağlanmakta olup, bu kişilerin Kurum Sağlık Kurulu kararı ile çalışma gücünü en az % 60 oranında kaybedip engelli olduklarının anlaşılması halinde kız ve erkek çocuk, yaş, öğrencilik durumu veya bekâr olma şartlarından herhangi biri aranmaksızın ölüm sigortasından aylık/gelir bağlanabilmektedir.

2.16.2. **Yetim Aylığı:** 5510 sayılı Kanun'un "Ölüm aylığının hak sahiplerine paylaştırılması" başlıklı 34'üncü maddesine göre; ölen sigortalının 33'üncü madde hükümlerine göre hesaplanacak aylığının; Kanun'un 5'inci maddesinin birinci fıkrasının (a), (b) ve (e) bentleri hariç bu Kanun kapsamında veya yabancı bir ülke mevzuatı kapsamında çalışmayan veya kendi sigortalılığı nedeniyle gelir veya aylık bağlanmamış çocuklardan;

- 18 yaşını, lise ve dengi öğrenim görmesi halinde 20 yaşını, yükseköğrenim yapması halinde 25 yaşını doldurmayanların veya,
- Kurum Sağlık Kurulu kararı ile çalışma gücünü en az % 60 oranında yitirip malul olduğu anlaşılanların veya,
- Yaşları ne olursa olsun evli olmayan, evli olmakla beraber sonradan boşanan veya dul kalan kızlarının her birine, ölen sigortalının 5510 sayılı Kanun'un "Ölüm sigortasından bağlanacak aylığın hesaplanması" başlıklı 33'üncü maddesi hükümlerine göre hesaplanacak aylığının % 25'i oranında aylık bağlanmaktadır.

Bu kapsamda, Sosyal Güvenlik Kurumundan gelir ve aylık alanların ölümleri halinde bu kimselerin çalışma gücünün en az % 60'ını kaybettiği tespit edilen kız ve erkek çocuklarına; yaş, öğrencilik durumu veya bekâr olma şartlarından herhangi biri aranmaksızın ölüm sigortasından aylık/gelir bağlanmaktadır. 5510 sayılı Kanun'un 3'üncü maddesinde malul olduğu tespit edilen evli olmayan çocuklar, yaşlarına bakılmaksızın bakmakla yükümlü olunan kişiler arasında sayılmış olup maluliyet tespit işlemleri, Sosyal Güvenlik Kurumu tarafından yetkilendirilen sağlık hizmeti sunucularının sağlık kurullarınca düzenlenen durum bildirir raporlarındaki teşhis ve bu teşhise dayanak teşkil eden belgelerin incelenmesi suretiyle Kurum Sağlık Kurullarınca, 03.08.2013 tarihli ve 28727 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Maluliyet Tespiti İşlemleri Yönetmeliği'ne göre yapılmaktadır.

2.16.3. **Erken Emeklilik:** Down Sendromlu, OSB li ve diğer gelişim bozuklukları bulunan bireylerin anneleri gerekli şartları taşımaları durumunda erken emeklilikten yararlandırılmaktadır. Buna göre; 5510 sayılı Kanun'un 28'inci maddesinin sekizinci fıkrasında emeklilik veya yaşlılık aylığı bağlanması talebinde bulunan kadın sigortalılardan başka birinin sürekli bakımına muhtaç derecede ağır engelli çocuğu bulunanların, 2008 yılı Ekim ayından itibaren geçen prim ödeme gün sayılarının dörtte birinin, prim ödeme gün sayıları toplamına eklenmesi ve eklenen bu sürelerin emeklilik yaş hadlerinden indirilmesi sağlanarak engelli çocuğu bulunan kadın sigortalıların diğer sigortalılara göre daha erken emekli olmalarına imkân sağlanmıştır. Ayrıca, söz konusu fıkra gereğince ağır engelli çocuğu bulunan kadın sigortalılara prim ödeme gün sayısı ilavesi ile yaş hadlerinden indirim 5510 sayılı Kanun'un yürürlük tarihi olan 01.10.2008 tarihinden itibaren yapılmakta olup, bu tarihten önceki süreler değerlendirmeye alınmamaktadır.

2.16.4. **Sağlık Yardımı:** Down sendromu, otizm ve diğer gelişim bozuklukları gibi engel gruplarından birinde yer alan ancak SGK'dan maluliyet kararı alamayan bireylerin genel sağlık sigortasından yararlanmasıyla ilgili mevcut hukuki durum şu şekildedir: 353 Belirtilen engel gruplarından birinde yer alan ancak SGK'dan maluliyet kararı alamayan kişiler 5510 sayılı Kanun'un 60'ıncı maddesinin birinci fıkrasının (g) bendi kapsamında genel sağlık sigortalısı sayılmakta olup, primlerini kendileri ödeyerek sağlık hizmetlerinden yararlanabilmektedir. Bu kişilerden ödeme gücü olmayanlar, gelir testi yaptırmaları ve gelirlerinin brüt asgari ücretin üçte birinin altında çıkması (609,67 TL) halinde Kanun'un 60'ıncı maddesinin birinci fıkrasının (c) bendinin (1)

numaralı alt bendi kapsamında genel sağlık sigortalısı sayılmakta ve sağlık hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaktadırlar.

2.17. **İstihdam ve Çalışma Hayatı:** Ülkemiz tarafından da onaylanan Birleşmiş Milletler Engellilerin Haklarına İlişkin Sözleşme'de; engelli bireylerin herkesle aynı hak ve özgürlüklere sahip olduğu, bu hak ve özgürlüklerden tam ve eşit olarak yararlanılması için alınması gereken tüm önlemlerin devletlerin insan hakları yükümlülüklerinden olduğu, Sözleşmenin 27'nci maddesinde engelli bireylerin çalışma hakkına ilişkin yaşadıkları sorunların tümünü gözeterek, ayrıntılı bir düzenleme öngörüldüğü, taraf devletlerin engellilerin diğer bireylerle eşit koşullar altında çalışma hakkına sahip olduğunu kabul ettiği, bu hakkın engellilerin, açık, bütünleştirici ve erişilebilir bir iş piyasası ve çalışma ortamında serbestçe seçtikleri bir işle hayatlarını kazanmaları fırsatını da içerdiği belirtilmektedir.

Engellilere yönelik mesleki rehabilitasyon ve istihdam politikalarının ilkelerinin belirlenmesi, mesleki rehabilitasyon ve istihdam hizmetlerinin geliştirilmesi için ulusal düzeyde gerçekleştirilecek faaliyetlere ilişkin düzenlemeler yapılması amacıyla, Uluslararası Çalışma Örgütü (ILO) tarafından kabul edilen 159 sayılı Sakatların Mesleki Rehabilitasyonu ve İstihdamı Hakkında Sözleşme ülkemiz tarafından da onaylanmıştır. 1982 tarihli Anayasa'mızın birinci kısmındaki "Kanun önünde eşitlik" başlıklı 10'uncu maddesinde; "Herkes, dil, ırk, renk, cinsiyet, siyasi düşünce, felsefi inanç, din, mezhep ve benzeri sebeplerle ayrım gözetilmeksizin kanun önünde eşittir. Devlet, bu eşitliğin yaşama geçmesini sağlamakla yükümlüdür. Devlet organları ve idare makamları bütün işlemlerinde kanun önünde eşitlik ilkesine uygun olarak hareket etmek zorundadırlar." hükmüne yer verilmektedir. Anayasanın ikinci kısmının üçüncü bölümündeki "Sosyal ve Ekonomik Haklar ve Ödevler" içerisinde yer alan "Çalışma hakkı ve ödevi" başlıklı 49'uncu maddesinin ilk fıkrasına göre; "Çalışma, herkesin hakkı ve ödevidir." Yine Anayasa'nın "Çalışma şartları ve dinlenme hakkı" başlıklı 50'nci maddesinin ikinci fıkrasına göre; "Küçükler ve kadınlar ile bedeni ve ruhi yetersizliği olanlar çalışma şartları bakımından özel olarak korunurlar." Anayasanın "Sosyal güvenlik bakımından özel olarak korunması gerekenler" başlıklı 61'inci maddenin ikinci fıkrasında ise, "Devlet, sakatların korunmalarını ve toplum hayatına intibaklarını sağlayıcı tedbirleri alır." hükmü yer almaktadır.

Ayrıca, 01.07.2005 tarihinde kabul edilen 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun ile; engellilerin istihdamı ve mesleki rehabilitasyonu hakkında yeni bir takım düzenlemeler getirilmiş; devletin, insan onur ve haysiyetinin dokunulmazlığı temelinde, engellilerin her

tür istismarına karşı sosyal politikalar geliştireceği ve ayrımcılıkla mücadelenin engellilere yönelik uygulanan politikaların temel esası olacağı hüküm altına alınmıştır. Bu bağlamda, ülkemizde engellilerin istihdam süreçlerine ve çalışma hayatına katılımı, esas olarak 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30'uncu ve 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 53'üncü maddelerinde öngörülen kota sistemleri ile sağlanmaya çalışılmaktadır. 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30'uncu maddesine istinaden; işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde % 3, kamu işyerlerinde ise % 4 oranında engelli işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlü olup çalıştıracakları engelli işçileri Türkiye İş Kurumu (İŞKUR) aracılığı ile istihdam etmektedirler. 657 sayılı Devlet Memurları Kanunu'nun 53'üncü maddesine istinaden; kurum ve kuruluşlar Kanun'a göre çalıştırdıkları personele ait kadrolarda % 3 oranında engelli çalıştırmak zorunda olup bu oranın hesaplanmasında ilgili kurum veya kuruluşun (yurt dışı teşkilatı hariç) toplam dolu kadro sayısı dikkate alınmaktadır.

Engellilere İŞKUR tarafından sunulan hizmetler aşağıda ele alınmıştır. İŞKUR kayıtlarında, otizm spektrum bozuklukları olan bireylere özgü ayrı ayrı istatistiksel veri bulunmaması nedeniyle bu kişiler, "zihinsel, davranışsal bozukluklar" grubu içerisinde değerlendirilmektedir. İŞKUR'a engelli statüsünde kayıt olmak isteyen iş arayanların, 20.02.2019 tarihli ve 30692 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Erişkinler İçin Engellilik Değerlendirmesi Hakkında Yönetmelik kapsamında yetkilendirilen sağlık kuruluşlarından alacakları tüm vücut fonksiyon kayıplarının en az yüzde kırk (% 40) olduğunu gösterir sağlık kurulu raporunun "aslını" kendilerine en yakın İŞKUR birimine ibraz etmeleri gerekmektedir. 2019 yılı Haziran ayı sonu itibariyle İŞKUR'a aktif olarak kayıtlı 59.402'si erkek, 20.621'i kadın olmak üzere toplam 80.023 engelli işsiz bulunmaktadır. Bu sayının içerisinde 19'u erkek, 5'i kadın olmak üzere toplam 24 otizm spektrum bozukluğu grubunda bulunan engelli birey ile 11.362'si erkek, 3.187'si kadın olmak üzere toplam 14.549 zihinsel, davranışsal bozukluklar grubunda bulunan engelli birey yer almakta olup bu sayılar İŞKUR'a kayıtlı işsiz engellilerin % 18,21'ini oluşturmaktadır.

İŞKUR'a kayıt olarak iş arayan engellilere iş ve meslek danışmalığı hizmetleri sunularak herhangi bir mesleği olmayanlar veya mesleki niteliklerini geliştirmek isteyenler mesleki eğitim kurslarına veya işbaşı eğitim programlarına ya da çalışma alışkanlık ve disiplini kazanmaları için toplum yararına programlara yönlendirilmekte, meslek sahibi engelliler ise durumlarına uygun açık işlere yerleştirilmeye çalışılmaktadır.

Ayrıca, kendi işini kurmak isteyen engelliler girişimcilik eğitim programlarına yönlendirilmekte ve programı bitirenlerden İŞKUR'a sunacakları projeleri uygun bulunanlara hibe desteği sağlanarak kendi işlerini kurmaları da teşvik edilmektedir.

Ülkemizde engellilerin işçi olarak istihdamı, 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30'uncu maddesinde öngörülen kota sistemi ile sağlanmaya çalışılmaktadır. Maddeye göre işverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde % 3, kamu işyerlerinde ise % 4 oranında engelli işçiyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdür. Aynı il sınırları içinde birden fazla işyeri bulunan işverenlerin bu kapsamda çalıştırmakla yükümlü olduğu engelli işçi sayısı, toplam işçi sayısına göre hesaplanmaktadır. Zorunlu çalıştırılacak engelli işçi sayısının tespitinde belirli ve belirsiz süreli iş sözleşmesine göre çalıştırılan tüm işçiler esas alınmaktadır. Ayrıca, varsa kısmi süreli iş sözleşmesine göre çalıştırılanların çalışma süreleri tam süreli çalışmaya dönüştürülerek bulunan sayı işyerindeki tam süreli çalıştırılan işçi sayısına ilave edilmektedir. İşyerinin işçisi iken engelli hâle gelenlere ise öncelik tanınmaktadır. Yer altı ve su altı işlerinde engelli işçi çalıştırılamamakta ve işyerlerindeki işçi sayısının tespitinde yer altı ve su altı işlerinde çalışanlar hesaba katılmamaktadır. Kamu kurum ve kuruluşları, çalıştırmakla yükümlü oldukları engelli işçileri, Kamu Kurum ve Kuruluşlarına İşçi Alınmasında Uygulanacak Usul ve Esaslar Hakkında Yönetmelik çerçevesinde mutlaka Kurum (bağlı bulunduğu İŞKUR birimi) aracılığı ile istihdam etmek zorundadırlar. Özel sektör işverenleri ise çalıştırmakla yükümlü oldukları engelli işçileri, Yurtiçinde İşe Yerleştirme Hizmetleri Hakkında Yönetmelik hükümleri çerçevesinde Kurum aracılığı ile istihdam edebileceği gibi kendi imkânları ile de istihdam edebilirler. Kendi imkânları ile engelli istihdam eden özel sektör işverenleri engellinin işe başlama tarihinden itibaren bu durumu en geç on beş iş günü içinde Kuruma bildirerek çalıştırdığı engelli işçiyi tescil ettirmesi gerekmektedir.

4857 sayılı İş Kanunu'nun 30'uncu maddesi kapsamında özel sektör işyerlerinde ve korumalı işyerlerinde çalıştırılan her bir engelli işçinin prime esas kazanç alt sınırı üzerinden hesaplanan sigorta primine ait işveren hisselerinin tamamı Hazine tarafından karşılanmaktadır. Bu kapsamda sunulan teşvik tutarı her bir engelli sigortalı ve çalıştırılan her ay için 2019 yılında 524,47 TL'dir. Hazine tarafından finanse edilen yukarıdaki teşvike ilave olarak, Çalışma Hayatında Milli Seferberliğin 2'nci fazı kapsamında hayata geçirilen İlave İstihdam Teşviklerinde de kadınlara, gençlere ve engellilere özel düzenlemeler getirilmiş olup bu kişileri istihdam eden işverenler için teşvik süresi 18 ay olarak uygulanmaktadır.

SGK dan alınan bilgilere göre; 5510 sayılı Kanun'un 4'üncü maddesinin birinci fıkrasının (a) bendi kapsamında sigortalı çalıştıran özel sektör işyeri işverenlerine; kadınlar, gençler ve engelliler gibi dezavantajlı grupların istihdamının arttırılması, bölgesel, büyük ölçekli yatırımlar ile stratejik yatırımların özendirilmesi, bölgesel gelişmişlik farklılıklarının azaltılması ve sosyal güvenlik maliyetlerinin azaltılmasını teminen çeşitli Kanunlarda yer alan sigorta primi teşvik, destek ve indirimlerden yararlanabilme imkânı sağlanmıştır.

Engelli bireyin bakımı için sigortalı istihdam eden işverenlerin teşvik kanunları kapsamında aranılan şartları sağlaması halinde, çalıştırılan sigortalılar adına SGK'ya ödenmesi gereken primlerin işveren hissesinin/sigortalı hissesinin belli bir oranda ve süreyle ilgili Kurumlar/İşsizlik Sigortası Fonu tarafından karşılanması mümkündür. 2019 yılı Mayıs ayı SGK verilerinin çalışan OSB li ve diğer gelişim bozuklukları bulunan sigortalıların en fazla çalıştığı beş işkolu fotoğrafçılık, çamaşırhaneler, kola temizleme ve ütü işleri, lokanta, gazino ve kahvehaneler, sıhhi hizmetler ve su işleri dir. İŞKUR dan alınan bilgilere göre; 4857 sayılı İş Kanunu'nun 30 uncu maddesi gereğince istihdamı zorunlu engelli işçi kontenjanlarının takibi aylık olarak düzenli biçimde Çalışma ve İş Kurumu İl Müdürlüklerince yapılmaktadır. Engelli kontenjan açığı bulunan işverenlerle iletişime geçilerek alınan engelli işgücü talepleri Kurumun internet sayfasında yayımlanmakta ve açık kalan kontenjanların kapatılmasına dönük çalışmalar yürütülmektedir.

2.18. **Erişilebilirlik**: 5378 sayılı Engelliler Hakkında Kanun'un 3'üncü maddesinde erişilebilirlik, "Binaların, açık alanların, ulaşım ve bilgilendirme hizmetleri ile bilgi ve iletişim teknolojisinin, engelliler tarafından güvenli ve bağımsız olarak ulaşılabilir ve kullanılabilir olması" şeklinde tanımlanmaktadır. Erişilebilirlik engelli bireyler başta olmak üzere, yaşlılar, hamileler, çocuklar, bebek arabalılar, geçici olarak engeli bulunanlar gibi günlük yaşamlarını idame ettirirken hareketliliklerinde zorluk yaşayan bireylerin başkalarına ihtiyaç duymadan binalara, toplu taşıma araçlarına ve açık alanlara ulaşabilmeleri ve bu alanları kullanabilmeleri için temel bir gerekliliktir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından erişilebilirlikle ilgili mevzuat düzenlemeleri, standartların geliştirilmesi, bilgi ve bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik eğitim ve yayın faaliyetleri ile uygulamayı destekleyici proje ve çalışmalar yürütülmektedir. Erişilebilirlikle ilgili mevzuat çalışmaları dört başlık altında yürütülmekte olup bunlar binalar, açık alanlar, toplu taşıma araç ve sistemleri ile bilgi ve iletişim teknolojileridir. Uygulamaların standart şekilde yapılmasını sağlamak için Türk Standartları Enstitüsü (TSE) iş birliğinde standartlar hazırlanmıştır. Bina, açık alan, toplu taşıma sistemleri,

hissedilebilir yüzey ve asansörlerle ilgili temel erişilebilirlik standartlarının oluşturulması tamamlanmıştır. Erişilebilirlik standartlarının uygulanması için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca teknik alt yapısı oluşturularak Çevre ve Şehircilik Bakanlığına sunulan imar mevzuatı kapsamındaki düzenlemeler özellikle 03.07.2017 tarihli ve 30113 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Planlı Alanlar İmar Yönetmeliği'nde ve 05.02.2008 tarihli ve 26778 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan Yapı Denetimi Uygulama Yönetmeliği'nde yapılan değişikliklerle hayata geçirilmiştir. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı tarafından, söz konusu mevzuatın uygulanması için toplumsal farkındalığın sağlanmasına ve özellikle mimar ve mühendislerin bilgi ve bilinç düzeyinin artırılmasına yönelik çalışmalar yürütülmektedir. 2011 yılından bu yana belediyelerde, kamu kurum ve kuruluşlarında görev yapan personele ve yöneticilere erişilebilirlik eğitimi verilmektedir. Ayrıca, bölgesel olarak düzenlenen "Erişilebilir Üniversiteler Seminerleri" ile bilgi ve bilinç düzeyinin artırılması amaçlanmıştır. Bakanlığın önerileri doğrultusunda imar mevzuatına giren düzenlemelerle henüz inşaat aşamasında erişilebilirliğin sağlanması konusunda uygulamayı güçlendirici adımlar atılmıştır. Erişime açılması planlanan Erişilebilirlik Değerlendirme Modülü'nün (ERDEM) hayata geçirilmesiyle Bakanlığın web sayfası üzerinden, dileyen herkesin bu modülde yer alan soruları cevaplayarak, bir binanın erişilebilir hale getirilmesi için yapılması gerekenlere ilişkin bilgileri rapor olarak temin etmesi mümkün olacaktır. Bakanlık tarafından ayrıca, erişilebilirlik konusunda farkındalığın artırılması ve vatandaşlar tarafından oluşturulan toplumsal ve kültürel engellerin önlenerek engellilerin erişebilirliğin sağlanması amacıyla 600.000 adet broşür hazırlanarak vatandaşlara ulaştırılmıştır. Mevcut bina ve açık alanlardaki engellerin tespit edilmesi konusunda iki bilgilendirme filmi hazırlanarak Bakanlığın internet sayfasında yayınlanmıştır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığınca, erişilebilirlik standartlarını kolay anlaşılır hale getirmek amacıyla çizim, animasyon gibi görsellerle desteklenen bir rehber hazırlanmıştır. Rehberin özellikle planlama ve tasarım aşamasında mimar ve mühendislere yol gösterici olması amaçlanmaktadır. Bakanlıkça yürütülen diğer standart belirleme çalışmalarından biri de 'Çocuklar İçin Yapılı Çevrede Erişilebilirlik Rehberi'dir. Rehberle çocuklar için gerekli erişilebilirlik ölçü ve standartlarına yer verilmesi amaçlanmaktadır. Bakanlık tarafından tüm bakanlıklara ve ilgili kurumlara her yıl bütçe hazırlık döneminde erişilebilirlik ödeneğine yer verilmesi konusu hatırlatılmaktadır. Ayrıca Bakanlığın talebi üzerine Hazine ve Maliye Bakanlığı tarafından erişilebilirlik ile ilgili harcamalarının izlenebilmesi için fonksiyonel sınıflandırmanın dördüncü düzeyinde özel bir bütçe kodu açılarak 2018 bütçe hazırlıkları kapsamında kamu

kurum ve kuruluşları tarafından ilk kez kullanılmaya başlanmıştır. Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sağladığı ödenek ve Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğünün teknik bilgi desteği ile yürütülen "Ulaşılabilirlik/Erişilebilirlik Destek Projeleri (UDEP/ERDEP)" kapsamında erişilebilirliğin kentin tamamına ve diğer kentlere yaygınlaştırılması amacıyla pilot alan olarak belirlenen ve engellilerin yaşama katılımında büyük önem taşıyan kaldırımlar, yaya geçitleri, parklar, çocuk oyun alanları, genel kullanıma açık tuvaletler, açık otoparklar, toplu taşıma durakları gibi açık alanlarda; kamu tarafından yoğun kullanılan il müdürlükleri, belediye hizmet binaları, hükümet konakları, hastaneler, okullar gibi binalarda ve yerel koşullara özgü diğer kullanımlarda erişilebilirliğin sağlanmasına yönelik düzenlemeler yapılmış olup, UDEP ve ERDEP kapsamında devam eden projeler bulunmaktadır.

3. OSB bireylerin mevcut hizmetlerdeki hakları

- Sağlık, bakım, eğitim hizmetlerinden ücretsiz yararlanmaktadır.
- Yetkilendirilmiş hastanelere başvurarak düzenlenen sağlık raporunu alarak özel düzenlenmiş haklara ulaşabilmektedir.
- Sağlık kuruluşlarına kayıt ve kabul işlemleri yapılırken özel durumuna uygun şekilde işlemlerin yapılmasına yönelik tedbirler bulunmaktadır.
- Sağlıkla ilgili konularda danışmanlık ve psikososyal destek hizmeti alabilmek için Sağlık Bakanlığına bağlı "Sağlıklı Hayat Merkezleri"ne başvurabilmektedir.
- Otizm eylem planı ile birlikte uygulamaya geçen ve aile hekimlerince uygulanmakta olan "Otizm Tarama ve Takip Programı" ile erken tanı konabilmekte ve hizmetlere erken ulaşması sağlanabilmektedir.
- Çeşitli hastalıklara bağlı olarak evde sağlık hizmeti sunumuna ihtiyacı olan OSB'li bireylere evde sağlık hizmeti alabilmektedir.
- Eğitim hayatı ile ilgili konularda bilgi ve danışmanlık hizmeti alabilmek için Milli Eğitim Bakanlığı Rehberlik ve Araştırma Merkezlerine başvurabilmektedir.
- OSB bireylerin erken çocukluk döneminde ve örgün eğitim içerisinde 12 yıllık zorunlu özel eğitim hakları vardır.
- Bireyselleştirilmiş eğitim alma hakları vardır.
- Bir eğitim kurumuna gidemeyecek durumdaki özel eğitime gereksinimi olan bireye durumunu belgelemesi(sağlık raporu ve ram raporu) ile birlikte evde eğitim hizmetinden yararlanabilmektedir.

- Sağlık sebebiyle hastanede yatmakta olan özel eğitime gereksinimi olan bireye hastanede eğitim alması sağlanabilmektedir.
- Sağlık raporu alan OSB li bireylerin ikamet ettikleri yerdeki Rehberlik Araştırma Merkezlerine (RAM) başvurmaları halinde, eğitsel tanılaması ve değerlendirmesi yapılmakta ve uygun özel eğitim tedbirleri belirlenmektedir.
- OSB li bireyler, özel eğitim okullarında, özel eğitim sınıflarında ve kaynaştırma eğitimi uygulanan okullarda bireyselleştirilmiş eğitim alma hakları vardır.
- İkamete dayalı okula kayıt olma zorunluluğu aranmamakta, velisinin tercih ettiği okulda öğrenimine devam edebilmektedir.
- Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinden destek özel eğitim hizmeti alabilmektedir.
- Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde verilen 8 saat bireysel 4 saat grup eğitiminin giderleri Milli Eğitim Bakanlığınca karşılamaktadır.
- Özel eğitim okullarında ve sınıflarında eğitim alan OSB li bireylerin okullara taşınma gideri (servis hizmeti) AÇSHB tarafından MEB'e aktarılan kaynak ile devlet tarafından ücretsiz olarak sağlanmaktadır.
- Ailenin isteği ve okulun uygun görmesi ile OSB li öğrenciye sınıf içi ve sınıf dışında yardımcı olmak amacıyla kolaylaştırıcı kişi okullarda görevlendirilmektedir.
- OSB olan öğrencilere merkezi sınavlarda (ortaöğretim ve yükseköğretime geçiş) özel tedbirler uygulanmaktadır.
- Yükseköğretime devam eden üniversiteli OSB li öğrenciler "Engelli Koordinasyon ve Danışma Birimleri"nden yararlanmaktadır.
- Çeşitli sanat ve spor dallarında yetenekli olan OSB li bireylerin bu programlara kabulü engelli olmayan bireylerden farklı olarak sadece kendi aralarında yapılacak ayrı bir yetenek sınav sonucuna göre değerlendirilmektedir.
- Sadece özel yetenek sınavı ile öğrenci alan programlar için geçerli olmak üzere, kontenjanın %10'u OSB lilerin de yararlandığı engelli öğrenciler için ayrılmıştır.
- 23 yaş yukarıda olan yetişkin OSB li bireyler Halk Eğitim Merkezlerinde açılan kurslara katılım sağlamaktadır.
- Sosyal yardım, sosyal ekonomik destek, bakım (kurum bakımı, evde bakım), istihdam (korumalı işyeri, EKPSS, destekli istihdam), aile danışmanlığı v.b konularda bilgi ve destek alabilmek için Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ile Sosyal Hizmet Merkezlerinde kurulan "otizm masası"na başvurabilmektedir.
- Ekonomik yoksunluk içerisinde olanlara ayni ve nakdi yardım sağlanmaktadır.

- Bakım ihtiyacı olan engelli bireyler evde bakım ücreti/evde bakıma destek yardımından faydalanmaktadır. OSB bireyler ve aileleri de bu hizmetten yararlanmak için Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine başvurabilirler.
- OSB li bireye sahip ailelerin "Benden sonra çocuğuma ne olacak?" kaygısını gidermek ve ihtiyacı olan OSB li bireylere bakım hizmeti verebilmek amacıyla Bakanlığımızca bakım ve rehabilitasyon merkezlerinde (resmî ve yatılı/gündüzlü kuruluşlar), özel bakım merkezlerinde bakım hizmeti ve evde bakım hizmeti verilmektedir.
- OSB li bireylere yatılı bakım hizmetinin yanısıra 30 güne kadar misafir bakım hizmeti de verilmektedir.
- OSB li bireylere toplam 48 merkezde gündüzlü bakım ve rehabilitasyon hizmeti verilmektedir. Gündüzlü bakım ve rehabilitasyon merkezlerinden haftada 16 saat yararlanan OSB li bireylerin yararlanma süreleri 40 saate çıkarılmıştır. Gündüzlü bakım hizmetlerinde belirli bir saatte evlerinden alınarak belirli bir saatte ailelerine teslim edilmek üzere servis dahil tüm hizmetler devletçe karşılanmaktadır. Gündüzlü bakım hizmetlerinde engelli bireyin zihinsel ve kişisel gelişimlerine katkı sağlayacak programlar uygulanmaktadır.
- Sosyal güvenlik sistemimize getirilen yeni bir düzenleme ile ağır engelli çocuğu olan kadın çalışanlara erken emeklilik hakkı tanınmıştır.
- Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlüklerine başvurarak alınan kimlik kartları ile OSB li bireyler; şehirlerarası yolcu otobüslerinden, Türk hava yollarından, müze ve ören yeri girişlerinden, GSM Şebekelerinden indirimli olarak; şehir içi ulaşımdan ise ücretsiz olarak yararlanabilmektedir.
- OSB li bireyler de diğer engelliler gibi vergi indirimi ve muafiyetinden gerekli koşullar sağlanması halinde yararlanabilmektedir. (Gelir vergisi indirimi, konutta vergi muafiyeti, taşıt alımında ÖTV ve MTV indirimi)
- OSB li bireylere yönelik diğer engel gruplarında olduğu gibi çalışma yaşamına ilişkin düzenlemelerden yararlanmaktadır.
- OSB li bireyler korumalı işyerlerinde istihdam edilebilmektedir. Korumalı işyerlerinde istihdam edilen her engelli ve her ay için işverene 2019 yılı ilk altı aylık dönemde 720 TL mali destek verilmektedir.
- OSB li bireyler de kura yöntemi veya engellilere özel olarak düzenlenen EKPSS ile devlet memuru olabilmektedir. Engelli Kamu Personeli Seçme Sınavı'na (EKPSS) engelli sağlık kurulu raporu ile % 40 ve üzerinde engelli olduğu belirlenmiş adayların

başvurusu kabul edilmektedir. EKPSS'ye ortaöğretim kurumlarından, yükseköğretim ön lisans veya lisans programından mezun olan veya EKPSS'nin yapıldığı yıl itibariyle mezun olabilecek durumda engelli adaylar başvurabilmektedir. İlkokul, ortaokul, ilköğretim mezunu OSB li bireyler de memur kadrolarına yerleştirilmelerinde kuraya başvurabilmektedir.

- Türkiye İş Kurumuna başvurarak özel sektörde; işçi olarak da istihdam edilebilmektedir. 4857 sayılı İş Kanununun 30 uncu Maddesi kapsamında; "İşverenler, elli veya daha fazla işçi çalıştırdıkları özel sektör işyerlerinde yüzde üç engelli; kamu işyerlerinde ise yüzde dört engelli bireyi meslek, beden ve ruhi durumlarına uygun işlerde çalıştırmakla yükümlüdürler.

BÖLÜM 3

3. OTİZM SPEKTRUM BOZUKLUĞU OLAN BİREYLERE YÖNELİK ULUSAL EYLEM PLANI (2016/2019) İZLEME VE DEĞERLENDİRME

3.1.Giriş

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı koordinasyonunda yürütülen "Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere Yönelik Ulusal Eylem Planı (2016-2019)"nında 6 öncelikli alan ve 26 tedbir belirlenmiştir. Belirlenen öncelikli alanlar şunlardır:

1. Farkındalık Çalışmaları ve Kurumlar Arası İşbirliği.

2. Erken Tanı, Tedavi ve Müdahale Zincirinin Kurulması**.**

3. Ailelere Yönelik Hizmetlerin Geliştirilmesi.

4. Eğitsel Değerlendirme, Özel Eğitim, Destek Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Geliştirilmesi**.**

5. İstihdam Süreçleri ve Çalışma Hayatı.

6. Sosyal Hizmet, Sosyal Yardım ve Toplumsal Yaşama Katılım dır.

Eylem planının hayata geçirilmesi amacıyla; Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Başkanlığında, Sağlık Bakanlığı, Milli Eğitim bakanlığı, Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı ile Türkiye Otizm Meclisinin üst düzey temsilcilerinden oluşan "Otizm Eylem Planı İzleme ve Değerlendirme Kurulu oluşturulmuştur. Engelli ve Yaşlı Hizmetler Genel Müdürlüğü, Otizm Eylem Planı İzleme ve Değerlendirme Kurulunun sekreterya görevini yürütmek ve sorumlu kurum ve kuruluşlardan gelen raporları Kurula sunmakla görevlidir. Eylem Planında sorumlu

kurum ve kuruluşlar bağlı veya ilgili bulundukları bakanlıklara, 6 ayda bir, sorumlu oldukları eyleme ilişkin yürütülen faaliyetler ve gelişmeler konusunda raporlar göndermekle yükümlüdür. Yerine getirilmeyen tedbirlerle ilgili Kurula sorumlu kurum açıklama yapma sorumluluğundadır. Kurul tespit edilen sorunların giderilmesine yönelik karar alabilecektir.

Sorumlu kurumlar Otizm Eylem Planı süresince hazırladıkları raporları Engelli ve yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne göndermişler ve bu doğrultuda aşağıda "Otizm Ulusal Eylem Planı"na ilişkin 20016-2019 dönemine ilişkin sorumlu ve ilgili kurumların görev alanına giren tedbirlere ilişkin yapmış olduğu faaliyetlere yer verilmiştir.

3.1. 1. Eksen–A- Farkındalık Çalışmaları ve Kurumlar arası İşbirliği

Otizm eylem planının Eksen A- önceliğinde yer alan "Farkındalık Çalışmaları ve Kurumlar Arası İşbirliği" öncelikli alanında toplumun tüm kesimlerinin OSB konusunda farkındalık düzeyinin artırılması ile OSB'li bireylere yönelik sağlık, eğitim ve destek hizmetlerinin sürekliliğinin sağlanması için kurumlar arası iş birliğinin güçlendirilmesi amaçlanmakta ve söz konusu alan Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının koordinasyonunda yürütülmektedir.

A.1. OSB'nin kamuoyunda tanıtılması için kampanyalar düzenlenecektir.(AÇSHB)

A.2. OSB konusunda toplumun bütün kesimlerinde farkındalık arttırıcı faaliyetler yürütülecektir.(AÇSHB)

Aşağıda otizm eylem planının sorumlu ve ilgili kamu kurumları tarafından yürütülen Eksen-A "Farkındalık Çalışmaları ve Kurumlar arası İş Birliği" çalışmalarına yer verilmektedir.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı;

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, otizm spektrum bozukluklarına sahip bireylere yönelik farkındalığın oluşturulması için pek çok çalışma yürütmektedir.

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (A-1)

- 2 Nisan, tüm dünyada otizm konusunda farkındalık oluşturmak ve otizm ile ilgili sorunlara çözüm bulmak amacıyla Birleşmiş Milletler tarafından "Dünya Otizm Farkındalık Günü" olarak ilan edilmiştir. Nisan ayında "Otizm Farkındalık Ayı" çerçevesinde tüm dünyada otizm ve OSB li bireylerin toplumsal yaşama katılımı konusunda farkındalığın ve duyarlılığın artırılmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirilmektedir. Her yıl 2 Nisan gününde ve nisan ayı boyunca Bakanlığın

merkez ve taşra teşkilatınca çeşitli farkındalık çalışmaları yapılmaktadır. Bu kapsamda, "Fark Et - Kabul Et - Bizimle Yürü" sloganı ile kampanya başlatılmış; Bakanlığın adına açılan sosyal medya hesaplarında 2 Nisan içerikli sürekli güncellenen mesajlar paylaşılmış; ulusal medyada 2 Nisan içerikli hazırlanan kamu spotu ve radyo duyuruları yayınlanmıştır.

- Türkiye Futbol Federasyonu, Türkiye Basketbol Federasyonu ve Türkiye Voleybol Federasyonu ile gerekli yazışmalar yapılarak federasyonlar bünyesinde gerçekleştirilen spor müsabakalarında sporcuların Bakanlık tarafından hazırlanan "Fark Et - Kabul Et - Bizimle Yürü" sloganının yer aldığı pankart ile sahaya çıkmaları sağlanmıştır.
- Boğaz köprüleri, tarihi binalar ve uygun görülen kamu binalarının otizm rengi olarak kabul edilen mavi ışık ile aydınlatılması sağlanmıştır.

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (A-2)

- 81 ilde ilgili vali yardımcısı başkanlığında il müdürlüklerinin koordinasyonunda Otizm Eylem Planı kapsamındaki tedbirlerin hayata geçirilmesinden sorumlu kurumların katılımıyla "İl Otizm Eylem Planı İzleme ve Değerlendirme Komisyonları" oluşturulmuş, bu kapsamda illerde sivil toplum kuruluşları ve kamu kurumları arasında iş birliğini güçlendirici çalışmalar yapılmıştır.
- Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Kültür Bakanlığı Sinema Genel Müdürlüğü iş birliğinde, Türkiye ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nde bulunan üniversitelerin iletişim fakültesi öğrencileri başta olmak üzere katılmak isteyen tüm taraflara açık kısa film yarışması düzenlenmiştir. Yarışmanın her yıl ayrı tema çerçevesinde düzenlenmesi kararlaştırılmış, 2017 yılının teması "otizm spektrum bozukluğu" olarak belirlenmiş ve kazananlara ödülleri törenle sunulmuştur.
- Bakanlık tarafından hazırlanan otizm konulu çok sayıda yayınla, ilgili tüm taraflar ve ailelerin ihtiyaç duyduğu bilgilendirme ve eğitim materyali eksiği giderilmeye çalışılmıştır. Bu kapsamda; "Otizm Spektrum Bozukluğu Alan Yazın Kitabı", "Aile Bilgilendirme Rehberi" ile "Otizm Spektrum Bozukluğu Gösteren Bireylerle Etkileşen Bakım Personeli, Eğitici ve Ailelerin Eğitim Programı" yayınları hazırlanmış ve ülke genelinde hedef kitleye dağıtımı sağlanmıştır.
- "Otizmin Farkındayız, Çözümde Bir Aradayız" başlıklı otizm e-bülten özel sayısı hazırlanarak çevrimiçi erişimi sağlanmıştır.
- "Otizmin Farkındayız, Çözümde Bir Aradayız" başlıklı otizm broşürü hazırlanarak bilgilendirme ve farkındalık sağlanmaya çalışılmıştır.

- https://ailevecalisma.gov.tr/eyhgm/sayfalar/otizmspektrum-bozuklugu/" adresinden erişilebilen, Otizm Eylem Planı, yayınlar, duyurular ve görsellerin yer aldığı "Otizm Web Portalı" açılmıştır.
- Otizmin nedenleri, erken tanılama, OSB li bireylerin hakları ve verilen hizmetleri içeren Bakanlıkça hazırlanan broşürün ilk ve ortaöğretim okullarında öğretmenler aracılığıyla kısa bir bilgilendirme eşliğinde öğrencilere dağıtılmasının otizm farkındalığını artırmada çok önemli etki doğuracağı değerlendirilerek söz konusu broşür, dağıtım ve erişiminin sağlanması amacıyla Milli Eğitim Bakanlığı ile iş birliği yapılmıştır.
- İllerde kreş ve gündüz bakımevi personeline yönelik otizm konusunda farkındalık ve bilgilendirme faaliyetleri gerçekleştirilmiştir.
- 2 Nisan Dünya Otizm Farkındalık Günü kapsamında ayrıca; Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri öncülüğünde ülke genelinde açık hava ve salon etkinlikleri düzenlenmiş; görsel materyaller (afişler, pankartlar) kamusal alanlarda sergilenmiş ve dağıtılmış, video gösterileri gerçekleştirilmiş, farkındalık yürüyüşleri ve OSB li çocukların ve ailelerinin katılımıyla tarihi ve kültürel yerlere geziler düzenlenmiştir.
- Yerel yazılı ve görsel basın aracılığıyla otizm ve 2 Nisan Dünya Otizm Farkındalık Günü konularında kamuoyunu bilgilendirme çalışmaları gerçekleştirilmiştir.
- Otizm izleme ve değerlendirme toplantıları, Bakanlık merkez ve taşra teşkilatı toplantıları ve yerel medya otizm konulu çalışmalar devam etmektedir.
- "Otizm Spektrum Bozukluğu Farkındalık ve Bilgilendirme Seminerleri" kapsamında 12 ilde 4.362 kişiye otizm farkındalık eğitimler verilmiştir.
- Her yıl nisan ayı boyunca ve 2 Nisan Dünya Otizm Farkındalık Günü kapsamında 81 ilde farkındalık etkinlikleri düzenlenmektedir.
- "OSB li Bireylere Yaklaşım", Özel eğitim ve Spor" "OSB li Bireylerin Erken Dönemde Tanınması" "OSB li Bireylerin Özellikleri ve Olumlu Davranış Kazandırma" "OSB li Bireylerin İstihdamı ve Toplumsal Yaşama Katılım Çalıştayı" 'OSB li Bir Çocuğa Sahip Olmak'' Tanıdan Tedaviye Tedaviden Eğitime Otizm' konularında seminerler verilmiştir.
- Mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü, Millî Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü ve Anadolu Otizm Vakfı (ANOV) işbirliği ile otizm spektrum bozukluğu tanısı almış bireyler için bütüncül yaklaşım ile işbirliği oluşturulması eğitim, bakım, sosyal etkinlik aktivite hizmetlerinin geliştirilmesi amacıyla 9 Haziran 2018 tarihinde

protokol imzalanmıştır. Protokolle ANOV Otizm Hizmet, Eğitim ve Araştırma Merkezi ile ANOV Tarımsal Rehabilitasyon, Korumalı İşyeri ve Yaşam Merkezi örnek projeleriyle otizm alanındaki politika ve uygulamalara katkı sağlanması hedeflenmiştir. Protokol kapsamında; personel, teknik bilgi ve bütçe imkânları doğrultusunda mali destek sağlamak, ilgili kurum ve kuruluşlarla işbirliği ve koordinasyon sağlamak Genel Müdürlüğümüzün yükümlülükleri arasına alınmıştır.

- Mülga Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü ile Otizm ve Engelli Dernekleri Federasyonu (OTEF) arasında Otizm Eylem Planı çerçevesinde işbirliğinin sağlanması, proje geliştirmek amacıyla 2017 yılında protokol imzalanmıştır.
- Mülga Aile Sosyal Politikalar Bakanlığı, Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü; Asperder Sendromu ve Otizmle Hayta Derneğinin "Otizmle Hayat Portalı İletişim ve İşbirliği Uygulama ve Geliştirme Projesini 3.9.2018 tarihinde Otizm Eylem Planı çerçevesinde destekleme kararı almıştır. 14 İlde uygulanacak proje ile İl Müdürlüklerimizin kapasitesi doğrultusunda yapılacak toplantıların organizasyonuna katkı verilecektir. İçişleri Bakanlığı Sivil Toplumla İlişkiler Genel Müdürlüğü'nün 30.7.2020 yılı desteklenecek projeler kapsamına alınmıştır. Pandemi sonrasında uygulama faaliyetine başlanacaktır.

Planlanan çalışmalar(A-2)

- Bakanlık personelinin OSB konusunda eğitimlerine devam edilecektir.
- OSB li çocuğa sahip ailelerin aile danışmanlığı hizmetinden daha etkin yararlanması için çalışmalar sürdürülecektir.
- Erken yaşta otizm konusunda toplumsal bilincin kazandırılması, ilerleyen dönemlerde bireyler arasında sürdürülebilir ve sağlıklı toplumsal ilişkinin temelini oluşturması için engeli bulunmayan çocuklara ve onların ailelerine yönelik en erken dönemden itibaren farkındalık projeleri ve etkinliklerinin geliştirilmesi.

<u>Milli Eğitim Bakanlığı (A-2)</u>

- Engeli Olan Çocuklar İçin Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Projesi kapsamında kapsamda engeli olan çocukların haklarına ilişkin ailelerin ve toplumun bilinçlendirilmesi ve farkındalığın artırılması amacıyla kamu spotu yayınlanmıştır.

- Otizmi olan bireylerin aileleri ile birlikte tüm ailelere yönelik seminerler düzenlenmiştir. Sınıfında otizmi olan öğrencileri bulunan sınıf/şube öğretmenlerine yönelik ziyaret ve bilgilendirme toplantıları yapılmıştır.
- Okulunda otizmi olan öğrencileri bulunan okul yöneticileri yapılan çalışmalar, yasal haklar, eğitim fırsatları ve kapsayıcı eğitim konusunda bilgilendirilmiştir.
- Özel eğitim hizmetlerinin daha etkili ve verimli yürütülmesi amacıyla hizmetiçi eğitimler düzenlenmiş olup, bu kapsamda 81 ilden 893 formatör yetiştirilmiştir.
- RAM'larda görev yapan 250 rehberlik ve özel eğitim öğretmenine otizm spektrum bozukluğu alanında; OSB li bireylerin eğitsel değerlendirme ve tanılama, öğretim yöntem ve teknikleri ile OSB lilerin problem davranışlarını azaltma/davranış yönetimi konularında eğitim verilmiştir. Bu eğitime katılan öğretmenler, bulundukları illerde OSB li çocukların devam ettiği özel eğitim sınıflarında görev yapan ücretli ve kadrolu öğretmenler ile sınıflarında OSB kaynaştırma eğitimine alınmış öğrencisi bulunan sınıf ve branş öğretmenlerine ve Rehberlik ve Araştırma Merkezlerinde görev yapan tüm öğretmenlere Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinasyonunda 81 ilde mahalli hizmet içi eğitim faaliyetleri kapsamında eğitimler verilmiştir.

Planlanan çalışmalar(A-2)

- Eğitim personeli ve idarecilerin OSB konusunda eğitimlerine devam edilecektir.
- Ailelere rehberlik ve danışmanlık hizmeti verilecek, aile eğitimleri sürdürülecektir.

Sağlık Bakanlığı (A-2)

- Sağlık Bakanlığından alınan bilgiye göre, Bakanlık tarafından otizmin farkındalığının artırılması amacıyla, 2 Nisan Dünya Otizm Farkındalık Günü münasebetiyle nisan ayı başta olmak üzere tüm yıl boyunca ülke genelinde çeşitli farkındalık faaliyetleri yürütülmektedir.
- Sağlık personelinin, çocuk alanında çalışan diğer meslek gruplarının ve anne-babaların farkındalık düzeylerinin arttırılmasına yönelik eğitimler yapıldığı bildirilmiştir. Aynı zamanda Dünya Sağlık Örgütü ve Bakanlık iş birliğinde, geçici koruma altındaki bireylere yönelik sağlık hizmetlerinin sunulduğu ve Göçmen Sağlığı Merkezlerinde çalışan sağlık personellerine de otizm farkındalık eğitimleri verilmeye devam edildiği belirtilmiştir.

- Aşağıdaki tabloda 2014 yılından bu yana Sağlık Bakanlığı tarafından sunulan otizm konulu farkındalık eğitimlerine ilişkin veriler yer almaktadır.

Yıl	Sağlık Personeli	Diğer (Anne-Baba Öğretmen)	Toplam
2014	3.500	11.267	14.767
2015	10.558	42.786	53.344
2016	16.238	34.752	50.990
2017	30.980	58.099	89.079
2018	26.254	62.013	88.267
2019 (ilk 6 ay)	14.136	45.278	59.414

Kaynak: Sağlık Bakanlığı.

- Sağlık Bakanlığı ve bağlı kuruluşlarından hizmet alan vatandaşlarda farkındalık oluşturmak ve otizm tanısı alan kişilerin ailelerini tanı ve tedavi hizmetleri ile ilgili bilgilendirmek amacıyla birinci basamak ve ikinci basamak sağlık hizmetlerine yönelik kitapçıklar hazırlayarak tüm illere dağıtımını gerçekleştirmiştir.
- Yerelde farkındalık artırıcı eğitimler ve yayınların geliştirilmesinde il sağlık müdürlükleri, İl Milli Eğitim, İl AÇSHB Müdürlükleri ve üniversitelerle işbirliği yapmıştır.
- Sağlık Bakanlığı Türkiye Otizm Ağı Güçlendirme Projesi'ne destek vermekte ve bu konuda işbirliği çalışmaları devam etmektedir.

Planlanan çalışmalar(A-2)

- Sağlık personelinin OSB konusunda eğitimlerine devam edilecektir.
- Farkındalık günü etkinlikleri düzenlenecektir.

<u>Diğer Kurumların Farkındalık Çalışmaları(A-2)</u>

- Gençlik ve Spor Bakanlığı "Hayatın Ritmine Sen de Katıl" adlı projesiyle, yurtlarda kalan öğrencilerden drama eğitimi almış olanlar OSB li çocuklarla buluşturularak drama çalışmaları yapılmış, çeşitlik etkinlikler gerçekleştirilmiş ve oyunlar oynanmıştır.
- Kamuoyunu bilinçlendirici yayınlar kapsamında Tohum Otizm Vakfı, İstanbul Zihinsel Engelliler İçin Eğitim ve Dayanışma Vakfı, Otizm Vakfı'nın hazırlamış olduğu kısa filmler ulusal kanallarda yayınlanmıştır.

3.1.2. EKSEN B- ERKEN TANI, TANI, TEDAVİ ve MÜDAHALE ZİNCİRİNİN KURULMASI

Otizm eylem planının Eksen B- önceliğinde bulunan; otizm spektrum bozukluğu olan bireyler ve ailelerine yönelik erken tanı, takip ve tedavi zincirinin kurulması önceliğinde "Türkiye genelinde OSB'nin erken tanı amaçlı değerlendirme ve kesin tanı sürecinin kaliteli, hızlı ve yaygın şekilde sağlanması ile izleme ve destekleme programlarının oluşturulması" hedeflenmekte ve bu tedbirlerin uygulamaya geçmesi Sağlık Bakanlığının sorumluluğundadır.

B.1. OSB ile ilgili tarama ve izleme çalışmaları zorunlu hale getirilecektir. (SB)

B.2. Sağlık Bakanlığı tarafından yürütülen "Birinci basamak sağlık hizmetlerinde çocuk izleme programları" kapsamında yürütülen değerlendirme, izleme ve destek sağlama çalışmalarının etkinliği artırılacaktır.(SB)

B.3. Sağlık Bakanlığı "Çocuğun Psikososyal Gelişimi Destekleme Programı"na OSB değerlendirme programı eklenecek ve söz konusu program (ÇPGD) "Aile Hekimliği Uzaktan Eğitim Modülleri"ne entegre edilecek ve bu uygulama ülke genelinde yaygınlaştırılacaktır.(SB)

B.4. Hastanelerin çocuk psikiyatrisi, psikiyatri ve gelişimsel pediatri kliniklerinde OSB konusunda kurumsal kapasitesinin arttırılması sağlanacaktır.(SB)

B.5. Üniversite ve araştırma hastaneleri bünyesinde OSB'liler ile ilgili tanı, tedavi ve araştırma merkezlerinin kurulması ve sayılarının artırılması sağlanacaktır.(SB)

Aşağıda otizm eylem planının sorumlu ve ilgili kamu kurumları tarafından yürütülen "Eksen-B Erken Tanı, Tanı, Tedavi Ve Müdahale Zincirinin Kurulması" çalışmalarına yer verilmektedir.

<u>Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı</u>

Tamamlanan çalışmalar (B-1)

- Aile Temelli Ulusal Erken Müdahale Çalıştayı 18-20 Şubat 2020 tarihinde UNICEF işbirliğinde Ankara'da gerçekleştirilmiştir**.**

Planlanan çalışmalar(B-1)

- Aile Temelli Ulusal Erken Müdahale Programı Geliştirilmesi için Ulusal Eylem Planı Hazırlanmasına yönelik çalışmalar yapılacaktır. (AÇSHB)

<u>Sağlık Bakanlığı;</u>

Tamamlanan çalışmalar(B-1)

- Erken tanı, tedavi ve müdahale zincirinin kurulması amacıyla 1. ve 2./3. basamak sağlık kuruluşları işbirliğinde yürütülen "Otizm Spektrum Bozukluğu Tarama ve Takip Programı" oluşturulmuş, tarama programı Bakanlığın "Bebek ve Çocuk İzlem Protokolü"ne dahil edilmiştir.

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (B-2)

- Otizm Spektrum Bozukluğu Tarama ve Takip Programı kapsamında 2017 yılından bugüne altı hizmet içi eğitim yapılmış olup, 77 ilden 171 çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanı ve 241 meslek elemanı olmak üzere; toplam 412 sağlık personeline eğitici eğitimi verilmiştir.
- "OSB Tarama ve Takip Programı" otizm eylem planı kapsamında geliştirilen program ile ülke genelinde çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanları tarafından aile hekimi ve aile sağlığı elemanlarına eğitimler verilmekte, aile hekimlerince taramalar yapılmakta, risk tespit edilen çocuklar, çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanına yönlendirilmekte ve erken tanıda etkin bir şekilde uygulanmaya devam etmektedir.

Planlanan çalışmalar (B-2)

- 77 ilde uygulanmakta olan Otizm Spektrum Bozukluğu Tarama ve Takip Programının 81 İle yaygınlaştırılması için çalışmalar sürdürülmektedir.
- Belirli aralıklarla aile hekimliği sistemine yeni hekim ve aile sağlığı elemanı dahil olduğundan program kapsamında aile hekimi ve aile sağlığı elemanlarının tamamına ulaşılması amacıyla eğitimler devam edecektir.

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (B-3)

- "OSB Tarama ve Takip Programı" kapsamında eğitici eğitimine alınan çocuk ve ergen psikiyatri uzmanları tarafından ülke genelinde toplam 29.612 aile hekimi ve 23.511 aile sağlığı elemanına yüz yüze eğitim verilmiştir.
- Belirli aralıklarla aile hekimliği sistemine yeni hekim ve aile sağlığı elemanı dahil olduğundan program kapsamında aile hekimi ve aile sağlığı elemanlarının tamamına ulaşılması amacıyla eğitimler devam etmektedir.

- Birinci basamakta 18-36 ay çocuklara yönelik yapılan tarama sonucunda riskli olgular 2./3. basamak sağlık kuruluşlarına yönlendirilmektedir.

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (B-4)

- "OSB Tarama ve Takip Programı Eğitici Eğitimi" kapsamında 151 çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanına güncel uygulamalar ve değerlendirme yöntemleri konularında bilgilendirme yapılmıştır.
- Bakanlığımıza bağlı kamu hastanelerinde faaliyet göstermekte olan Çocuk Psikiyatri kliniklerinde OSB'liler ile ilgili tanı, tedavi ve araştırmaya yönelik hizmetler sunulmakta olup, çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanı sayısı 2016 yılından bu güne %52 oranında artış göstermiştir
- "OSB Tarama ve Takip Programı Eğitici Eğitimi" kapsamında çocuk ve ergen ruh sağlığı uzmanlarına, güncel uygulamalar ve değerlendirme yöntemleri konularında bilgilendirme yapılmaya devam etmektedir.

Tamamlanan Çalışmalar (B-5)

- Trabzon, İzmir ve Afyonkarahisar gibi belirlenen pilot bölgelerde, Bakanlığına bağlı kamu hastaneleri bünyesindeki çocuk ve ergen ruh sağlığı kliniklerinde multidisipliner birimler kurulmuştur.

Planlanan Çalışmalar (B-5)

- Sağlık Bakanlığına bağlı kamu hastaneleri bünyesindeki çocuk ve ergen ruh sağlığı kliniklerinde multidisipliner birimlerinin kurulması çalışmasına 2020/2021 yıllarında Ankara, İzmir ve İstanbul başta olmak üzere belirlenen 10 ilde daha yaygınlaştırılmasına yönelik çalışmaların yaygınlaştırılmasına çalışılacaktır.

<u>Milli Eğitim Bakanlığı</u>

Planlanan Çalışmalar

- OSB olan bireylerin erken tanılanması amacı ile okul öncesi dönemde hizmet sunan okul/kurumlarda çalışan personele yönelik eğitim programı hazırlanarak yerel eğitimler düzenlenmesi planlanmaktadır.

3.1.3. EKSEN C- AİLELERE YÖNELİK HİZMETLERİN GELİŞTİRİLMESİ

Otizm eylem planının Eksen C- önceliğinde bulunan; otizm spektrum bozukluğu olan bireyler ve ailelerine yönelik hizmetlerin geliştirilmesi başlığı; OSB'li çocuğu olan ailelerin bilgilendirilmesi, bilinçlendirilmesi, eğitilmesi ve yönlendirilmesi ile bu ailelere gerekli sosyal desteklerin sağlanması içeriğine yönelik tedbirleri kapsamakta ve Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı, Milli Eğitim Bakanlığı, Sağlık Bakanlığının sorumluluğundadır.

C.l. Birinci basamak sağlık kuruluşlarında "Aile Destek Birimleri" kurularak bu birimlerde görevli uzmanlarca ailelere danışmanlık ve izleme hizmeti verilecektir.

C.2. Rehberlik ve Araştırma Merkezleri ile tüm özel eğitim kurumlarında ailelere yönelik eğitsel rehberlik ve danışmanlık hizmetlerinin niteliği artırılacaktır.

C.3.OSB'li bireye sahip ailelere yönelik bakım, sosyal hizmet ve yardım konularında bilgilendirme yapılması, eğitim ve danışmanlık hizmeti verilmesi için illerde Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler İl Müdürlükleri ile Sosyal Hizmet Merkezleri bünyesine yeni hizmet birimleri eklenecektir.

C.4. Aile ve Sosyal Politikalar Bakanlığı web sitesinde ailelere yönelik uzaktan eğitim programı ile web portalı oluşturulacak ve yayınlar hazırlanacaktır.

Aşağıda otizm eylem planının sorumlu ve ilgili kamu kurumları tarafından yürütülen "Eksen C- Ailelere Yönelik Hizmetlerin Geliştirilmesi" tedbirlerine ilişkin yapmış oldukları faaliyetlere yer verilmiştir.

Sağlık Bakanlığı

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (C-1)

- Ailelerin bilgilenmesi ve doğru yönlendirilmesi amacıyla 2./3. Basamakta kullanılmak üzere; rehber kitapçıklar hazırlanmış, 81 ilde dağıtımı yapılmıştır.
- Bakanlığın taşra teşkilatlanmasında kurulan ve yaygınlaştırılmakta olan "Sağlıklı Hayat Merkezi" bünyesindeki Psikosoyal Destek Birimlerinde OSB'li çocuklar ve ailelerine yönelik gelişimsel ve psikososyal danışmanlık hizmetleri sunulmaktadır.
- Psikosoyal Destek Birimlerinde görev alan çocuk gelişimci, psikolog ve sosyal çalışmacılara yönelik hizmet içi eğitimler verilmekte ve merkezlerin etkin kullanımı sağlanmaktadır.

- Birinci basamakta yapılan değerlendirme sonucu riskli bulunan çocukların 2./3. Basamakta takibi yapılan ya da tanı alan çocukların ailelerine danışmanlık ve izleme hizmetleri verilmesine "Sağlıklı Hayat Merkezi" nde devam edilmektedir.

Milli Eğitim Bakanlığı

Tamamlanan Çalışmalar (C-2)

- 0-18 yaş "Özel Eğitime İhtiyacı Olan Çocukların Ailelerine Yönelik Aile Eğitimi Kurs Programı" içerisine engelli çocuğa sahip ailelere yönelik modüller hazırlanmıştır.
- RAM'larda kullanılmak üzere tüm yetersizlik türleri için "Aile Bilgilendirme Seti" hazırlanmış ve ÖERH Genel Müdürlüğü web sitesinde yayımlanmıştır.

Planlanan Çalışmalar(C-2)

- Temel Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen "Engeli Olan Çocuklar İçin Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Projesi' kapsamında 3-7 yaş arası engeli olan çocukların ailelerinin ve bakıcılarının kapsayıcı eğitim hakları kapsamında bilinçlendirilmesi ve farkındalıklarının artırılması için 6 pilot ilde toplam 12 adet farkındalık semineri düzenlenmesi, 2 adet kısa film, 1 adet kamu spotu, posterler ve broşürler hazırlanarak pilot illere dağıtımının gerçekleştirilmesi.
- Engeli olan çocukların maruz kaldığı psikolojik veya sosyal dışlanmanın ortadan kaldırılması ve ailelerinin, bakıcıların ve toplumun genel anlamda engeli olan çocukların haklarına ilişkin bilgilendirilmesi amacıyla, engeli olmayan çocukların aileleri ve bakıcıları ile karar vericilere yönelik "Müdahale Kılavuzu" hazırlanması; engeli olan çocuklar ve normal gelişim gösteren akranlarının beraber oynayabileceği oyunlar geliştirilmesi ve her pilot ilde bu oyunların oynandığı etkinlikler düzenlenmesi.
- Akademik çevrelerde farkındalık yaratmak amacıyla YÖK'e ve diğer ilgili yükseköğretim kurumlarına bir "Tavsiye Belgesi" sunulması.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar(C-3)

- İl müdürlükleri bünyesinde ve SHM'lerde "otizm "masası" kurumuştur.
- Ailelere bilgilendirme, aile danışmanlığı ile sosyal hizmet ve yardım destekleri verilmektedir.

- İllerde otizm masasında ailelerin yanı sıra STK ve diğer kurum ve kuruluşlara danışmanlık hizmeti verilmektedir.

Planlanan Çalışmalar

- Aile ve Toplum Hizmetleri Genel Müdürlüğünce yayınlanmış olan 4.9.2012 tarih ve 28401 saylı "Gerçek Kişiler ve Özel Hukuk Tüzel Kişileri İle Kamu Kurum ve Kuruluşlarınca Açılacak Aile Danışma Merkezleri Yönetmeliği" nin "madde 14 ünde yer alan "Aile danışmanının eğitimi ve nitelikleri" bölümünün engellilerle aile merkezli çalışan multidisipliner ekipler içinde olması gereken(özel eğitim öğretmenleri, v.b) diğer meslek gruplarını da kapsayacak şekilde revize edilmesi için çalışma başlatılması.
- OSB riski taşıdığı ya da OSB olduğu belirlenen çocukların ailelerin bilgilendirilmesi, yönlendirilmesi, eğitilmesi ve psiko-sosyal açıdan ücretsiz olarak desteklenmesinin sağlanması için Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının SB, MEB ve yerel yönetimlerle çalışma başlatması**.**

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar(C-4)

- ASPB web sitesinde güncel bilgilerin, yayınların, Eylem Planı kapsamında kamu kurumlarının yürüttüğü faaliyetler ve raporların yer aldığı web portalı oluşturulmuştur.

Planlanan çalışmalar C-4)

- AÇSHB İl Müdürlüklerince yapılmış olan OSB konulu tüm faaliyetlerin illerin web sayfalarında yayınlanarak yerelde ve toplum diğer kesimlerine ulaşmasının sağlanması.

3.1.4. EKSEN D-EĞİTSEL DEĞERLENDİRME, ÖZEL EĞİTİM, DESTEK EĞİTİM VE REHABİLİTASYON HİZMETLERİNİN GELİŞTİRİLMESİ

Otizm eylem planının EKSEN D başlığında yer alan 'OSB olan bireylerin ayrımcılığa uğramadan bütünleştirilmiş ortamlarda eğitim görmelerinin sağlanması ile eğitsel değerlendirilmeleri, özel eğitim, meslekî eğitim, destek eğitim ve rehabilitasyon hizmetlerinin geliştirilmesi' başlığında bulunan; tedbirlerin uygulamaya geçmesinden sorumlu olan kurumlar Milli Eğitim Bakanlığı ve Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı dır.

D.1. OSB olan bireylerin özelliklerine ve gereksinimlerine özgü eğitim programları geliştirilecek ve uygulanacaktır.(MEB)

D.2. OSB'li öğrencilerin Millî Eğitim Bakanlığı bünyesinde eğitim alabileceği eğitim kurumlarının sayısı ile bu kurumlarda verilen destek eğitim hizmetlerinin niteliği arttırılacaktır.(MEB)

D.3. Kaynaştırma yoluyla eğitim gören OSB olan öğrencilere gereksinimlerine uygun destek hizmetleri ile bu uygulamaların başarılı yürütülebilmesi için makul uyarlamalar ve eğitim ortamları düzenlemeleri yapılacaktır.(MEB)

D.4. OSB olan bireyler konusunda örgün eğitim kurumları ile rehberlik ve araştırma merkezlerinin insan kaynağı ve fiziki kapasitesi güçlendirilecektir.(MEB)

D.5. OSB olan çocukların eğitimini sağlamaya yönelik olarak erken çocukluk dönemi eğitimcisi yetiştirilecektir.(YÖK)

D.6. OSB olan bireylere hizmet veren özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde sunulan eğitim hizmetlerinin niteliği artırılacak ve söz konusu merkezlerin etkin bir biçimde denetlenmesi sağlanacaktır.(MEB)

D.7. OSB olan öğrencilere yönelik sınıf geçme ve genel değerlendirme sistemi kaynaştırma uygulamalarına uygun olarak yürütülecek, bu konuda alternatif değerlendirme sistemleri hayata geçirilecektir.(MEB)

D.8. OSB olan öğrencilerden uygun olanların güzel sanatlar ve spor liselerinde kaynaştırma uygulamasından yararlanması sağlanacak, yetenek sınavları, OSB olan bireylerin özelliklerine uygun hale getirilecek ve bu okulların müfredatları geliştirilecektir.(MEB)

D.9. Çeşitli sanat ve spor dallarında yetenekli olan ve yükseköğrenim görebilecek OSB olan bireylerin yükseköğrenim kurumlarına kabulü konusunda tabi oldukları değerlendirme sistemine ilişkin yasal düzenlemeler yapılacaktır. (YÖK)

Aşağıda otizm eylem planının sorumlu ve ilgili kamu kurumları tarafından yürütülen "EKSEN D-Eğitsel Değerlendirme, Özel Eğitim, Destek Eğitim ve Rehabilitasyon Hizmetlerinin Geliştirilmesi" tedbirlerine ilişkin yapmış oldukları faaliyetlere yer verilmiştir.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Planlanan Çalışmalar (D-3)

- "Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı Özel Kreş ve Gündüz Bakım Evleri ve Özel Çocuk Kulupleri Yönetmeliği"nin Kuruluş ve İşleyişine ilişkin Yönetmeliğinin

çocuk kabulüne ait 41.Maddesinde hafif düzeyde kaynaştırma kapsamındaki engelli çocukların yararlanabilecekleri belirtilmekte bu madde diğer seviyedeki engellilerin (OSB dahil) özel kreşlerden yararlanmasını engellemektedir. Bu nedenle revize edilmesi için çalışma yapılması.

Milli Eğitim Bakanlığı

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (D-1)

- "MEB ile TÜBİTAK arasında "Eğitimde İşbirliği Protokolü" kapsamında erken çocukluk-okul öncesi, eğitim uygulama merkezi ilkokul-ortaokul ve lise (1, 2, 3. Kademe) kademelerine yönelik OSB'li bireyleri de kapsayacak akademik ders programları ve eğitim materyal setleri hazırlanmış, Talim Terbiye Kurulu Başkanlığınca onaylanmış, 2018-2019 eğitim öğretim yılında uygulamaya konulmuştur.
- OSB'li öğrencilerin devam ettiği Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerinde uygulanmak üzere hazırlanan 20 meslek alınana ait modül programlarının revize çalışmaları tamamlanmış ve 2018-2019 eğitim öğretim döneminde uygulamaya konmuştur.
- OSB'li öğrencilerin eğitime erişimlerini sağlamak, sunulan eğitim hizmetlerinin kalitesini artırmak amacı ile Ocak 2018-Haziran 2018 tarihleri arasında Türkiye genelinde "Özel Eğitimin İyileştirilmesi Projesi" kapsamında 19 ilde 20 okul bünyesinde 20 destek eğitim odası yapılmış, mevcut destek eğitim odaları materyal, donanım ve fiziki açıdan iyileştirilmiştir.
- Orta ve ağır düzeyde zihinsel engeli ve otizmi olan öğrencilerin devam ettiği özel eğitim uygulama okullarının III. kademesi için iş ve beceri uygulamaları dersi kapsamında 8 adet uygulama programı hazırlanmıştır. Hazırlanan öğretim programları Talim ve Terbiye Kurulu Başkanlığı onayına sunulmuştur.
- Otizm Spektrum Bozukluğu Olan Bireylere yönelik Halk Eğitim Merkezleri aracılığı ile sunulan kurs programlarından 206 kurs programı yeni güncellenen mevzuat hükümlerine göre yeniden gözden geçirilerek güncelleme çalışması yürütülmekte ve onaya hazırlanmaktadır.

Planlanan Çalışmalar (D-1)

- MEB ile Mesleki Yeterlilik Kurumu arasında "Hafif Düzeyde Zihinsel Yetersizliği Veya Otizmi Olan Öğrencilerin Mesleki Yeterliliklerinin Belirlenmesine Dair İşbirliği

Protokolü" imzalanmıştır. Bu protokol ile hafif düzeyde zihinsel yetersizliği veya otizmi olan öğrencilerin meslek alanlarının tanımlanması, sahip olmaları gereken mesleki yeterlilikler ile mesleki yeterlilik seviyelerinin belirlenmesi ve bu yeterlilikler kapsamında Özel Eğitim Mesleki Eğitim Merkezlerinde uygulanan eğitim programlarının düzenlenerek mezun olan öğrencilere mesleki yeterliliklerin kazandırılması amaçlanmıştır.

- İmzalanan protokol ile toplamda 18 alanda mesleki yeterlilik hazırlanması kararlaştırılmıştır. Bunlardan ilk 6 alanına ilişkin çalışma tamamlanmış, sektör temsilcilerinin uygun görüşleri doğrultusunda mesleki yeterlilikler ve meslek standartları MYK tarafından onaylanarak Ulusal Meslek Standartları ve Mesleki Yeterlilikler platformunda yayımlanmıştır. İkinci 6 alana ilişkin çalışma da tamamlanmış olup mesleki yeterlilikler ve meslek standartları MYK tarafından onaylanma aşamasındadır. Üçüncü 6 alana ilişkin olarak ise Genel Müdürlüğümüz web sitesinde ilgili 140 kamu ya da özel kurum/kuruluşun görüşüne sunulmuştur. Görüş süreci tamamlandıktan sonra söz konusu alanlara ilişkin pilot uygulamalar yapılarak sektör komitelerinin görüşleri alınarak Ulusal Meslek Standartları ve Mesleki Yeterlilikler platformunda yayımlanacaktır.

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (D-2)

- Özel Eğitim Uygulama Merkezleri ve İş Uygulama Merkezlerine devam eden OSB'li bireylerin, günlük ve bağımsız yaşam becerilerini öğrenecekleri ve öğrendiklerini uygulama fırsatı sunulacak olan "uygulama evleri"nin geliştirme ve standartlaştırma çalışması yapılmıştır.
- Orta Ağır Zihinsel Yetersizliği ve Otizmi Olan Bireylere Hizmet Sunan Özel Eğitim Uygulama Merkezleri ve İş Uygulama Merkezlerine devam eden OSB li bireylerin, günlük yaşam ve toplumsal uyum, bağımsız yaşam becerilerini öğrenecekleri ve öğrendiklerini uygulama fırsatı sunulacak olan uygulama evlerini geliştirme ve standartlaştırma çalışması yapılmıştır. Bu kapsamda 101 tane özel eğitim uygulama evi tamamlanmıştır.
- OSB li öğrencilerin eğitime erişimlerini sağlamak, sunulan eğitim hizmetlerinin kalitesini artırmak amacı ile 282 özel eğitim okulu ve 10 Rehberlik ve Araştırma Merkezi açılmıştır.
- Özel Eğitim Sınıfları ile Destek Eğitim Odalarının Fiziki Koşulları ve Eğitim Materyallerinin Standartlaştırılması çalışması tamamlanmış olup yaygınlaştırılması

çalışmaları devam etmektedir. Kasım 2019 içerisinde standart destek eğitim odası sayısında yüzde 150 artış sağlanarak kaynaştırma yolu ile eğitime erişen hafif düzey otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilere bireysel eğitim imkanı sunulması için 400 destek eğitim odası tamamlanmıştır.

- 16 Özel eğitim uygulama okuluna 16 adet uygulama evi tamamlanarak bağımsız yaşam becerilerine dönük uygulamalı eğitim olanağı sağlanmıştır.
- Özel eğitim meslek okullarında iş ve meslek eğitimi kapsamında hizmet veren 38 mesleki atölye hafif düzey tanılı otizm spektrum bozukluğu olan öğrencilere sunulmuştur.
- Mesleki ve teknik Anadolu liseleri bünyesinde otizm spektrum bozukluğu olan bireylere yönelik Anadolu Meslek Programı (AMP) meslek alanlarında özel eğitim sınıfları oluşturulmaktadır. Talepler doğrultusunda AMP özel eğitim sınıflarının açılmasına devam edilecektir.

Planlanan Çalışmalar (D-2)

- MEB'e bağlı tüm özel eğitim uygulama merkezlerine "Uygulama Evi" dersliği yapılması var olanların ise yenilenmesi.
- Öğretmenlere OSB li bireylere beceri öğretiminde kullanabilecek etkili öğretim yöntem ve teknikleri ile ilgili gerekli bilgi, beceri ve yeterlilik kazandırılmasına ilişkin eğitimlerin verilmesi.
- Araştırma-Geliştirme ve İzleme Değerlendirme Daire Başkanlıkları ve Ölçme Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğünce e-izleme modülü oluşturma çalışmalarının devam ettirilmesi, bu kapsamda UKEP'in de izlemesinin yapılması.

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (D-3)

- Kaynaştırma/bütünleştirme yoluyla eğitimlerine devam eden otizm spektrum bozukluğu olan öğrenciler için ailenin teklifi, Bireyselleştirilmiş Eğitim Programı geliştirme biriminin kararı doğrultusunda kolaylaştırıcı kişinin belirlenmesi ve belirlenecek kolaylaştırıcı kişinin sınıf içi ve sınıf dışında öğrenciye yardımcı olmak üzere okulda bulundurması amacıyla genelge yayınlanmıştır.
- Erken çocukluk ve okul öncesi dönemde eğitim gören özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler ile özel eğitim uygulama okullarında öğrenim gören öğrencilere yönelik 88 adet eğitim araç seti hazırlanmış olup dağıtım aşamasındadır.

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar(D-4)

- Rehberlik ve araştırma merkezlerinde sunulan eğitsel değerlendirme ve tanılama hizmetinin kalitesinin artırılması amacıyla bireylerin eğitsel değerlendirme ve tanılamada kullanılan formlar güncellenmiş, kazanımların ve materyallerin uygulama yönergeleri hazırlanarak kılavuz kitaplar oluşturulmuştur. Ekim 2018' de RAM'lara dağıtımı yapılmıştır.
- RAM'larda görev yapan öğretmenlere eğitim düzenlenmiştir.
- Temmuz 2017'de RAM'larda çalışan özel eğitim öğretmenlerinin OSB odağında eğitsel değerlendirme, tanılama, öğretim yöntem ve teknikleri ile problem davranışları azaltma/ davranış yönetimi konularında bilgi düzeylerinin arttırılması amacıyla proje başlatılmıştır.
- Ocak 2017'de RAM'larda sunulan eğitsel değerlendirme ve tanılama hizmetinin kalitesinin artırılması amacıyla "Eğitsel Değerlendirme ve Tanılama Araçlarının Standartlaştırılması Projesi" hazırlanmış, çalışmalara başlanmıştır.
- RAM'ların fiziki koşullarının güçlendirilmesi çalışmaları devam etmektedir. (Tip Projeler)

Planlanan Çalışmalar(D-4)

- Temel Eğitim Genel Müdürlüğü bünyesinde yürütülen "Engeli Olan Çocuklar İçin Kapsayıcı Erken Çocukluk Eğitimi Projesi" kapsamında; 3-7 yaş arası tüm çocuklara kaliteli kapsayıcı eğitim verebilmelerini sağlamak için öğretmenlere bilgi ve beceri kazandırılması; erken çocuklukta kapsayıcı eğitim öğretmen eğitim modülü geliştirilerek EBA'ya yüklenebilir formatta hazırlanması, Pilot illerdeki öğretmenler ve idareciler için kapsayıcı eğitime ilişkin 5 günlük bir çalıştay düzenlenmesi, çalıştaya katılan öğretmenlerin illerinde verecekleri eğitimler aracılığıyla toplamda 900 öğretmene ulaşılması ve öğretmen portfolyoları geliştirilmesi.

<u>Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı</u>

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (D-5)

- AÇSHB, YÖK, Ankara Üniversitesi, Anadolu Üniversitesi ve Engelli Öğrenciler Çalışma Grubu ile toplantı yapılmış, iki ayrı üniversiteye konuyla ilgili analiz yaptırılmıştır.

- Okul öncesi ve özel eğitim öğretmenlerine «Erken Çocukluk ve Okul Öncesi Dönemde Özel Eğitim Uygulamaları» kursları düzenlenerek, erken çocukluk dönemine yönelik hizmetiçi eğitim verilmektedir.
- Önlisans, lisans, tezli/tezsiz yüksek lisans ve doktora programları açılmasına ilişkin Ankara, Anadolu ve Necmettin Erbakan Üniversiteleri ile çalışma başlatılmıştır. Bu kapsamda Necmettin Erbakan Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü bünyesinde Otizm Spektrum Bozukluğu Yüksek Lisans Programı açılmıştır. Sağlık Bilimleri Üniversitesinde Otizm, Selçuk Üniversitesinde Otizm Çalışmaları ve Biruni Üniversitesinde Otizm Çalışmaları Uygulama ve Araştırma Merkezleri açılarak merkez sayısı 6'ya çıkarılmıştır.

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (D-6)

- 652 sayılı KHK'da yapılan değişiklik ile "Engelli bireylerin özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerine veya birimlerine kayıt ve kabul işlemleri ile engelli birey ve eğitim personelinin ders devam takibi, 1/9/2017 tarihinden itibaren biyometrik kimlik doğrulama sistemi veya kameralı görüntüleme sistemi ile yapılır" hükmü getirilmiştir.
- Engelli bireylerin ders devam takipleri sürecine ailenin de katılması için belli periyotlarla ailelere engelli bireyin kaç saat eğitim aldığını ve aldığı eğitim karşılığında Bakanlıkça ne kadar ücret ödendiğine ilişkin SMS bildirimi yapılmıştır.
- Özel eğitim ve rehabilitasyon merkezlerinde verilen destek eğitiminin takip edilebilmesi için ilgili birimlerle işbirliği içinde e-rehabilitasyon modülü geliştirilmesi planlanmaktadır. Bu modül sayesinde engelli bireyin destek eğitim faaliyetlerine ilişkin tüm girdiler grafikler ve veriler halinde Bakanlık, il/ilçe milli eğitim müdürlükleri ve kişiler bazında takip edilebilecek ve engelli bireylerin nitelikli bir deste eğitim süreci geçirip geçirmediği, beklenen gelişimi gösterip göstermediği takip edilebilecektir

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (D-7)

- Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinesinde "Engeli Olan Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitimi Ve İlkokulda Değerlendirme Çerçevesi Geliştirme Projesi" kapsamında söz konusu çocukların kaynaştırma eğitimi uygulamalarında sınıf içi ölçme değerlendirme süreçlerinde bireysel ihtiyaçları doğrultusunda uyarlama ve düzenlemelerin yer aldığı çerçeve içerik çalışması

yapılmıştır. Bu kapsamda eğitimciler ve aileler için konuyla ilgili kılavuz kitaplar hazırlanmıştır.

- Tüm eğitim kademelerinde kaynaştırma kapsamında eğitim alan özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerin başarı değerlendirmesi BEP esas alınması yolu ile yapılmaktadır.
- Merkezi sistem sınavlarında özel eğitim ihtiyacı olan öğrencilerine yetersizlik türlerine uygun sınav tedbir hizmetleri sunulmaktadır.
- Ölçme, Değerlendirme ve Sınav Hizmetleri Genel Müdürlüğü koordinesinde "Engeli Olan Çocuklar İçin Okul Öncesi Eğitimi Ve İlkokulda Değerlendirme Çerçevesi Geliştirme Projesi" kapsamında kaynaştırma eğitimi uygulamalarında hazırlanacak Bireyselleştirilmiş Eğitim Programlarının (BEP) hazırlanmasında standart bir şablon, nitelikli bir içerik ve eğitim faaliyetlerinin izlenebilir olmasını destekleyecek E-İzleme Modülü yazılım çalışmaları sürdürülmektedir.

Tamamlanan Çalışmalar (D-8)

- Beceri/yetenek sınavıyla öğrenci alan okullara yerleştirilecek özel eğitim ihtiyacı olan öğrenciler, ilgili okul müdürlüklerince oluşturulan komisyon tarafından kendi aralarında beceri/yetenek sınavına alınır ve başarılı olanların kayıtları yapılır. (Ortaöğretim kurumları yönetmeliği 23. Madde 2. Fıkrasının (ç) Bendi) hazırlanarak uygulamaya ilişkin 25.05.2018 tarihli ve 2018/11 sayılı genelge çıkarılmıştır.

<u>Yükseköğretim Kurulu Başkanlığı</u>

Tamamlanan Çalışmalar (D-9)

- Tedbirle ilgili yapılan toplantılarda ÖSYM ile çalışılmasına karar verilmiştir.
- 30.03.2017 Tarihli YÖK Genel Kurul Toplantısında özel yetenek sınavı ile öğrenci alan programlarda engelli öğrenciler için durumlarını "engelli sağlık kurulu raporu" ile belgelemeleri kaydıyla ilgili yıldaki YGS puanlarından biri 100 ve üzeri olanların özel yetenek sınavlarına kabul edilmiş ve başvuruları kabul edilen adayların YGS puanları değerlendirmeye katılmadan kendi aralarında yapılacak ayrı bir yetenek sınav sonucuna göre değerlendirilmesi kararının alınmıştır.
- 24.08.2017 tarihli YÖK Genel Kurul Toplantısında engelli öğrencilerin durumlarını ilgili yılda ÖSYS başvurularında "engelli sağlık kurulu raporu" ile belgelemeleri ve özel yetenek sınavı başvurularında ilgili yıla ilişkin raporu başvuru yapacakları

yükseköğretim kurumuna sunmaları kaydıyla YGS puanının 2 yıl süreyle geçerli olması kararının alınmıştır.

- Sadece özel yetenek sınavı ile öğrenci alan programlar için geçerli olmak üzere, Yükseköğretim Kurulu tarafından uygun görülerek ilgili yılın ÖSYS kılavuzunda yayımlanan her bir programın kontenjanının % 10'unun engelli öğrenciler için ayrılmasına,

3.1.5. EKSEN E-İSTİHDAM SÜREÇLERİ VE ÇALIŞMA HAYATI

Otizm eylem planının Eksen E başlığında yer alan "İstihdam Süreçleri ve Çalışma Hayatı" önceliğindeki "OSB olan bireylerin istihdamlarının sağlanması ve çalışma hayatı ile ilgili düzenlemelerin yapılması" tedbirlerinin hayata geçirilmesi Aile çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sorumluğundadır.

E.1. OSB olan bireylerin çalışabilecekleri korumalı işyeri kurulabilmesi için işverenlere verilecek teknik desteğe ilişkin olarak ikincil mevzuat çalışmaları tamamlanacaktır. (AÇSHB)

E.2. İŞKUR bünyesinde istihdam edilen "iş ve meslek danışmanları"nın kuruma kayıtlı iş arayan OSB olan bireylere yönelik mesleki danışmanlık hizmetlerinin etkinliği arttırılacaktır. (AÇSHB)

<u>Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı</u>

Tamamlanan Çalışmalar (E-1)

- OSB olan bireylerin çalışabilecekleri korumalı işyeri kurulması için işverenlere verilecek teknik desteğe ilişkin olarak ikincil mevzuat tamamlanmıştır.

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar (E-2)

- OSB li birey kurum kayıtlarında ayrı bir sekmede kayıt yapılabilmesi sağlanmış, bu kapsamda 2018 yılından itibaren ilk defa gelecek OSB'li bireyler için kayıt alınması ve ayrı veri oluşturulabilmesi sağlanmıştır.
- İş ve meslek danışmanları tarafından engellilere yönelik danışmanlık faaliyetleri verilmektedir.

- 2018-yılı Ocak-Eylül döneminde 13 OSB'li engelli danışanla 20 bireysel görüşme gerçekleştirilmiş bunlardan 1 işe yerleştirilmiş, 2 kişide aktif iş gücü programına yerleştirilmiştir.
- 2018 yılında başlanan "Engelli İş Koçluğu" projesi kapsamında OSB olan bireylerin proje kapsamında değerlendirilmesi çalışması sürdürülmektedir.

3.1.6. EKSEN F-SOSYAL HİZMET, SOSYAL YARDIM VE TOPLUMSAL HAYATA KATILIM

Otizm eylem planının Eksen F önceliğinde yer alan "OSB olan bireylerin ve ailelerinin; sosyal güvenlik, sosyal yardım ve sosyal hizmetlerden daha etkin biçimde yararlanmalarının ve toplumsal yaşama katılımlarının sağlanması" tedbirlerinin uygulamaya geçirilmesinden Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığının sorumluluğundadır.

F.1.OSB olan bireyler için gündüzlü ve kısa süreli bakım ve rehabilitasyon hizmetleri geliştirilecek ve yaygınlaştırılacaktır. (AÇSHB)

F.2.OSB olan bireyler için evde destek hizmetlerinin çeşitlendirilmesi sağlanacaktır. (AÇSHB)

F.3. Evde bakım hizmetinden yararlanan OSB olan bireylere yönelik bakım hizmetlerinin niteliği arttırılacaktır. (AÇSHB)

F.4. OSB olan ve sürekli bakıma muhtaç çocuğu olan anne veya baba ile bakmakla yükümlü olan kişilerin erken emeklilikten yararlandırılması sağlanacaktır. (AÇSHB)

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (F-1)

Tamamlanan ve yürütülen çalışmalar

- ANOV ile protokol kapsamında İzmir'de "Otizm Hizmet, Eğitim ve Araştırma Merkezi" ile "Tarımsal Rehabilitasyon, Korumalı İşyeri ve Yaşam Merkezi"nin açılması.
- OTEF ile protokol kapsamında İstanbul'da Anadolu Yakasında yatılı ve gündüzlü bakım ve rehabilitasyon merkezi açılması.

Planlanan Çalışmalar

- Adana 1, Ankara 1, Antalya 1 Bursa 1, Diyarbakır 1, Erzurum 1, İstanbul 2, İzmir 1, Trabzon 1 adet olmak üzere toplam 9 İlde 10 Aktif Yaşam Merkezi açılması.(AÇSHB)
- Atıl durumda bulunan kamu binalarının gündüz rehabilitasyon merkezine dönüştürülebilmesi için çalışma başlatılması.(AÇSHB)
- Gündüz hizmetlerinin yaygınlaştırılması için yerel yönetimlerle işbirliği yapılması.(AÇSHB)

Gençlik ve Spor Bakanlığı

Yürütülen Çalışmalar

- "Gençlik Projeleri Destek Programı Kapsamında Desteklenen Projeler" programı kapsamında OSB konulu projelerin desteklenmektedir.

İçişleri Bakanlığı

Yürütülen Çalışmalar

- Belediye Kanunun 16.maddesine "Belediyelerin toplumdaki dezavantajlı gruplara dönük huzurevi, konukevi, kreş ve gündüz bakımevi, ve rehabilitasyon merkezleri ile hayvan barınakları için taşınmaz alımı ile bunlar için yapmış oldukları yapım, bakım ve onarım giderlerinin yüzde ellisi belediyelerin kamuya olan borçlarından mahsup edilir" şeklinde hazırlanan yasal düzenlemenin yürürlüğe girmesinin sağlanmıştır.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (F-2)

Yürütülen Çalışmalar

- Evde bakıcı görevlendirilmesi hizmetine bazı İl Müdürlüklerince başlanmıştır.

Planlanan Çalışmalar

- Evde bakıcı görevlendirilmesi hizmetinin yaygınlaştırılması.(AÇSHB)
- Evde destek hizmetlerinin geliştirilip yaygınlaştırılması için "Engellilerin Bakımı, Rehabilitasyonu ve Aile Danışmanlığı Yönetmeliği"nin ilgili maddelerinde değişiklik yapılması. .(AÇSHB)
- OSB'li birey ve ailelerine evlerde temizlik, alışveriş, tamir gibi konularda teknik destek verilmesine yönelik belediyelerle ortak proje geliştirilmesi. .(AÇSHB)

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı (F-4)

Planlanan Çalışmalar

- OSB olan ve sürekli bakıma muhtaç çocuğu olan anne veya baba ile bakmakla yükümlü olan kişilerin erken emeklilikten yararlandırılmasına ilgili kanunda (5510 sayılı Kanun) değişiklik çalışmalarının sonuca bağlanması.(ÇSGB)

BÖLÜM 4

4. DEĞERLENDİRME VE KURUMLARA ÖNERİLER

Genel Değerlendirme: Yasal süresi 3 Aralık 2019 tarihinde sona eren otizm eylem planına ilişkin sorumlu ve ilgili kurumların tedbirlere ilişkin tamamladıkları, devam eden ve planladıkları çalışmalara yukarıda yer verilmiştir.

Aile Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı sorumluluğunda yürütülen farkındalık çalışmaları; toplumun bilinçlendirilmesine sağladığı katkılar ile ihtisaslaşmış otizm gündüz yaşam merkezlerinin açılmaya başlanması, Sağlık Bakanlığı tarafından 2017 yılında hayata geçirilen "Otizm Tarama ve Takip Programı"nın oluşturulması, Milli Eğitim Bakanlığı tarafından OSB na yönelik ders programları ve sınıflarda kolaylaştırıcı kişi görevlendirilmesinin sağlanması, YÖK tarafından ise özel yetenek gerektiren programlarda yükseklisans ve doktora yapmak isteyenlerden yabancı dil şartının kaldırılması birinci ulusal otizm eylem planının en önemli kazanımlardandır.

Genel Öneriler;

- OSB ve diğer gelişimsel bozuklukların tanı, takip, tedavi, araştırma, erken eğitim ve aile destekli hizmetlerinin tek bir merkezde verilebilmesi, dünya standartlarında erken müdahale yapılabilmesi için eğitim araştırma hastanelerinde ve tıp fakülteleri olan üniversitelerde "Gelişimsel Tanı, Tedavi, Araştırma ve Erken Müdahale Merkezleri" kurulması.(Sağlık Bakanlığı, AÇSHB, YÖK, Üniversiteler)
- Ağır OSB li bireylerin ajite durumda iken evde ve hastanelerde kontrollerinin zor olmasından dolayı ailelerin güçlükler yaşamasını önlemek amacıyla bakım, tanı, tedavi süreçlerini içine alan yeni bir sağlık-bakım kompleksini kapsayan "Kritik Müdahale Merkezleri" kurulması için çalışma başlatılması.(Sağlık Bakanlığı, AÇSHB)
- Öfke anlarında acil ekiplerin oluşturulması, sağlık personelinin eğitilmesi.
- OSB'li bireylere ait ihtisaslaşmış yatılı ve gündüz merkezlerinin ivedilikle açılması.(AÇSHB)

- Yerel yönetimlerde gündüz merkezlerin açılması.(İçişleri Bakanlığı)
- Geçici misafir uygulama süresinin uzatılması.
- İvedilikle ve kurumlar arası işbirliğinin sağlanması.

Kaynaklar

Aile, Çalışma ve Sosyal Hizmetler Bak. Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müd. 22.08.2019

E. 99254304050.06- 2064225, "Engellilere Yönelik Hizmetler" resmi yazısı.

(Mart 2020), Down Sendromu, Otizm ve Diğer Gelişim Bozukluklarının Yaygınlığının Tespiti ile İlgili Bireylerin ve Ailelerinin Sorunlarının Çözümü İçin Alınması Gereken Tedbirlerin Belirlenmesi Amacıyla Kurulan Meclis Araştırılması Komisyonu Raporu.

Milli Eğitim Bakanlığı Özel Eğitim ve Rehberlik Hizmetleri Genel Müdürlüğü tarafından Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne gönderilen 7.7.2020 tarihli ve E. 9032689 sayılı yazı.

Sağlık Bakanlığı Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü tarafından Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğüne gönderilen 23.6.2020 tarihli ve 80166981 sayılı yazı.

https://ailevecalisma.gov.tr/media/otizmozelsay/bulten.pdf,

https://www.ailevecalisma.gov.tr/media/5616/otizm-spektrum-bozuklugu-kitabi.pdf, 2016

Raporu Hazırlayan

Yurdagül GÜNEŞ

Aile ve Sosyal Hizmetler Bakanlığı

Engelli ve Yaşlı Hizmetleri Genel Müdürlüğü

Otizm Eylem Planı İzleme ve Değerlendirme Sekreteyası